

ČESKOSLOVENSKÉ DOKUMENTAČNÍ STŘEDISKO, O. P. S.

BEZ FRANTIŠKA JANOUCHA ANI MOŘE NEŠPLOUCHÁ

Bez Františka Janoucha ani moře nešplouchá

Františku Janouchovi k narozeninám

Uspořádal Vilém Prečan ve spolupráci
s Květou Jechovou a Miloslavou Slavičkovou

ČESKOSLOVENSKÉ DOKUMENTAČNÍ STŘEDISKO, O. P. S.
PRAHA 2016

Vychází s podporou Nadace Charty 77

Československé dokumentační středisko, o. p. s., Praha 2016
Copyright © Frode Bakken, Věra Břeňová, Zdeněk Formánek,
Antonín Hošťálek, František Janouch, Ada Kolmanová, Olof Kleberg,
Morten Nielsen, Petr Pithart, Vilém Prečan, Miloslava Slavičková,
Jiřina Šiklová, Milan Uhde, Milena Vojtková, Urban Westling, 2016
Grafická úprava Studio Marvil

ISBN 978-80-906181-1-4

„Já osobně vždy znovu žasl nad tvou výkonností, rozsahem korespondence, zájmů, angažmá a obdivoval Tě, jak to všechno stíháš.“

Václav Havel v dopise z 3. 8. 1986

„Milý, vzácný a vážený příteli, kolik lidí jsme potkali na dlouhé cestě životem, pro něž náplní snažení se staly cenné hodnoty lidské a mravní. Co vše byli ochotni obětovat, čemu čelit, jen aby bylo méně křivd, nespravedlnosti. A pokud jde o Tebe. Ze střípků filmu Tvého života, z toho mála, co mi je známo, vím, že jsi byl veden přesvědčením, že to, co děláš je správné, že slouží dobré věci. Nastavoval jsi kůži a po pozemských statcích příliš nebažil.“

František Kriegel v dopise z Prahy 22. 4. 1978

„Bez Františka Janoucha ani moře nešplouchá!“

Jiří Gruša v Rotterdamu v roce 1986

Obsah

Laudatio...11

Petr Pithart

Životní cesta Františka Janoucha

Stručná kronika života...17

Životopisná výpověď (1996)...22

Ada Kolmanová...47

Texty o Františkovi

Hlas Charty 77 ve Skandinávii...63

Frode Bakken, Morten Nielsen, Urban Westling

František Janouch – střípky z dějin...66

Zdeněk Formánek

Na pražské adrese...70

Antonín Hošťálek

Nic nesmí stát v cestě k vytčenému cíli...78

Olof Kleberg

Nezapomenutelný příběh...84

Vilém Prečan

Vzpomínání na exilovou spolupráci...86

Miloslava Slavičková

Františkovi k neuvěřitelným narozeninám...92

Jiřina Šiklová

Příběh o pomoci...96

Milan Uhde

Výběr z textů Františka Janoucha

Dopis redakci britského deníku *The Times* na podporu udělení Nobelovy ceny míru Andreji Sacharovovi...101

O našich nadějích i o naší beznaději...104

Jak jsem skočil přes plot a setkal se s Beckettem...111

Dvě kulturní fóra v Budapešti...120

P. F. 1987...128

Proslov při večeři ve stockholmském Grand Hotelu pro československou vládní delegaci ve Švédsku, vedenou ministrem Josefem Vavrouškem...136

Anatolij Sobčak...140

Člověk Andrej Sacharov – první setkání v Moskvě...146

Kaciveli 96: Sentimentální putování na Krym po 33 letech...155

Švýcarské hodinky...163

Jak jsem potkal disidentku Jelenu Bonnerovou...166

K finančním záležitostem Nadace Charty 77...169

K publikační činnosti Františka Janoucha...187

Autoři sborníku...195

Doslov – namísto úvodu...201

Příloha...205

Laudatio

Petr Pithart

František Janouch je co by postava ze hry mimo žánry. Nevejde se do žádného. Ale já slibuji, že nebudu mluvit o obtížích mluvení a psaní o něm, jakkoli je to svůdné. Dá se z toho sestavit celé laudatio a často se to i dělá.

Chci něco říci o něm, o něm přímo osobně, jakkoli patřím mezi svědky až z druhé, třetí řady. Dlouho se cesty našich těl mýjely, ačkoli oba jsme byli na jedné lodi. Ta jeho loď byla ovšem na naše české poměry tak veliká, že by se nevešla do žádného z našich přístavů, ba ani do toho největšího, na Palackého nábřeží v Praze. Jeho loď plula a kotvila všude po světě. Často v mnoha přístavech najednou. Takového druhého námořníka – weltmanna už nemáme.

Párkrát jsme seděli tváří v tvář. On měl vždycky něco konkrétního na srdci a bez okolků o tom začal – vždycky naléhavě – mluvit. Nevedly se s ním takové ty řeči, které my, mnozí z nás, tak často a rádi vedeme. Jak to jde, a že převážně špatně. A tak vůbec. Řeči, které tvoří příjemné, ale často bezmocné intelektuálské milieu, přinejmenším středoevropské. On měl vždycky nějakou konkrétní starost a k té starosti měl hned i konkrétní plán, jak se s tou starostí vypořádat.

Co udělat, koho pro co získat. Kde na to sehnat peníze. Ano, nikdy, co já vím, nepřišel se starostí bez plánu, co s ní udělat. Vždycky byl zatraceně věcný, až únavně, obsedantně věcný, nedal vám zkrátka možnost odpočinout si v obecninách. Byl praktický, pragmatický a byl to u něj nejen fortel, ale přímo světový názor.

Myslím si, že tomu tak bylo a je také proto, že on je fyzik. Nikdy jím nepřestal být. Vidí lidský svět také jako něco nejen snad stvořeného, ale určitě i sestrojeného, lépe či hůře. Něco, co vyžaduje zdatného inženýra, který nebude ztrácet čas řečmi o ideách a ideálech a o jejich vždy truchlivém osudu. Dá se to spravit? Vylepšit? Tak to hned udělejme. Dá se něčemu, někomu pomoci, tak pomůžeme. Nám, co nejsme inženýry velkých strojů a už vůbec ne ještě větších systémů, jakým je třeba evropská energetika, to bylo nové, nezvyklé, nejednou namáhavé, někdy protivné. My měli a máme malé klidné zátoky, kam můžeme vždycky vplout, když nevíme kudy kam.

Ale také mezinárodní společnosti, které na sebe za příznivého a asi neopakovatelného času vzalo starosti o lidská práva, je konstrukce. Měla a má slabá a silná místa. Fyzik, ať již Sacharov, Bohr, Einstein či Janouch vidí ty prvky systému, který se zpevňuje či bortí. Umí se k tomu postavit. Třeba proti všem. Ti z fyziků, kteří mají svědomí, mají i představivost, kterou my nemáme. Jednají v planetárním měřítku.

Nic z toho, Františkova praktičnost, pragmatičnost a systémový přístup inženýra by však nefungovalo, kdyby to nemělo motor. Hnací sílu. Tady se nabízí jeho socialistické či levicové ideály, jak byly dramaticky konfrontovány s realitou jeho života a života jeho nejbližších na větší půli planety. Tím motorem, jejich prvotní motivací, jsou starosti o ty slabší, o ty v tísní, o ty pod tlakem. Takovými jsme občas v životě skoro všichni.

U toho by se dalo skončit, ale já neskončím. Myslím si, že za jeho nespočítatelnými angažmá doma i ve světě bylo a je ještě něco. Totiž Františkovo velké srdce. To není vlastnost, není to povaha, přesvědčení, je to něco, co je hlouběji, ba nejhluběji. Velkým srdcem myslím opravdu srdce, nezdolné, které mu dodává sílu a vytrvalost a které bije pro velkou i malou sprá-

vedlnost. Srdce je sval, ale to i pohled na svět: že je křehký, zranitelný, že často potřebuje pomoc, přispění.

Srdce je ale vždycky vnímáno i jako ztělesnění lásky. Lékáte se toho slova? K Františkovi s jeho robustní postavou a úpornou řečí že se láska nehodí? Jeho srdce má v sobě kus nešťastného, trápeného srdce ruského, kus bojovného, tvrdě praktického srdce severského a jistěže i kus srdce českého. Toho se shovívavým smyslem pro člověčinu, trápenou dějinami, které jsou často nad síly jednoho člověka.

Není to tedy láska jen ke spravedlnosti jako takové. Je to starost, už jsem to řekl, o konkrétní lidi. Ano, ten asertivní, sebestředný, někdy ješitný dědek má rád konkrétní lidi více než lidstvo. Je to láska, maskovaná věcností, občas cyničností. Může vám jít na nervy a určitě už šel. V tom, totiž v lásce, však překračuje levicový, příliš často abstraktní pohled na svět, a proto se mohl dohodnout s tolika lidmi i zcela nelevicovými. A dohodnout se s nimi dokonce o penězích, o světě, v němž oni jsou doma.

Františkovo srdce, které mu dodávalo a dodává nezdolnou energii a odvahu pouštět se do nových a nových výprav, je velké lidské srdce. I někteří fyzikové vědí, jak je to přitom křehký stroječek. Asi jako jaderná elektrárna.

Přejme mu, ať mu bije ještě dlouho, co možná pravidelně. Ať o něm nejraději nic neví. To nechť je premie za jeho čisté svědomí, za jeho představivost, které ho ženou do dalších odvážných plánů. Ať o něm nic neví, jako o bezchybně, tiše předoucí atomové elektrárně. Možná, že té budoucí, založené už na jaderné fúzi.

Ať žije ještě dlouho, ten náš občas nesnesitelný dobroděj!

Životní cesta Františka Janoucha

Stručná kronika života

- 1931 Narodil se 22. 9. v Lysé na Labem jako první dítě lékaře Františka Janoucha a zdravotní sestry Jiřiny Janouchové, roz. Poláčkové. Jeho mladší sestra Eva se narodila v roce 1935.
- 1937 Začal se učit rusky.
- 1939 Zájem o chemii ho vedl k vybudování domácí laboratoře.
- 1943 Otec byl zatčen gestapem a vězněn v koncentračních táborech v Osvětimi, Brzezince a v Mauthausenu. Domů se vrátil až v červnu 1945.
- 1945–1965 Otec se podílel na organizaci čs. zdravotnictví, byl náměstkem ministra zdravotnictví a později prezidentem Čs. červeného kříže.
- 1945 Výbuch jaderné bomby v Japonsku přivedl Františka k rozhodnutí studovat jadernou fyziku.
- 1948 Vstoupil do KSČ.
- 1945–1949 Studoval na Ruském gymnáziu v Praze.
- 1949 Odjel na vysokoškolská studia do SSSR.
- 1954 Absolutorium (magna cum laude) na Fyzikální fakultě Leningradské státní univerzity. Téhož roku zahájil aspiranturu na Fyzikálním ústavu ČSAV v Praze.

- 1954–1956 Byl zástupcem šéfredaktora Československého časopisu pro fyziku.
- 1955 Nastoupil aspiranturu na Moskevské státní univerzitě.
- 1956 Doprovází čs. parlamentní delegaci při cestě po SSSR jako tlumočnick.
- 1956 Zvolen předsedou spolku československých studentů v Moskvě.
- 1957 Měsíční soukromý pobyt v Číně.
- 1960 Obhajobou kandidátské disertace dokončil studia v Moskvě.
- 1960–1971 Zaměstnán jako vědecký pracovník v Ústavu jaderného výzkumu v Praze-Řeži, kde vybudoval oddělení teoretické fyziky.
- 1963 Oženil se s Adou Kolmanovou (jako absolventka Biologické fakulty Moskevské státní univerzity nastoupila na aspiranturu v Mikrobiologickém ústavu ČSAV v Praze). V roce 1964 se manželům Janouchovým narodila dcera Kateřina, v roce 1971 syn Erik.
- 1964 Zorganizoval v Nízkých Tatrách Mezinárodní letní školu (Selected Topics in Nuclear Theory) s přednášejícími z ČSSR, SSSR, USA, Západní Evropy a Izraele.
- 1964–1965 Pobyt v Mezinárodním centru pro teoretickou fyziku v Terstu.
- 1965 Otec zahynul při autonehodě. Matka Jiřina pracovala až do důchodu ve zdravotnických zařízeních.
- 1967–srpen 1968 Řídil práci velmi početné organizace KSC v Ústavu jaderného výzkumu.
- 1968 Zvolen do exekutivy Evropské fyzikální společnosti.
- 1968 Od konce srpna do prosince pracoval v Evropské organizaci pro jaderný výzkum (CERN v Ženevě) a v Terstu.
- 1969 V létě navštívil cestou do Izraele Řím a dohodl se na kontaktech a spolupráci s Jiřím Pelikánem.
- 1969–1970 Postupně zbaven vědeckých a stranických funkcí, v 1970 vyloučen z KSC, téhož roku se soukromě zúčastnil vědecké konference v Novosibirsku, což v Praze vyvolalo pobouření.
- 1971 Propuštěn ze zaměstnání, zanedlouho byla propuštěna

- z Mikrobiologického ústavu ČSAV i jeho manželka. Oba se pak živili překladatelskou prací.
- 1971–1973 Perzekvován a vyslýchán Státní bezpečností.
- 1972 Začal sbírat finanční prostředky na podporu rodin uvězněných a odsouzených politických vězňů (Milan Hübl, Karel Kyncl ad.), později i v Dánsku a Švédsku.
- 1973 Začal uveřejňovat v západních médiích a v exilových *Listech* (zprvu anonymně nebo pod pseudonymem informace o normalizačních čistkách v řadách československých vědců) – v září uveřejnil londýnský deník *The Times* jeho dopis podporující návrh na udělení Nobelovy ceny míru Andreji Sacharovovi. – Napsal sérii komentářů k situaci v Československu, které jako *Sedm dopisů z Prahy* vyšly v roce bez udání autora knižně v zahraničí: nejprve (1974) německy a italsky a pak (1975) rusky a holandsky. Česky vyšly na pokračování v *Listech* (1974 a 1975).
- 1973 26. prosince odjel s rodinou se souhlasem státních orgánů do Dánska, kde se po ročním pobytu (Ústav teoretické fyziky Nielse Bohra v Kodani) rozhodl k trvalé emigraci. Cestou z Prahy do Dánska se v Mnichově setkal s Jiřím Pelikánem a dohodli se o další spolupráci.
- 1975 Počátkem roku přijal profesorské stipendium Královské švédské akademie věd ve Stockholmu, kam se přestěhoval s celou rodinou.
- 1975 Po dvou měsících strávených ve Švédsku, ho čs. ministerstvo vnitra zbavilo československého občanství, odvolání bylo zamítnuto. Žádosti o azyl ve Švédsku pro celou rodinu bylo záhy vyhověno.
- 1975 První kontakt a počátek dlouhodobého přátelství s Andrejem Sacharovem.
- 1975 Koncem srpna se zúčastnil Pugwashské konference v Kyotu, kde přednesl Sacharovovo poselství. Cestou z Japonska podruhé navštívil Čínu, kde mj. vedl jednání o eventuální podpoře čs. opozice ze strany ČLR.
- 1975 V říjnu se v Paříži zúčastnil konference „Help and Action“, organizované Ivankou a Pavlem Tigridovými a navázal s nimi spolupráci.

- 1975 10. prosince se zúčastnil v Oslu udělení Nobelovy ceny míru Andreji Sacharovovi a doprovázel Jelenu Bonnerovou, která cenu přebírala.
- 1976 Na podnět švédské vlády bylo zřízeno pro Františka Janoucha trvalé vědecké místo v tehdejší Nobelově ústavu pro fyziku.
- 1978 Navázal telefonický a písemný kontakt s Václavem Havlem (první dopis datován 3. 12. 1978) přerušovaný pouze Havlovým uvězněním od května 1979 do února 1983.
- 1978 23. května na světovém kongresu PEN klubu ve Stockholmu přečetl apel Václava Havla, zprostředkovaný telefonicky z Prahy.
- 1978 4. prosince převzal v Uppsale cenu Monismanien udělenou Chartě 77 a přečetl děkovaný dopis jejích mluvčích. Cena ve výši 15. 000 SEK se stala výchozím kapitálem Nadace Charty 77, jejíž vybudování se stalo jedním z nejvýznamnějších činů jeho života.
- 1979 František Janouch s rodinou dostal švédské státní občanství.
- 1982 Stává se zakládajícím členem Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva.
- 1983 Byl zvolen do rady Evropské fyzikální společnosti.
- 1984 Československé úřady mu znemožnily účast na pražském zasedání rady Evropské fyzikální společnosti (neudělení víza). Výsledkem otevřeného dopisu, který zaslal na mnoho tisíc adres, bylo usnesení rady, že její zasedání se budou konat pouze v zemích, kam bude zajištěn přístup všech členů rady bez výjimky.
- 1985 Na pozvání ministra zemské vlády v Hesensku působil jeden semestr jako hostující profesor na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem.
- 1986 Stal se ustavujícím členem exilového Dokumentačního střediska na podporu nezávislé literatury v Československu.
- 1987 Zúčastnil se vědecké konference v Novosibirsku, kde přednesl příspěvek. Následně se v Moskvě sešel s Andrejem Sacharovem.

- 1988 Počátkem roku se zúčastnil cesty delegace Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva do SSSR.
- 1989 Byl jedním z organizátorů Festivalu nezávislé československé kultury ve Wroclawi (3.–5. listopadu).
- 1989 28. listopadu vyhlásil v Laterně Magice založení Nadace Charty 77 v Československu.
- 1989 14. prosince navštívil spolu s Georgem Sorosem a Karlem Schwarzenbergem předsedu vlády národního porozumění Mariána Čalfu, aby mu oznámili ustavení Nadace.
- 1990 V průběhu roku vybuďoval strukturu Nadace Charty 77 v Československu v souladu s nově se utvářející legislativou. Práci Nadace řídí až do současnosti.
- 1990 V létě bylo Františku Janouchovi navráceno čs. státní občanství.
- 1991 Nadace Charty 77 vyhlásila sbírku Míša na zakoupení Leksellova gama nože, která vynesla téměř 100 milionů Kčs. 26. října 1992 byla v Nemocnici Na Homolce provedena první operace gama nožem. V květnu 1995 nemocnici navštívila švédská královna.
- 1992 Byl jmenován vedoucím čs. delegace na následné schůzce KBSE (Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě) v hodnosti mimořádného a zplnomocněného velvyslance.
- 1996–2000 Působil v Kyjevě jako švédský a později evropský náměstek ředitele Science and Technology Center in Ukraine (s diplomatickým statutem). V této své činnosti měl na starosti mj. i projekty spojené s havarovaným černobylským reaktorem.

Za čtvrtstoletí od roku 1990 uveřejnil řadu publikací (viz kapitola K publikační činnosti Františka Janoucha) a několik set článků, komentářů a polemik na vědecká, kulturní a společenská témata.

Manželé Ada a František Janouchovi nyní žijí střídavě v Česku a ve Švédsku.

Životopisná výpověď (1996)¹

Narodil jsem se náhodou v Lysé nad Labem, protože jsem přišel na svět asi o tři týdny nebo o šest týdnů dřív, než se čekalo. Místo, které bylo rezervováno pro moji mámu v pražském Sanopzu, zůstalo nevyužito. Narodil jsem se velice neduživý, což na mně dneska není vidět. Nechtěl jsem jíst, měl jsem na hlavě nějaký nádor, který mi museli vyříznout. Vypadalo to tak, že nepřežiju. To už se se mnou rodiče téměř rozloučili, takže jsem vlastně zachráněný potrat. To se jenom říká, že kdo se narodí hubený, zůstane hubený do konce života.

Vzpomínky na dětství začínají někde na Vinohradech, nebo vlastně ve Vršovicích, když jsem chodil pro poštu. Když zazvonil pošťák, tak jsem mu říkal, že bychom potřebovali nějakou poštu. – Nemáte pro nás něco? – A pak jsem se profilel jako takový malý, logizující spratek. Jednou jsem od mámy vyžadoval, aby mně dala brčko na pití, a ona řekla, že nemá. Tak jsem jí řekl, ať mi ho jde koupit. My jsme měli

1) Zpracováno ze záznamu rozhovoru, který pořídila v roce 1996 v Praze Ilona Christl, tehdejší studentka sociologie na univerzitě Erlangen-Nürnberg, v rámci projektu Lidé Charty 77.

hned pod námi obchod, Machův koloniál. Máma řekla, že je tam nemají. Já jsem řekl: to ti nevěřím. – A proč bys mně to nevěřil? – No, prodává pan Mach chleba? – Prodává. – A z čeho se dělá chleba? – No, z mouky. – A z čeho se dělá mouka? – Ze zrní. – A na čem roste zrní? – Na stéblech. – Takže jestliže pan Mach má chleba, musí mít také stébla. – To je jedna z takových vzpomínek.

Druhá vzpomínka, kterou si asi pamatuji až z vyprávění: Máma se mnou jela někam svátečně vystrojená tramvají. Já jsem jedl zmrzlinu a pokecal jsem si kalhoty. Tak mi řekla: ty jsi ale prasátko. A já na to: v tom případě ty jsi svině. – Pst, co to říkáš! – Já jsem začal křičet na celou tramvaj: ty jsi svině! Máma to potom přinesla domů, táta se přirozeně zlobil, ale pak se museli všichni smát, protože jsem měl pravdu. Jestli já jsem prasátko, tak moje matka je svině. Takových věcí jsem vyváděl v mládí dost.

Myslím, že jsem se brzy setkával s prostředím kulturním a vysoce humánním. Vzpomínám si, že jsem jako malé dítě chodil s tátou na výstavy našeho surrealismu, Toyen a tak. Měli jsme doma hezké obrazy. Táta měl pacienty, někteří mu místo honoráře dávali své obrazy. Vzpomínám, že když mi bylo sedm osm, tak mě vzali do divadla E. F. Buriana, kde se změnil program. Hráli *Žebráckou operu*. Moje máma byla šokovaná, protože tam byly poloobnažený prostitutky, a já jako sedmiletý jsem to viděl. Nevěděla, jestli má, nebo nemá odejít.

Táta mě vedl ke čtení. Vzpomínám si, jak mi předčítal nějaké pasáže z *Robinsona Crusoe* nebo z *Dona Quijota*. Máme ještě ty knihy ve vydání ELKu. Pak mě zkušel, jestli poslouchám pozorně. Doma byla ohromná knihovna. Občas jsem objevil knihu, která mi nepatřila, která byla zastrčená do druhé řady. Jednu z nich si pamatuju, Chevallierovy *Zvonokosy*. To byla taková eroticky rozpustilá kniha. Francouzské malé městečko, kde se pouze smilní, svádí, podvádí milence a manžele... To byla knížka, která mě šíleně zaujala, a pak zmizela. Pak jsem ji objevil schovanou pod trámem. Až asi po dvaceti letech jsme si s tátou řekli, že jsem to četl, a on říká: kde? – Našel jsem to pod trámem. – Tak se začal smát.

Ale knihovna to byla bohatá. Měla v té době to, co mě zajímalo a proč mám zájem o modernu, ruskou zvláště, o ruský konstruktivismus. Táta byl už od třicátých let levě orientován, on byl vřdycky rusofil. Sovětský svaz byl pro něho vzorem, jak by se mohly řešit problémy, které on viděl. On byl lékař, který léčil tuberkulózu, a viděl, že je to sociální nemoc. Dělal jeden den v týdnu zadarmo na klinice pro chudé a měl doma ordinaci, kde taky bylo plno chudých. Byl úředním lékařem v penzijním pojištění. Tuberkulóza jako sociální nemoc byla soustředěna na chudinu a situace v první republice nedávala možnost to řešit systémově, koncepčně. Tenkrát se vytvářely první pojišťovny a chudina vlastně pojištěna nebyla. Nezaměstnaní, lumpenproletariát a podobně pojištění fakticky nebyli, nebo byli pojištěni velice nedostatečně. Šíření tuberkulózy, zvláště u lidí podvyživených a v nehygienických podmínkách, když spalo víc lidí v jedné posteli, to byl problém sociální a táta hledal řešení.

Dostávali jsme různé ruské časopisy, jako *SSSR na strojke*, krásně dělaný velký časopis, moderní, fotografický, ve stylu *Okna ROSTA*. Rád bych ho někdy viděl. Když přišli Němci, tak ho táta spálil nebo dal do sklepa pod uhlí, a tam to pak shnilo. S tím časopisem přišlo moje první seznámení s ruským prostředím. Tátovi kamarádi ze studia... To byl Franta Kriegel, který k nám chodil, z té doby si ho ale nepamatuju. Odjel v roce šestatřicet do Španělska. U nás býval velmi často, ale mně se nezapsal do paměti. Zapsali se mi tam ale jiní tátovi kamarádi ruského nebo ruskožidovského původu, kteří k nám chodili taky velmi často. Od nich jsem se začal učit rusky. Jednou jsem řekl, když jsem byl ve třetí třídě, že přece azbuka není žádný problém, za dvě hodiny jsem se ji naučil a začal číst. Oni mi to nechtěli věřit. Pak jsem začal trochu s nimi mluvit. Vlastně moje první přezdívka domácí, Dáda, vznikla z toho, že jak oni mluvili rusky, tak pořád říkali: da, da. Když se mě ptali, jak se jmenuju, tak jsem říkal: dada. A dodneška se mi v rodině říká Dáda.

Pamatuju si na mobilizaci, odjeli jsme do Arnoštovic, což je taková ztracená víska na Českomoravské vysočině. Odjeli jsme ještě s mým bratrancem. Obě rodiny si tam pronajaly

pokoje ve mlýně, kam jsme jezdili už předtím na prázdniny. Chodili jsme do takové vesnické dvoutřídky nebo trojtřídky. Teď jsem si vzpomněl, že jsem se tam poprvé a naposled ve svém životě stal terčem jakéhosi homosexuálního učitele. On využíval mého zájmu o fyziku, vodil mě do kabinetu a tam mě osahával, a já jsem nevěděl, co s tím. Bylo to v podstatě nevinné, ale já jsem si to potom uvědomil a nechtěl z toho nic dělat, nebo bych se asi i styděl to někomu říct... Ale ta možnost hrát si s fyzikálními přístroji, ta mě úplně fascinovala, tak jsem to strpěl. Já jsem se nikdy potom už nesetkal s nějakým takovým pokusem. Dneska by se taková věc přirozeně považovala za závažný trestný čin a byla by souzena podle litery zákona ve všech zemích.

Táta jel v srpnu třicet osm do Moskvy na turistickou výpravu, a pak se musel vracet odtamtud dřív kvůli mobilizaci. Vzpomínám na okupaci, jak jsme s tátou byli v posteli a poslouchali rádio, starý Philips-Telefunken, kde se říkalo, že jsme okupováni. Pak jsme vyšli do ulic a viděli německé motorky a obrněné vozy, které jely po Praze s wehrmachtovskými uniformami uvnitř. A vzpomínám, jak o půl roku později jsem byl na demonstraci tady na Senovážném náměstí, kde se potom začalo střílet, a jak se máma velice zlobila. To bylo v roce třicet devět, bylo mi osm let.

Za okupace byli někteří učitelé ve škole podělaní, konformní, někteří zase velice odbojní. Vážili jsme si těch odbojných. Byl jsem takovým privilegovaným dítětem. Neměl jsem příliš mnoho kamarádů, byl jsem vždycky tak trošku uzavřený a nebyl jsem žádným vůdcovským typem. Spíš někde na druhém konci. Jediné, co mi třída záviděla, bylo volno v hodinách náboženství. Byl jsem bez vyznání jako jediný ve třídě, takže jsem měl hodinu procházku. A to bylo předmětem závidění.

Učil jsem se nepříliš dobře. Táta stále naléhal, abych se učil rusky, tak jsem s tím potom, když gestapo tátu zavřelo, někdy v roce čtyřicet jedna, začal. Táta mi potom z Aušvicu a z Mauthausenu psal, abych se učil tu řeč, kterou budu potřebovat, která má velkou budoucnost. Němci to asi chápali tak, že je to němčina, kdežto táta přirozeně myslel ruštinu. Takže jsem se učil rusky. Jako takový projev solidarity k nám chodil jeden

známý ruský pedagog, Pantělej Kopeckij, jehož bratr sestavil první velký rusko-český slovník. To byl taky tátův pacient, ten mě učil. A pak ti židovští známí, dokud je neodvezli do koncentráků, mě taky učili rusky. Takže já už jsem četl nějaké ruské knížky, Puškina a Lermontova, které mám teď ještě ve Stockholmu, staré klasické vydání.

Na konci války jsem působil jako čtrnáctiletý tlumočník. Rusové si pro mě přicházeli, když se potřebovali domluvit, už věděli, kde bydlím. Ta má ruština byla přirozeně velmi primitivní. Vzpomínám si, jak jednou k nám přišel takový krásný, opálený důstojník a řekl: potřebujeme tě, a mámě přinesl pět buchanek ruského armádního chleba.

Táta se vrátil v červnu. Poslední rok války strávil v arbeit-slágru, na hranici mezi Klagenfurtem a Lublaní, potom byl ještě u jugoslávských partyzánů. Vracel se velice dobrodružným způsobem, přecházel z americké nebo anglické zóny do ruské. Rusové ho zatkli jako špiona, protože nechtěli věřit, že by vzdělaný člověk, lékař, který mluvil pěti řečmi, odcházel od Angličanů do ruské zóny. Pak ho pustili, on se vrátil a začal dělat v podstatě politickou kariéru. Nechal medicínu, stal se šéflékařem pražské nemocenské pojišťovny, pak lékařským ředitelem Ústřední nemocenské pojišťovny, dělal koncepci, a pak se stal náměstkem ministra zdravotnictví. Měl pod sebou péči o matku a dítě, byl velice hrdý, jak se to tady vyvinulo. Na konci života, asi posledních osm, devět let byl prezidentem Československého červeného kříže. Zasloužil se vlastně o navázání styků s Němci, spojování rodin, vyhledávání hrobů a podobně. Tenkrát neexistovaly ještě vůbec diplomatické vztahy [Československa se Spolkovou republikou Německo], jediné vztahy šly přes Červený kříž.

V pětáctýřicátém roce, když se táta vrátil, zeptal se mě, jestli bych chtěl jít do ruského gymnázia. Původně jsem chtěl do ruského gymnázia už v roce čtyřicet jedna. Tady bylo francouzské, anglické, německé a ruské gymnázium. Jenomže to v tom jednačtyřicátém roce po okupaci už nebylo možné. Zavřeli francouzské a anglické a to ruské nechali jen pro děti bílých emigrantů. Ale po válce z toho udělali sovětskou školu. Ne ruskojazyčné, ale sovětské gymnázium, řízené z Moskvy,

s programy a s maturitou. To považuji za velké štěstí v životě. Mně vyloženě neseděla klasická česká gymnaziální výchova, zvláště v odborných, exaktních disciplínách, matematice, fyzice, chemii, považuji ji za velmi nedostatečnou.

Když jsem přišel do ruského gymnázia, zamiloval jsem se do matematiky a začal jsem excelovat. To byl úplně jiný přístup k výuce, což způsobilo nakonec, že Rusové vyslali první sputniky a že ve vědě mají to, co mají. Tento přístup působil jako stimulace. Přispěl k tomu, že jsem se stal dvoujazyčným, protože jsem maturoval v ruštině. Po maturitě jsem vstoupil do strany, to mi ještě nebylo osmnáct.

V roce čtyřicet sedm jsem byl na brigádě v Jugoslávii, na stavbě mládeže Šabac–Sarajevo. Tam se stavěl mezinárodní úsek železnice, asi sto padesát kilometrů. Na jedno léto přijely desítky tisíc mladých lidí z celé Evropy. To bylo velice zajímavé a těžké. Byl jsem benjamínek. Vzpomínám si, že jsme byli v táboře se švýcarskou brigádou a s albánskou brigádou. Od té doby si pamatuju, jak se řekne albánsky „chci tě políbit“. Tím jsem šokoval asi před pěti lety jednoho Albánce, když jsem mu řekl, že trochu umím albánsky. Bylo tam několik velice zajímavých lidí, jedna velice šarmantní Švýcarka, k ní jsem vzhlížel. Další rok jsem jel na brigádu do rozbombardovaného Gdaňsku, kde měl být český přístav. Tam jsem strávil asi půldruhého měsíce ve velmi tvrdé práci, to byly brigády zdarma, jenom pro věc.

Když jsem skončil maturitu, všechno na výborné, tak jsem požádal o možnost studia v Moskvě. Tenkrát naši studenti poprvé dostali tu možnost. Předtím tam byla skupina asi deseti lidí, ale nás bylo asi devadesát na studia na vysoké školy. Byl to šílený výběr, prověrky, byli jsme soustředěni v Ruzyni, kde nás pozorovali. No, umístil jsem se, dostal jsem stipendium. Vybavili nás perfektně, dostali jsme obleky, kufry, košile a svetry a jeli jsme se učit do Moskvy.

Jeli jsme vlakem přes Varšavu, měli jsme šílené množství jídla. Zřejmě všichni předpokládali, že pojedeme asi čtrnáct dní do Moskvy, takže jsme měli bochníky chleba, sýr a salámy, olejovky a kilogramy cukru. Přejížděli jsme hranici 22. září 1949. Na osmnácté narozeniny jsem začal studovat.

Když se vlak zastavil nad Bugem, všichni jsme zjihli, ti uvědomělí začali zpívat Internacionálu. Vlak se pomalu rozjel do země, kde zítra již znamená včera, jak to napsal Julius Fučík.

Vlak jel průměrnou rychlostí asi šestnáct kilometrů za hodinu. Ty vlaky byly čistší než dnešní vlaky. Když jsme zastavovali na nějaké stanici, byly tam stovky dětí, žebraly o jídlo. To byl náš první šok z Ruska. Začali jsme jim dávat ty zásoby, a to byly rvačky! Teď se rozpředly ve vagonech diskuse o tom, co to vlastně znamená, jak to interpretovat?

Přijeli jsme do Moskvy a umístili nás v Le Corbusierově Domě Komuny. To byl další šok. Představte si sportovní sál a v něm asi pět set postelí. Spali tam chlapci i dívky, a když jsme přišli na záchody, tak ty byly nepopsatelné. A začali nás rozdělovat, mě přidělili do Leningradu, na chemicko-technologický institut. Já jsem přitom chtěl studovat fyziku! To byla pro mě velká tragédie.

Dostal jsem se na kolej, kde bylo asi sedm lidí na pokoji, sedm Kazachů, kteří celé noci tam uprostřed místnosti na stole něco rýsovali. Tam se celé noci nezhasínalo světlo. Byla to tvrdá škola. První tři měsíce jsem nespal, protože jsem byl zvyklý mít svůj pokoj a spát ve tmě. Pak jsem se dostal do nějakého menšího pokoje, kde se dalo trošku spát. Ale stejně jsem prožil těch pět let vždycky nejméně se třemi, čtyřmi lidmi v místnosti. A hygienické podmínky se v podstatě nezměnily. Záchodky, to byl takový schůdek a v něm čtyři díry. Neměli jsme tam sprchy, jednou za týden se chodilo do veřejných sprch. Umývárna, to bylo pět nebo šest umyvadel v řadě. Jednou jsem přišel do této umývárny a uviděl jsem tuto scénu: Benjamin Kozik, tak se jmenoval ten Polák, stojí nahý a myje si penis v umyvadle. A vedle stojí invalida s odepnutou rukou a čistí si zuby kartáčkem a práškem; tenkrát ještě zubní pasta v Rusku neexistovala. Tak ten začal křičet, že se nestydí, co je to za prase, za nekulturního člověka, že si myje penis, zatímco oni si tam mají čistit zuby. Polák mu říkal: a kde si mám mejt penis? A já jsem pochopil, že to byla skutečně situace na rvačku. Polák, odněkud z Poznaně nebo z Vratislavi, pocházející zřejmě ze střední rodiny, si nedovedl představit, že by chodil s neumytým penisem čtrnáct dní. A naproti tomu

takové to ruské viktoriánství a cudnost... Tenhle Rus, Ljoňa, který prošel válkou, si zase nedovedl představit, že by někdo mohl v přítomnosti někoho jiného dělat tak intimní věc.

Ten puritanismus v Rusku byl strašně zvláštní. Když jste pozvali dívku do divadla, tak ona by si nechala prasknout močový měchýř, ale aby řekla – Promiňte, já si musím odskočit – to by bylo šílené faux pas, to by prostě nepřezila. Tam se vychovávalo ke zvláštnímu pokrytectví. Tyhle podmínky byly pro mě šokující.

Tisk psal o Rusku šílené nesmysly a my jsme tam teď byli konfrontováni se skutečností. Nebylo jednoduché se s tím vypořádat. Když jsem začal chodit do báně, ty veřejné lázně jsem si docela oblíbil, tak v jednom dopisu domů jsem psal, jak jsou tam všichni nazí a jak se myjí ve škopcích... Pak jsem to někde vykládal svým českým a slovenským kamarádům. Zavolali mě na schůzi a vytykali mi, že pomlouvám a že to bude zneužito třídními nepřáteli. Byli jsme blbí. Já jsem jim vysvětloval, že to je naopak žert, a oni říkali, že takto taky kdysi „žertoval“ spisovatel Zoščenko...

No, přežil jsem víc takových věcí. Za rok se mi podařilo s pomocí všech pák a protekcí dostat se na univerzitu na fyziku. Přešel jsem tam, aniž jsem něco ztratil. Tohle jsem vlastně udělal už jednou. Když jsem byl v předposlední třídě na gymnáziu, natolik jsem se zaujal fyzikou a matematikou, že jsem šel za naším ředitelem, který mě měl rád, a řekl jsem mu, že mě ta škola nebaví. On se jako urazil a říká: no, ale vy jste se ještě všechno nenaučil. Já na to: skoro všechno jsem se už naučil. – No počkejte, přece do školy musíte chodit. – Víte, já bych chtěl přeskočit jednu třídu. – Byl z toho šokovaný. Později mi vykládal, že se mu za celou padesátiletou pedagogickou praxi nic takového nestalo. A když jsem mu vysvětlil, co chci, že bych vlastně – byl únor nebo březen a v té sovětské škole se dělaly závěrečné zkoušky – udělal všechny zkoušky za tu třídu, pak bych začal s další třídou a udělal tam taky zkoušky, tak mi řekl: ať sem přijde váš otec. Otcí jsem pověděl, že bych chtěl už na univerzitu, že mě to tady nebaví. A táta řediteli řekl: je zdravěj, má doma všechny podmínky, tak ho to nechte zkusit. Přínejhorším to nedokáže, ale aspoň si

vyzkouší síly. Tak jsem se prostě začal učit ve dvou třídách paralelně. Vždycky když jsem si nastudoval látku v jedné třídě, tak jsem šel k učiteli a požádal ho, ať mě vyzkouší, a totéž se opakovalo v druhé třídě.

Tak jsem gymnázium skončil v sedmnácti. Připravil jsem se sice o kamarády, protože jsem se musel strašně moc učit, ale zároveň jsem si získal určitý respekt a pověst tvrdohlavce, který dokáže všecko, co si umíní. A to mně v podstatě zůstalo.

Díky tomu, že jsem mluvil perfektně rusky, jsem se stal vlastně jedním z ruských, sovětských žáků, nebyl jsem cizincem, který tam byl vždycky izolován. A viděl jsem mnohé věci, které ostatní neviděli, se kterými se nesetkali. Takže moje kritičnost k Sovětskému svazu začínala už v letech padesát jedna, padesát dva, a pak zvláště po smrti Stalina. Ještě se vlastně nic nedělo, ale já už jsem měl od svých přátel mnoho signálů, už jsem věděl o koncentracích a souostroví Gulag. A když jsem se vrátil v roce padesát čtyři, tak jsem se stal členem výboru stranické organizace ve Fyzikálním ústavu Akademie věd, kde jsem začal dělat aspiranturu. Jednou mi řekli, abych jim něco pověděl o Sovětském svazu, jak to tam ve skutečnosti vypadá. A já jsem pronesl něco jako Chruščovovu destalinizační řeč, o rok a půl dřív, než to udělal Chruščov. Byl z toho průšvih. Soudružka Palečková, stará členka strany, požadovala, abych byl vyloučen ze strany, protože takové pomluvy Sovětského svazu si přece nemůžeme nechat líbit. Byl tam nějaký dělnický kádr, který mě měl osobně rád, tu soudružku pacifikoval, ale myslel si, že to přeháním. Přítomný akademik František Kroupa mi po mnoha letech řekl, že si to myslel taky. Pochopil teprve po pěti letech, že jsem měl úplnou pravdu. Já jsem tu zemi měl rád, ale byl jsem velice kritický a považoval jsem tyto věci za excesy.

Po roce, na konci roku padesát pět, jsem se do Sovětského svazu vrátil na aspiranturu. To jsem se dostal do Moskvy, do velice přepychových podmínek. Měl jsem svůj vlastní pokojík, sprchu a záchodek na dva pokojíky, velmi slušné stipendium. Přišel šestapadesátý rok, kdy jsem zažil největší, nejvýraznější zkušenost svého života. Počátkem toho roku, když jsem byl asi tři čtyři měsíce na aspirantuře, mě pozvali na velvyslanec-

tví a řekli, že jim musím pomoci tlumočit. Přijede delegace a nemají tlumočnicka. Odmítal jsem, že jsem fyzik a dělám aspiranturu. Pak mě odvedli k velvyslanci a ten mi vysvětloval, že to je strašně politicky důležité a že to musím udělat, protože jsem byl jeden z mála, který uměl česky i rusky naprosto suverénně, ve všech oblastech. Měl jsem sovětskou střední školu, kde člověk probere všechno od zoologie po botaniku a anatomii.

Přijížděla parlamentní delegace vedená Zdeňkem Fierlingerem, která měla strávit tři týdny v Sovětském svazu. Přiletěli v době, kdy Chruščov pronesl svoji destalinizační řeč. Já jsem se o ní dozvěděl od svých ruských kolegů. Začali mi velice tajemně sdělovat, co tam všechno říkal, jaké strašné věci se odehrávají. Musím říct, že jsem nebyl překvapen, protože o mnoha věcech jsem tenkrát sám mluvil, ale tady to bylo potvrzeno jako ta supertajná řeč. Takže přijeli tihle poslanci, a já jsem jim začal překládat. V čele byl Zdeněk Fierlinger, předseda Národního shromáždění, který si mě velice oblíbil. Bydleli jsme v přepychovém hotelu v Moskvě a tam jsem jim pověděl, co Chruščov říkal. A to byl první průser, protože to ještě skoro nikdo v Čechách nevěděl a ti straničtí funkcionáři to považovali za pomluvu. Přišli si na mě stěžovat, že rozšiřují nějaké protisovětské řeči. To byl Bedřich Kozelka, tajemník pražského stranického výboru a poslanec Národního shromáždění. Sám Fierlinger jako člen politbyra o tom už věděl, a tak jim řekl, že mám vlastně pravdu. Pak si mě zavolał a říká: přece nemůžeš tohle říkat, i když máš pravdu.

Ta cesta byla zajímavá v tom, že jsem viděl sovětské vedení zblízka. Tlumočil jsem Chruščovovi, Molotovovi, Vorošilovovi, Bulganinovi. Seděl jsem s nimi a viděl, co za triviality říkají a jakou strašnou úroveň mají ti naši poslanci. Jak je to omezené, nevzdělané, primitivní. Fierlinger byl ovšem člověk vysoce vzdělaný. On byl sice politický intrikán, ale vysoce vzdělaný. A ten, když viděl, jak překládám, tak za mnou jednou přišel a říká: heleď, když ti naši poslanci nebo tamti druzí říkají nějaké blbosti, tak to prostě můžeš překládat tak, aby to neznělo tak blbě, rozumíš? Rozumíš mi, že jo? Tak jsem překládal potom tak, aby ta vzájemná ostuda nebyla moc velká.

Takže jsem vytvářel image na obou stranách tím, že jsem těm řečem dával hlavu a patu.

Bylo to zajímavé. V Kyjevě jsem se kdysi seznámil s arogancí sovětské moci. Teď jsem si ji znovu zopakoval... Kovpak, hrdina Sovětského svazu, legendární partyzánský vůdce, nám ukazoval Kyjev. Večer jsme měli jít do divadla. Bylo už pozdě a on nám ukazoval na Kreščatiku tuhle a tamhle. Já jsem byl trochu nervózní, protože jsem věděl, že nám v osm začíná divadlo, bylo půl osmé, tři čtvrtě. Tak jsem to řekl těm sovětským průvodcům a oni: o to se nestarej, to není tvoje věc. Tak jsem se nestaral. V osm hodin jsme se navrátili do hotelu, kde jsme bydleli, a Kovpak prohlásil: těpjer nado podkrepitsja. Musíme se posilnit. Byl tam prostřený bufet, kaviár, vodka, koňak, okurky, rajčata, sýry, salámy a všecko. A tak jsme se posilňovali. Já jsem nic nechápal, protože v osm bylo divadlo. Viděl jsem plakáty, zvláštní koncert na počest československé parlamentní delegace. Pak jsme nasedli do auta, odjeli asi tři ulice vedle, přišli jsme do divadla a zasedli do carské lóže. Sedm set lidí čekalo hodinu, a jakmile jsme vešli, tak spustili.

Po tom Chruščovově projevu se začaly věci hýbat. Jeden z těch pohybů spočíval v tom, že zahraničním studentům povolili vlastní organizaci. My jsme předtím neměli žádné organizace, nemohli jsme se nijak odborně ani politicky sdružovat. K jejímu ustavení byla svolána schůze všech českých studentů na moskevské univerzitě, asi sto padesát nebo dvě stě lidí. A já jsem si tam pouštěl pusu na špacír. Vykládal jsem o svých zkušenostech, jak vypadá život nahoře. Týdny jsem jezdil a viděl jsem přitom tu naši nomenklaturu. Měl jsem jedno z nejkritičtějších vystoupení, a asi proto mě zvolili předsedou stranické organizace na univerzitě. Dostal jsem se tím do víru politického života v dramatické době: začínal polský listopad, maďarské povstání, a mě jako předsedu zvali ještě s dalšími předsedy diskutovat na sovětské schůze. Vzpomínám si, že jsem velmi kriticky hodnotil intervenci Sovětského svazu v Maďarsku. Začaly stávky na univerzitě, vyhazovali studenty, my jsme proti tomu protestovali. Měli jsme dvacet požadavků, například aby se v Československu nehrála sovětská hymna o půlnoci, aby rubl měl reálný, a ne papírový

kurz, aby se československý uran nevyvážel nebo platil, aby se svolal mimořádný stranický sjezd. Později jsem se dozvěděl, že jsem byl navržen na vyloučení ze strany, ale naštěstí nebo bohužel mě tenkrát nevyloučili. Stalo se to až o čtrnáct let později, v roce 1970.

Pak jsem obhájil disertaci, vrátil jsem se a potom jsem odjel na rok pracovat do Terstu. V šedesátém prvním jsem začal budovat v Ústavu jaderného výzkumu v Praze-Řeži oddělení teoretické fyziky, jehož jsem se stal šéfem, přednášel jsem a začal jezdit do zahraničí. V roce šedesát šest jsem byl zvolen předsedou celozávodního výboru KSČ v Ústavu jaderného výzkumu. To tenkrát bylo asi patnáct set lidí. Tam jsme začali dělat obrodný proces na konferencích. Když do země potom přišly „bratrské“ armády, byl jsem přirozeně na seznamu lidí určených k odstřelu. Týden po okupaci jsem odjel do zahraničí, měl jsem nějaké závazky. Po třech měsících jsem se rozhodl vrátit. A postupně mě začali ze všeho vylučovat a zbavovat všeho, nakonec mě vyhodili z práce a byl jsem tři roky nezaměstnaný. Pak se o mě začala ucházet švédská akademie. Ta mě v roce sedmdesát čtyři vyreklaovala.

Od roku šedesát osm, po vyloučení ze strany a vyhazovu ze zaměstnání, nastaly pro mě osobně roky rostoucí svobody. Dokud jsem byl v zaměstnání, šéfem oddělení, měl jsem odpovědnost za lidi, a dokud jsem byl členem strany, ctil jsem určitou disciplínu, určité omezení, co si můžu dovolit. Když mě vyloučili ze strany a zbavili zaměstnání, tak jsem si uvědomil, že už se mi víc stát nemůže. Zavřít mě můžou, ale to patřilo k bontonu v mé rodině nějakou dobu strávit ve vězení.

Tak jsem začal psát nebo podepisovat první protestní dopisy. První byla reakce na diskusi v nějakém anglickém vědeckém časopisu o tom, co se děje v Československu. Proti tomu se ozvala asi desítka našich vědátorů, že to tak není. A já jsem uveřejnil první otevřený dopis, že to tak je, že s tím souhlasím. Pak jsem v roce dvaasedmdesát napsal dopis ústavním orgánům, ve kterém jsem kritizoval věznění některých lidí. Systémově jsem kritizoval československý vězeňský řád, trestní řád a trestní zákoník. Kvůli některým peticím jsem

byl vyslýchán. Myslím, že to byla petice za Vladimíra Škutinu, kterou jsem spolupodepsal. Dával jsem interview, postupně se moje texty začaly tisknout v zahraničí. Třeba článek o situaci v Československé akademii věd byl uveřejněn v deníku *Die Zeit*.

Zvláštní vztah jsem měl k petici „Deset bodů“ ze srpna šedesát devět², i když jsem ji ještě nepodepsal, protože jsem byl dosud zaměstnán, a taky jsem ty lidi kolem ní zatím neznal. Ale když jsem měl odjet do Itálie, přišel za mnou jeden z autorů – už nevím, jestli to byl Pachmann, Battěk, Hübl, Tesař – a požádal mě, jestli bych tu petici neodvezl s sebou. Tenkrát ještě nefungovalo nějaké spojení na Západ. Já jsem namítal: vůbec nevím, jestli pojedu, a když ano, musím počítat s tím, že mě budou prohlížet. Pak jsem řekl, že to zkusím. Zašifroval jsem text do tabulek, zakódoval. Pomáhal mi v tom Arnošt Kolman. Udělali jsme dost dlouhý text, tabulky na moji přednášku a slovníček, který to dekoval. Nakonec jsem to přes hranice provezl. V Itálii jsem text luštil a nadával si, protože bylo velmi těžké jej rozkódovat a přepsat. Ale povedlo se a poslal jsem ho do *Le Mondu*, expres rekomando. Předtím jsem zavolał Michelovi Tattu, řediteli *Le Mondu*, se kterým jsem se znal. Text pak vyšel a rozšířil se po světě. Československé úřady nikdy nezjistily, jak se do zahraničí vlastně dostal. V soudním spisu stálo, že blíže neurčeným způsobem.

Doma na mě dolehla v plné síle tehdejší „normalizace“. Přepadali mě na ulicích, vyhazovali mě z různých spolků a společností. Životní prostor se mi sice zmenšoval, ale já jsem byl čím dál tím volnější. S manželkou jsme se živili překlady, protože ji taky potom vyhodili z Akademie věd. Řekli jí, že když je mojí ženou, tak tam nemůže být zaměstnaná. My jsme nakonec žili jako úplně volní lidé. Opatřili jsme si druhé dítě, které jsme vychovávali, protože jsme seděli doma a překládali. To už jsme si docela vydělali nějaké peníze. Přeložili jsme do ruštiny pět set stránek projektu pražského metra, první trasy. To

2) V petici nazvané „Deset bodů“ a adresované Federálnímu shromáždění ČSSR vyjádřila skupina spisovatelů, politiků, novinářů, vědců a kulturních pracovníků nesouhlas s postupem KSČ a stavem občanských svobod v zemi.

se muselo dát k nahlédnutí. Tenkrát nebyly xeroxy, a my jsme to museli psát v devíti kopiích. Koupili jsme si novou ledničku a ještě nám zbyly peníze na pár měsíců.

V roce sedmdesát, když byli zavření první lidé, tak jsem začal sbírat peníze pro jejich rodiny. Obcházel jsem bohatší lidi a ty, kteří byli zaměstnaní, a dostal jsem od nich stovku, někdy dvě, a pak jsem to zase předával v rodinách, kde přišli o příjem. Byla to pro mě známá situace, protože když byl táta v koncentráku, taky k nám takhle chodili lidé a přinášeli jídlo, peníze, a díky tomu jsme přečkali válku bez větší nouze. A já jsem to teď oplácel.

Když jsem přišel do zahraničí, pokračoval jsem v posílání peněz domů. Našel jsem pár známých v cizině, kterým jsem vysvětlil, jaká je situace, a oni začali zasílat nějaké menší částky. Ty jsem pak přes svou sestru a další osoby posílal lidem v Československu, třeba paní Hüblové (manželce historika Milana Hübla) nebo Kynclovým, kteří byli tenkrát ještě ve vězení. Poté co vznikla Charta, stal jsem se příjemcem a rozšiřovatelem jejích zpráv ve Skandinávii a pomáhal jsem tam k vytváření politické atmosféry, která by Chartě mohla poskytnout určitou ochranu. Po domluvě s Václavem Havlem jsem potom začal dělat něco, co později dostalo název Nadace Charty 77. To bylo v roce sedmdesát osm. Tehdy byla velká potřeba peněz pro disent a já jsem to chtěl trochu institucionalizovat, což se povedlo. Stala se z toho organizace, vlastně „one man group“, protože většinu věcí jsem dělal sám. Sice jsem měl správní radu, která mohla cokoli změnit, ale důvěřovala mi, takže to byla hezká spolupráce. Když to vezmu od počátku do revoluce, tak na financování různých projektů se takto sehnalo asi pět nebo šest milionů dolarů. Odpovědnost za shánění a rozdělování peněz byla vždycky hlavně na mně, i když jsem měl hodně dobrých spolupracovníků. Naštěstí byli všichni Švédové nebo jiní cizinci. Kdybych si zvolil za spolupracovníky české emigranty, tak by se to asi nepovedlo, tam byla vždycky trochu závistivá atmosféra.

Za svého života jsem se v podstatě dvakrát nebo třikrát dostal do vypjatých situací, kdy jsem vedl nějakou velkou organizaci. To bylo v roce padesát šest až do padesát osm, kdy jsem

byl předsedou zmíněné stranické organizace československých studentů v Moskvě. Potom když jsem se stal předsedou výboru stranické organizace v Ústavu jaderného výzkumu, což byla velká organizace, patnáct set lidí. A potřetí to bylo v letech šedesát sedm, šedesát osm, kdy jsem prožíval Pražské jaro jako předseda jedné z největších stranických organizací v Pražském kraji. Vždycky to bylo v nějak dramatické době, která mě asi určitým způsobem přitahovala, a přitom jsem se dostával do ostrých konfliktů.

O tom jsem jednou s někým mluvil a nevím, jestli jsem to dost jasně vysvětlil. Já jsem ten režim považoval za svůj, a proto jsem nesnášel, aby na něm bylo něco špatného. A když jsem na něm viděl něco špatného, tak jsem proti tomu šel. Zatímco mí kamarádi, kteří byli skeptičtí a měli jiné zkušenosti, se toho režimu báli a věděli, že to nemá smysl, tak já jsem byl takovej idealistickéj vůl, kterej si říkal: když to budu kritizovat, tak to dopadne, zlepší se to, protože je to dobrý režim a jen je potřeba ho někdy trochu vylepšit. Už když jsem se chtěl dostat z chemicko-technologické školy na univerzitu, bral jsem to principiálně. Tvrdil jsem, že Československo bude potřebovat jadernou fyziku, a měl jsem naprostou pravdu. Tak proč žádný student není na jaderné fyzice? Chemii má Československo dobrou, na to nepotřebujeme posílat studenty, stejně tak ani na medicínu. Ale budeme potřebovat jadernou fyziku, a nemáme tady ani jednoho studenta. Tak to dovolte aspoň mně, jako pokus... A to jsem psal na ústřední výbor jako osmnáctiletý kluk. A nakonec se mi to povedlo. Potom jsem se dozvěděl, že poslali pár lidí studovat fyziku, ale do Oděsy, do Charkova. Tak jsem zase začal psát dopisy, že budeme potřebovat fyziku na nejvyšší úrovni. A že fyzika ve Tbilisi nebo Oděse má stejnou úroveň jako na Karlově univerzitě, takže je to zbytečné vyhazování peněz. A dosáhl jsem toho, že všechny ty studenty převedli do Moskvy a Leningradu.

Můžu vyprávět jednu příhodu, která se mi stala v padesátém roce, kolem sedmého listopadu. Můj táta přijel do Moskvy s nějakou delegací a já jsem se rozhodl, že za ním pojedu, abychom se uviděli. Protože já jsem jezdil domů

jenom jednou za rok na prázdniny. Na to jsem musel dostat povolení z fakulty, že můžu na tři dny odjet do Moskvy, a pak jsem musel žádat ještě o povolení na policii. Po Sovětském svazu jsme se totiž mohli pohybovat jenom na povolení. Šel jsem na úřad, který to povolení uděloval, a oni mi to zamítli. Ptal jsem se proč. Byl tam plukovník, který mi říkal: no, my máme svoje důvody. Já jsem nesouhlasil: myslím, že důvod, který mám, uvidět otce, je dostatečně důležitý. Kdo je vašim nadřízeným? – Já jsem tady náčelník. – Každý náčelník má svého náčelníka, jenom támhle ten náčelník nemá náčelníka. A ukázal jsem na Stalinův portrét. On se na mě tak udiveně podíval a říká: Můj náčelník je náčelník milice města Leningradu. – A kde sídlí? – Na Palácovém náměstí. Poděkoval jsem a šel pěšky, to bylo dvacet minut, na Palácové náměstí. Když jsem dorazil, už vedle mě stojí milicionář a ptá se: co si přejete? – Chtěl bych mluvit s náčelníkem milice Leningradu. On byl úplně fascinovaný, protože se nestávalo, aby nějaký občan šel soukromě nebo dobrovolně na policii. A tak někam zatelefonoval, za chvíli přišel nějaký poručík a klade mi tu samou otázku: co si přejete? – Chtěl bych mluvit s náčelníkem města Leningradu. – A oč jde? – Mám stížnost na jeho podřízeného. – Pojdte si sednout a řekněte mi, oč jde. – Vysvětlil jsem, že přijel můj otec v delegaci, a ten náčelník pasů a víz mě nechce pustit do Moskvy, abych se s ním setkal. A že nemohu najít důvod, takže si stěžuji na jeho postup. Poručík mi řekl: poseďte chvíli a my se to pokusíme dát do pořádku. Asi za patnáct, dvacet minut se otevřely dveře a v nich stojí ten náčelník, co moji žádost odmítl. A velice přátelsky mi říká: prosím vás, co tady děláte? – Stěžuji si na vás, že mi nechcete dát povolení. – Ale prosím vás, to se přece dá vyřídit úplně jiným způsobem, pojdte. – Vzal mě pod paží a vedl mě celou cestu po Něvském prospektu až do svého úřadu, tam mě posadil, dal mi razítko do pasu a já jsem mohl jet. Do dneška si kladu otázku, co to způsobilo? Mohli mě zavřít, mohl jsem zmizet. Způsobily to zřejmě dvě věci. Zaprvé moje jistota v chování, já jsem neměl strach. To byl přece můj režim, který byl nejspravedlivější na světě, který mi nemohl nic udělat. Choval jsem se prostě tak, jako že to je můj režim.

A za druhé, to je trošku složitější. Oni mohli udělat stejně všechno. Jenomže na takové jednání nebyli zvyklí. Zarazilo je a vylekalo. Aby se někdo takhle choval k policii, která má takovou pověst, to nebylo samo sebou. Museli si myslet, že mám nějaké moc silné pozadí. Když si to dali dohromady, že můj otec je s delegací v Moskvě, tak si nejspíš uvědomili, že patřím k nomenklatuře, že mám všechno dovoleno a že by se jim to mohlo vymstít. Protože oni se s ničím podobným neseekali. Takové mám vysvětlení pro jejich chování.

Zažil jsem víc takových příhod, kdy jsem vyhrával v situacích, ve kterých normálně vyhrát nešlo. Když jsem přišel do Leningradu na univerzitu, vzali mi pas, že ho musí zaregistrovat. Za dva nebo tři dny tam vznikl požár a pas shořel. A teď mi řekli, že dostanu nový, ale musím zaplatit sto rublů. To nebyly malé peníze, to bylo tenkrát deset procent mého stipendia, ale dalo se to zaplatit, já jsem měl vysoké stipendium. Ale řekl jsem jim, že ne, protože to není moje vina. Oni na to, že za vydání nového pasu se zaplatit musí. – Nezlobte se, ale já to nebudu platit. Kdybych ho ztratil sám, tak ano, ale odevzdal jsem ho úřadu a úřad ho zničil. – To musí platit občan, kterému se pas vydává. – Tak tedy budu bez pasu. – V tom případě tu nemůžete zůstat. – Tak mi ho musíte vydat, já nebudu platit za nepořádek. – Řekli, že se poradí. Až po roce jsem se dozvěděl, že to za mě zaplatil děkan, protože nechtěl mít problémy. Trval jsem na tom, že věci musejí mít smysl, řád, logiku.

Ještě jsem nemluvil o Číně, své druhé velké lásce vedle Ruska. Můj zájem podnítil Franta Kriegel, když se vrátil z Číny a vyprávěl. Ta vize, že revoluce získá tak ohromného spojence, byla lákavá. Sledoval jsem o ní zprávy v tisku a měl jsem mapku Číny, kde jsem si zakresloval, jak se tam pohybují fronty. Dva roky předtím, než jsem začal studovat v Leninradě, se tam objevili čínští studenti. To bylo pro mě něco úplně nového, takže jsem se snažil s nimi navázat styk. Bylo to obtížné, oni byli takoví uzavření, pořád se učili, špatně mluvili rusky, strašně špatně. Většina Číňanů mluví katastrofálně špatně rusky, ale na té fyzikální fakultě byla jedna dívka, velice šarmantní a půvabná, která mluvila rusky

docela slušně. Malinká byla, jmenovala se San Mao, což znamená v překladu Tři vlasy. S tou jsem se trošku skamarádil, bydlela někde vedle na pokoji, byly to smíšené koleje. V té době jsme měli na pokoji jednoho Korejce, velice legračního, který dostal od své vlády pytel rýže, takže jsme začali dělat první pokusy o asijská jídla.

Potom jsem se začal učit čínsky a velice mě to zaujalo. Naučil jsem se celkem dost, teď už jsem to zapomněl. Byl jsem schopen se čínsky domlouvat, číst lehčí texty a znal jsem pár tisíc znaků a hieroglyfů. No a tohle přátelství, které se potom rozvinulo ve velice hlubokou lásku, mě stimulovalo k řadě věcí. Změnilo hodně můj pohled na život, na chování a normy. Ten vztah trval dlouho, asi sedm let. To byla dlouhá epizoda v mém životě a přivedla mě zase k těm zmíněným postojům, jako že to je můj režim, a proto se musí chovat rozumně. Já jsem si takhle jednou vydupal v té době neslýchanou výjezdní doložku do NDR a navštívil jsem tam přítele, se kterým jsem studoval. Tenkrát se ještě soukromé cesty nepovolovaly vůbec. A pak jsem se rozhodl, to bylo v roce padesát sedm, odjet do Číny, abych tam navštívil přítelkyni. To si všichni mysleli, že jsem se zbláznil. Nejdřív jsem přesvědčoval úředníky na velvyslanectví, aby mi to doporučili, a oni zase přesvědčovali mě, že jsem blázen. Když jsem je přesvědčil, že nejsem blázen, slíbili mi doporučení. Pak jsem přišel na ministerstvo školství, tam nad tím kroutili hlavou a říkali: to tu nikdy nebylo. Nakonec jsem dostal výjezdní doložku, koupil jsem si letenku. Číňané z toho byli fascinovaní, říkali, že žádný soukromý turista nikdy do Číny nejel a že mi nemůžou dát vízum. No nakonec jsem vízum dostal a odletěl jsem. Toulal jsem se po Číně čtyřicet dní, nikdo mě neomezoval. Zase to nebylo proto, že můj táta byl někým, že bych někoho podplatil nebo že jsem měl nějaké kamarády. Šel jsem za svým přestě jako beran a vysvětloval jsem, že v tom přece nic není, že je úplně rozumné, aby student cestoval. A oni byli ze mě tak zblblí, že mi povolení dali. Můj přístup se začal měnit, až když mě vyhodili z práce. To jsem si uvědomil, že s tímhle režimem se už nedá nic dělat, a pak jsem tedy proti němu začal bojovat. Myslím, že jsem se vždycky v životě řídil svou logikou.

Čína byla zajímavá. Udělala na mě dojem mnohokrát a já jsem zřejmě taky udělal dojem na své čínské partnery. V první polovině sedmdesátých let jsem uveřejnil řadu dopisů ve vědeckých časopisech na Západě, takže o mé situaci se lidé v Číně, kteří sledovali západní tisk, dozvěděli. Když jsem přijel do Kodaně, o čemž referoval zahraniční tisk, dostal jsem najednou dopis z Číny, že si dělali starosti, co se mnou bude, a že mě vítají. Odpověděl jsem, že mě to těší a že doufám, že se zase někdy uvidíme. A pak přišlo pozvání k cestě do Číny. Takže jsem v roce sedmdesát pět odjel do Japonska a odtud do Číny. Byl jsem měsíc hostem čínské vlády. Byl jsem pro ně tenkrát atraktivní, protože jsem byl oběť sovětského revizionismu. Prostě jako oběť, bojovník za nezávislost. A já jsem si tenkrát naivně říkal, že Čína je velká země, že se dá využít k odsuzování sovětské agrese, k politickému tlaku, aby Sovětský svaz opustil Československo. V tom smyslu jsem tam měl nějaké přednášky. Taky jsem přednášel pro jejich stranický aktiv, který se zabýval východní Evropou, dával jsem jim své prognózy, vedl dlouhé diskuse.

Pak jsem tam odjel ještě jednou v roce sedmdesát devět. To byla podobná cesta. Měsíc mě doprovázeli po celé Číně, jednali jsme o podpoře českých iniciativ v zahraničí, o odsuzování sovětské agrese a pokračující okupaci Československa. Znovu jsem přijel do Číny v roce osmdesát jedna, a nakonec jsem tam byl už v úplně jiné pozici. To jsme se sešli s významnými funkcionáři, s ministrem zahraničí. Potom jsem tam pobýval ještě jednou s Tondou Liehmem, dojednal jsem cestu Jiřího Pelikána, který tam jel poprvé vlastně jako představitel československé opozice. Takže moje vztahy s Čínou byly zajímavé, obohacující. I když tam byla složitá situace, kulturní revoluce, potom různá hnutí a taková ta jejich ideologická kovanost. Ale přesto jsem Čínu měl a mám rád jako zemi i kulturu, třeba čínské básníky. Nemyslím, že to nějak ovlivnilo situaci v Československu, ale každý pokus byl dobrý.

Taky jsem ještě neřekl nic o svém vztahu k Němcům a Německu. Za války jsem přirozeně Němce nenáviděl. Dvakrát za život jsem k nim pocítil opravdovou bezmoc a nenávist. To

bylo 15. března třicet devět a jednadvacátého srpna šedesát osm. A v té souvislosti jsem si uvědomil, v jakém to žijeme světě a jak jsou ty naše generace poznamenané. Mému tátovi bylo přesně sedmatřicet let, když nás okupovali Němci. A mně bylo přesně sedmatřicet let, když nás okupoval Sovětský svaz. Takže jsme oba ve stejném stáří museli dělat závažná životní rozhodnutí. U táty to znamenalo odboj a koncentrák, u mě v podstatě taky odboj, to jest vzdorování. Situaci jsem měl ale ulehčenou. Myslím ten svůj telecí optimismus, byl jsem přesvědčen, že nejde o krk, o život. Kdežto tátovi muselo být jasné, že jde o život. Takže moje rozhodování bylo lehčí než jeho. Ať bereme ruskou okupaci jakkoli, tak se při ní nepopravovalo, tady nebylo stanné právo, nezavíralo se do vyhla-zovacích táborů. Takže u mě byla nenávist k Němcům velmi silná. Ale zároveň, a v tom je asi takový můj truc, když skončila válka, když se začaly ničit německé knihy, tak táta sehnal šestnáct dílů Goetha a čtyři díly Heineho, a já jsem je začal číst. Musím říct, že mně často lidé nadávali. Jel jsem v létě roku čtyřicet pět ve vlaku a četl jsem si německou knížku. A div jsem nedostal přes hubu. Němčinu jsem nakonec ovládl docela slušně díky tomu, že jsem ji potom kultivoval dlouhá léta. Ale chtěl jsem vlastně říct, že dnešní diskuse o vztahu Čechů a Němců mi připomínají několik dnů, které mám na-prosto jasně v paměti.

To byl 5. květen čtyřicet pět, kdy začalo v Praze povstání. Šel jsem po ulicích, viděl, jak lidi začali strhávat německé cedule, jak se začalo střílet, někde tady u Hyberské. A potom k nám najednou vpadla známá, Gréta Bauerová, která mě chodila učit německy. Šla z práce v sobotu kolem pole-dne a nedošla do svého bytu. To byla pražská Němka, která pracovala s tátou ve stejné organizaci. Ona se jako všichni přihlásila k německé národnosti. Považovala za menší zlo přihlásit se k německé národnosti než k německému občanství, se všemi důsledky, které pro ni z toho plynuly. Byla to hodná, milá paní, která mě měla velice ráda. A teď se přihodila taková paradoxní situace, že ona byla u nás a nemohla jít do svého bytu. Takže my jsme měli celých pět dnů revoluce doma Němku. Ono to nebylo zcela bezpečné, protože kdyby

tam přišli povstalci a řekli – schováváte Němku! – kdoví, jak by to dopadlo. Já jsem z toho byl velice rozpačitý. Bylo mi čtrnáct, už jsem o tom uvažoval. Nejraději bych ji poslal pryč, ale bylo jasné, že by ji hned chytli. Tak u nás zůstala až do toho 9. května, kdy Praha byla osvobozena. Potom odešla do svého bytu, tam ji zatkli nebo internovali a nakonec vysídlili do Německa.

My jsme ale měli fakticky celou válku na bytě dvě Němky. Když tátu zatkli, tak vzniklo nebezpečí, že náš pětipokojový byt, kde byla i ordinace, konfiskují, nebo že nám tam nasadí nějakou německou rodinu. A tenkrát nám známí řekli, že jediná možnost je vzít si na byt nějakého Němce nebo Němku a tím se uchránit, aby tam nepřišel nějaký esesák. Naši známí pomohli nalézt dvě dámy, velice kultivované, které se k nám přistěhovaly a se kterými jsme se velice skamarádili. To byly dvě říšské Němky, jedna trochu starší, druhá mladá, velice elegantní, Erika a Elsa. Pracovaly jako úřednice. Věděli jsme, že jde o mimořádně slušné lidi, velice jsme se spřátelili a ony nám taky pomáhaly. Ta starší dáma byla ženou prvního poválečného ministra zemědělství, Slováka Julia Ďuriše. Oba byli komunisté. Když byl Ďuriš předtím ve vězení na Slovensku, musel se s ní pro formu rozvést. Ona přečkávala jako Němka a byla napojena na německou komunistickou opozici, což bylo velice vzácné. Stále však existovaly buňky komunistů a socialistů. A ta mladší dáma byla napojena zřejmě ještě víc, taky na naše odbojáře. Protože když se potom objevili lidé, kteří utekli z koncentráku, tak mě posílala někam vyzvednout pro ně falšované dokumenty.

Ta Erika se mi velice líbila. Byla asi o patnáct nebo deset let starší než já, mohlo jí být sedmadvacet, třicet, a byla taková šarmantní. Když tedy vypukla revoluce, měli jsme v bytě tři Němky. Vysvětlovat to revolučním gardistům, kteří by přišli rabovat, by bylo přirozeně velice obtížné. Takže jsme tu revoluci prožívali jaksi s nejistotou. Mně to bylo tenkrát nepřijemné, jako bych byl trochu zrádce. Bydleli jsme kousek od kasáren, ve kterých sídlili esesáci. Tam se stavěly barikády, poprvé jsem viděl mrtvé na nosítkách. Do dneška vzpomínám s hrůzou, jak mě tam někdo zastavil a říká: hele, ty tu

nemáš co dělat, jdi támhle říct – a teď mi dal nějakou adresu a jméno – že její muž padnul. Já jsem to nedokázal, utekl jsem z toho střelení. Viděl jsem předtím toho mrtvého pod nějakou plachtou nebo dekou na nosítkách.

Mám ale ještě jinou vzpomínku. Všude na ulicích byly barikády z dlažebních kostek, stromy se porážely, aby se zabránilo v cestě tankům Schörnerovy armády. Esesáci zabíjeli děti a vypalovali domy, na Pankráci zabili několik set dětí a žen. My jsme nevěděli, jestli to přežijeme další den, jestli nás všechny neoddělájí. A potom zase povstalci vyhnali Němce z bytů, aby rozebírali barikády. A to byl strašný pohled. To byli zoufalí, zpocení, hladoví, žízniví a často zmlácení lidé, zkrvavenýma rukama bez rukavic museli rozebírat barikády, nosit dlažební kostky. Já jsem to stavěl, takže vím, co to bylo za práci. A to byli často starší lidé. A teď přicházeli mladí, ale i starší Češi a občas je praštili nebo do nich koplí. Přesně si pamatuju, jak jsem stál na ulici mezi hotelem Flora a Olšanskými hřbitovy a koukal, jak tam ti zajatci pracují. Přišel ke mně nějaký chlap a říká: co tu tak stojíš? Vem klacek a mlať je! Dal mi do ruky klacek a povzbuzoval: no, co se bojíš? Já jsem ho zvednul a jednu paní praštil. Ne silně, jen lehce. A pak jsem ten klacek zahodil a utekl. Od té doby se za to stydím.

Když se dneska mluví o pomstě, tak si na tu scénu vzpomenu. Já se za to stydím, ale zároveň to chápu. Protože to bylo takové zoufalství, těch pět dnů ponížení, i když ta žena za to asi nemohla. A ještě 9. nebo 10. května jsem viděl, jak němečtí odstřelovači z pudy zabili ruského vojáka. To byla ta atmosféra, oni tady zabíjeli ještě po kapitulaci. Když dneska slyším z Německa, že se musíme omluvit a že je potřeba v podstatě vzít vinu na sebe, tak si říkám, že si ti lidé pletou příčiny a důsledky. Já jsem jistě pro narovnání a vyřešení všech těch sporů, ale je třeba říci, kdo začal, kdo byl vinen a jaké to mělo důsledky.

Abych se ale vrátil ještě k těm Němkám v našem bytě. Paní Bauerovou odvezli s nějakým transportem, jednou nám napsala a pak zmizela. To byla stará paní, zřejmě nepřečkala ty útrapy. Obě dámy odjely do vládních vil, jakmile přijela vláda. Erika později odjela do NDR, stala se nějakou funkcionář-

kou a dělala tam politickou kariéru. Paní Ďurišová se stala paní ministrovou, často k nám společně jezdili a byli jsme jako přátelé. S tou Erikou jsme si někdy ještě vyměnili nějaký pohled s novoroční nebo vánoční gratulací, ale pak to všecko skončilo.

Na tyhle věci jsem si vzpomněl, respektive mi byly připomenuty, jednou mnohem později. V roce sedmdesát tři jsem poskytl interview BBC k pátému výročí okupace Československa. To interview jsem dával na kameru někde u Měchenic nad Vranskou přehradou, společně s Ludvíkem Vaculíkem a Věnkem Šilhanem. Oblétlo svět, zrovna když jsem byl na dovolené. My jsme se na dovolenou schovali, někdo nám půjčil chalupu na Orlíku a nikomu jsme neříkali, kde budeme. Prostě jsme jeden den zmizeli. Ale máma mi těsně předtím, než jsme tam odjeli, volala a ptala se, kde budeme. Řekl jsem jí jenom, že nám doktor něco půjčil. A to bylo vodítko, jak mě našli. Takže když se to interview odvysílalo, začali nás vyslychat a zahájili proti nám trestní stíhání.

K výslechu mě vezli do Bartolomějské. Seděl jsem s jedním oficírem na zadním sedadle a vedli jsme rozhovory celkem o ničem. Asi půl roku předtím jsem sepsal petici o tom, že je třeba respektovat zákony republiky, která byla uveřejněna v *Timesech*, ve *Frankfurter Allgemeine Zeitung* a pak v plném znění v *Listech*, které začaly vycházet v Římě.

Já jsem v té petici poukazoval na nezákonnosti, které se dějí, na zatýkání, vyšetřovací vazby. A teď najednou jeden z těch důstojníků, přirozeně v civilu, mi říká: stejně by mě zajímalo, pane docente, kdo vám pomohl sepsat tu petici. – Jak to myslíte? Kterou petici? – No nedělejte, že nevíte, o reformě československého trestního zákonodárství. – A proč vás to zajímá? – My jsme si nechali udělat dvě nezávislé právní expertízy, a to nemohl napsat fyzik, to byl kvalifikovaný právník, kdo to psal. A já jsem mu na to řekl: Vy jste mi udělali velkou radost a strašně jste mě posílili. Protože už za tohle ta cesta a ten výslech stojí, když jsem se dozvěděl, že právní experti řekli, že to nemohl napsat fyzik, že to musel být právník. Chvilí bylo ticho, asi toho litovali. Já jsem skutečně pookřál a dodal: nebudu vás přesvědčovat, to by bylo marné. Ale sku-

tečně jsem to napsal sám, nikdo mi s tím nepomáhal. A je mi jedno, co vy si budete myslet. Tak jsme jeli dál a za chvíli jeden z nich říká: váš táta byl v koncentráku za války? – Ano. Tehdy to bylo gestapo, a teď mě chce zavírat nebo vyslýchat moje policie. Ten oficír nereagoval a místo toho se ptá: a vy jste tenkrát měli někoho na bytě? Já jsem na to za ty roky skoro zapomněl a trochu jsem se zarazil, protože jsem nepochopil, k čemu to je. Pak jsem přisvědčil. – To byli Němci, že jo? – Jo. – Co to bylo za lidi? – No, víte, abych pravdu řekl, jednu osobu si pamatuju dobře. To byla manželka našeho člena předsednictva ústředního výboru a ministra zemědělství Elsa Ďurišová. – To my víme. A ta druhá? Já jsem si hned vzpomněl na jméno, ale říkám: nepamatuju si její jméno, byla to taková sympatická mladá žena. – Erika Hirsch se jmenovala. – Vidíte, teď jste mi to připomněl, máte pravdu. A proč vás to zajímá? – Jaké s ní udržujete styky? – Žádné. Probůh, jakou to má souvislost s dnešním dnem? – No, jenom jsme tak uvažovali.

A tak jsem si uvědomil, že oni se na mě připravovali, studovali celý můj život, aby ukázali, jak jsou o mně dobře informovaní. Odkud měli tuto informaci, která byla naprosto irelevantní, je mi záhadou. Nebylo lehké ji vyhrabat z archivů. Můj otec nebyl naživu a vlastně to ani nevěděl, protože byl v koncentráku. S matkou o tom nikdo nemluvil, ani se sestrou. Paní Ďurišová už byla po smrti... Z jakých důvodů a jak tuto informaci získali? Aby ukázali, že něco umějí? Tohle dělali potom jaksi systematicky. Jednou v roce sedmdesát dva, ještě než jsem odjel z Československa, se tady zastavil můj přítel z Berlína. Zavolal mi, že letí přes Prahu, jestli bych se s ním nesešel na letišti. Tak jsme se sešli a on mi řekl: vyslychají mě na tebe, naše Stasi. Chtějí vědět, jaké máme spolu styky a co děláme. Pak mi ještě jednou napsal z Ameriky, že to pokračuje.

Šlo zřejmě o spolupráci tajných služeb. S tím jsem se setkal několikrát. Jednou z české strany, když měli tu informaci o Erici Hirsch, potom v případě mého německého přítele a později vyslychali taky mé známé v Leningradě, jaké se mnou měli styky, jak je udržovali a podobně. To zřejmě ne-

byla iniciativa sovětské KGB, ale československé bezpečnosti, která zjišťovala přes mé kontakty v různých zemích, co by se na mě dalo najít. Nevím, jestli mě chtěli kompromitovat, nebo na mě dělat nátlak přes mé přátele. Já prostě neznám scénář, nikdy jsem se ho nedozvěděl, ale tahle německá epizoda mi připadala zajímavá.

Ada Kolmanová

Jméno Ady Kolmanové, docentky v oboru radiační biologie a překladatelky, je obvykle jedním dechem spojováno se jménem jejího muže, jaderného fyzika a zakladatele Nadace Charty 77 Františka Janoucha, a její životní příběh v sobě odráží mnohé z trpkých osudů těch, kteří se nemohli a ani nechtěli přizpůsobit realitě poměrů, panujících v komunistických režimech Evropy dvacátého století.

Narodila se 26. listopadu 1939 v Moskvě. Její otec, matematik a marxistický filozof Arnošt Kolman (1892–1979), sloužil v rakousko-uherské armádě, padl do zajetí a po revoluci zůstal v Rusku, aniž by tušil, jak bouřlivý život ho tam čeká (blíže se o tom můžeme dočíst v jeho knize *Zaslepená generace – paměti starého bolševika*, Host, Brno 2005). Vstoupil do komunistické strany a věnoval se stranické i vědecké práci, ke které měl ideální předpoklady, neboť již před válkou vystudoval ČVUT a Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Usadil se v Moskvě, kde pracoval na mnoha významných pozicích: byl šéfredaktorem nakladatelství Moskovskij rabočij, pracoval v Agitpropu ÚV KSSS a tak zvané Komakademii, přednášel filozofii v Ústavu rudé profesury a na Moskevské

univerzitě. V roce 1936 byl jmenován vedoucím oddělení vědy moskevského výboru strany, kde také potkal svoji budoucí ženu.

Matka Ady Kolmanové, publicistka a spisovatelka Jekatěrina Koncevaja (1909–1997), pocházela z Chersonu na Ukrajině. Byla poslední ze sedmi sourozenců. Její otec, drobný úředník, zemřel pouhé tři měsíce po jejím narození. Starost o rodinu tak zůstala na pologramotné matce, Adině babičce Lie, která si těžce vydělávala na živobytí praním prádla. Nehledě k tomu všechny její děti vystudovaly vysokou školu; jejich životní osudy však byly nejednou velmi tragické. V roce 1921 se Jekatěrina s maminkou přestěhovaly do Moskvy a po pěti letech, které kvůli řádícímu hladomoru v Rusku musela strávit v dětském domově, byla přijata na redakčně-publicistický odbor fakulty literatury a umění Moskevské státní univerzity, kterou absolvovala v roce 1930 a začala pracovat jako redaktorka, nejprve v nakladatelství Selchozgis a později Goslitizdat. Během studia se provdala za studenta fakulty historie Petra Storoženka, v roce 1929 se jim narodil Adin nevlastní bratr Vjačeslav, ale vzhledem ke stísněným bytovým i finančním poměrům se rodina následujícího roku rozpadla.

V roce 1932 Jekatěrina Koncevaja pracovala, spolu se svým budoucím mužem Arnoštem Kolmanem, v Komunistické akademii, a to jako tajemnice Komsomolu. Navzájem se sblížili, sňatek však uzavřeli až v roce 1935, oba už v té době rozvedení; Káťa měla čtyřletého syna, Arnošt tři syny ze dvou manželství. Jako rodině významného stranického a vědeckého pracovníka jim byl přidělen byt v Moskvě, a jak Arnošt Kolman později napsal ve svých vzpomínkách: „Když mi v Mossovětu odevzdali dekret a klíče, koupil jsem tabulku čokolády a láhev šampaňského. V jednom z pokojů jsme na podlaze rozložili noviny, sedli si na zem a ty dobroty spořádali. Náš byt, zdaleka ne ideální, přízemní a vytápěný dřívím, nám tehdy připadal jako vrchol blaha. Přes všechny útrapy, jež přinesla ona krušná doba, jsme v něm šťastně prožili celých dvanáct let. Šťastně z hlediska soukromého života. V roce 1939 se nám tu narodila dcerka Ada.“ Nebyly jí však

ani celé dva roky, když do země vtrhla válka a celý jejich svět se obrátil naruby. Rodiny pracovníků Filozofického ústavu Akademie věd, kde tehdy Arnošt Kolman pracoval, byly rychle evakuovány z Moskvy. Ženy s dětmi byly už 22. července 1941 odvezeny nákladními auty na Kazaňské nádraží, usazeny do teplušek vojenského vlaku a nehladě na letecké poplachy odvezeny na Východ. Kátu s dětmi a babičkou dopravili do baškirské vesnice Ďurtuli, ležící na řece Bělé, asi 150 kilometrů od Ufy, kde byly velmi těžké životní podmínky a lidé nemohli najít jinou práci než na kolchozních polích. Bydleli v sešlé vesnické chalupě, nebylo co jíst. Naštěstí se Adině matce nedlouho před začátkem války podařilo koupit několik kilo krupice, což pro tehdy jedenapůlletou Adu představovalo skutečnou spásu.

Aby se dostali z Ďurtuli, podnikla Káťa zoufalý krok: napsala dopis svému staršímu bratru Semjonovi, který tehdy pobýval ve stalinském vyhnanství v severním Kazachstánu, v Akmolinsku. Souhlasil s tím, že je přijme, a tak se ve čtyřech vydali na cestu. Za čtyři dny a noci nakonec přijeli do Akmolinska (Ak-Mola znamená kazašsky Bílá Mohyla). Bydleli u Semjona, jeho manželky Firy a jejich dvanáctiletého syna Volodi, Vjačekova vrstevníka, v jejich stísněné chatrči. Káťa si opatřila místo jako noční korektorka v oblastních ruských novinách *Akmolinská Pravda*.

Arnošt Kolman se ještě nějakou dobu zdržoval v Moskvě. Ani do armády, ani do civilní obrany ho nepřijali pro jeho věk a též vzhledem k jeho doktorskému titulu. Po nocích s dalšími pracovníky držel službu na střeše svého ústavu a hasil nevelké zápalné bomby. V říjnu 1941 musel být ústav vyklizen, tehdy se Němci blížili k Moskvě. Arnošt vzal s sebou svého syna Piolena a s velkými obtížemi se dostali ke zbytku rodiny do Akmolinska. Odtud všichni záhy odjeli do Alma-Aty, kam byl Filozofický ústav evakuován. Zde se jejich život víceméně usadil; chlapi chodili do školy a Ada byla doma s maminkou nebo s bratrem Vjačekem. Káťa někdy chodívala do nemocnice pro vojenské slepce, kde jim četla knihy a trochu pomáhala. Tehdy napsala svůj román *Evakuacija*, který začala ještě v Ďurtuli. V Alma-Atě žili do poleletí roku 1943 a pak se vrátili

do Moskvy, kde na ně čekal byt v Chlebnom pereulke, v domě, který našťestí nebyl bombardován. Ada začala chodit do mateřské školky, Vjaček do školy, zatímco jejich matka pracovala na své nové knize *Pověst o bratě* (o svém bratru Matvejovi, padlém na samém počátku války. Bratr Boris byl popraven NKVD v roce 1937).

Ada vzpomíná na konec války takto: „Dobře si pamatuji, jak jsme oslavovali vítězství, jak jsme – táta, máma a já – šli na Rudé náměstí a sledovali přehlídku. Nálada byla vzrušená, radostná, byť i zachmuřená všemi ztrátami za léta oné strašlivé války.“ Toužebným přáním jejího otce bylo vrátit se do Prahy, vždyť byl po léta v kontaktu s českou politickou emigrací a nyní ho Gottwald a Nejedlý vyzvali, aby pomohl „budovat nové, socialistické Československo“. Bylo rozhodnuto, že nejdřív odcestuje sám a zbytek rodiny za ním přijede později. Počátkem října 1945 Ada, pro niž to byl velký zážitek, s maminkou a bratrem Vjačkem odletěli do Prahy. Ada vzpomíná: „Otec čekal na letišti. Před naším odletem nám kladl na srdce, abychom se oblékli jako Evropané. Maminka nakoupila oděvy v obchodě s názvem ‚komissionnyj magazin‘, dnes bychom řekli obchod s obnošenými šaty. Vypadali jsme legračně, matka měla klobouk se širokou krepkou, jaký se už dávno nenosil... Hned nás odvezli do bytu, který nám přidělili v nádherné pražské čtvrti Dejvice, v ulici Pod Bořislavkou. Potom nás otec zavedl do nevelké hospůdky, aby nás počastoval ‚nejtypičtějším českým jídlem‘. Ukázalo se, že jsou to šku-bánky, polité máslem a posypané cukrem a mákem. Jaké pak bylo jeho zklamání, když Káťa prohlásila, že nesnáší sladké brambory...“

Po návratu do Prahy se Arnošt Kolman dozvěděl, že jeho sestra Marta zahynula v roce 1943 v nacistickém koncentračním táboře. Jeho bratr Rudolf zahynul již v roce 1939 v gulagu.

Život v Praze jako by se konečně dostal do normálních kolejí. Arnošt Kolman byl jmenován profesorem filozofie na Filozofické fakultě Karlovy univerzity a také pracoval v agitu-propu ÚV KSČ, psal články do *Rudého práva* a také do jiných novin a časopisů, účastnil se zahraničních konferencí. Všichni společně jezdili do Jugoslávie, kam otce zvali, aby

pronesl řadu přednášek. Matka se tehdy hodně věnovala literární práci, psala reportáže o životě v Praze, o svých cestách po Československu i o cestách do zahraničí. Ada chodila do ruské školy při sovětském velvyslanectví a bratr na ruské gymnázium, po jehož absolvování se vrátil do Moskvy, kde začal studovat na Filozofické fakultě Moskevské státní univerzity. Česky se Ada naučila velmi rychle, v parku od dětí. Její strýček František Langer, spisovatel a tatínkův bratranec, říkal, že mluví česky s pražským přízvukem.

Zažili ovšem i věci velmi nepříjemné, především v souvislosti s pokusem o atentát na Arnošta Kolmana, na který málem doplatila i Ada, která stála kousek od skleněného stolku, kolem nějž odražená kulka, vystřelená z okna protějšího domu, prolétla. Případ nebyl nikdy vyšetřen.

Černé mraky se nad rodinou začaly definitivně stahovat, když byl Arnošt Kolman 26. září 1948 zatčen československou policií ve spolupráci se sovětským MGB (Ministerstvem státní bezpečnosti), deportován do Moskvy a uvržen do těžkého vězení na Lubjance, kde byl tři a půl roku internován, aniž by byl obviněn a souzen. Za záminku k jeho zatčení posloužilo to, že vystoupil s kritikou metod tehdejšího vedení KSČ – ve skutečnosti to byl začátek politického teroru v Československu, jehož jednou z prvních obětí se stal. Ušetřeny nezůstaly ani matka s dcerou.

Tehdy ani ne devítiletá Ada Kolmanová na průběh zatčení nikdy nezapomněla: „Byla neděle ráno, ještě jsme snídali, když otci zavolali a sdělili mu, že pro něj bylo vysláno auto a má neprodleně přijet na ÚV KSČ. Odjel a dlouho se nevracel. A odpoledne se rozezněl zvonek u dveří. Vstoupili dva muži, kteří přikázali mně a Kátě, abychom jely s nimi, že prý otec měl automobilovou nehodu a my jedeme za ním. Máma se hrozně vyděsila, jestli Arnošt nezahynul, ale oni jí sdělili, že to není nebezpečné, posadili nás do tatrovky a odvezli. Jeli jsme dlouho kamsi za Prahu. Nakonec nás přivezli do nějaké vily s nádherným ovocným sadem. Tam ti mužové najednou mámě řekli, že žádná autonehoda nebyla a že otec byl zatčen a ona se vše dozví později. Mamince dali lísteček od otce: „Katěnko milá, došlo k nedorozumění, jsem přesvědčen, že se

všechno brzo vysvětlí. Jsem dočasně zadržen. Řekni Aděnce, že jsem na služební cestě. Moc vás líbám, Arnošt.' Ten lísteček, maličký kousíček papíru vytržený z bloku, maminka uchovávala celý život. Radost, že otec nebyl zraněn, nahradilo zoufalství z toho, že nevíme, co s ním i s námi bude.“

V onom pohodlném, ale prázdném domě je drželi přes dva týdny, poté byly převezeny, bez osobních věcí i odpovídajícího teplého ošacení (byl už říjen) do Vídně, do kasáren – přesněji – do věznice v kasárnách, kde v cele stála jen jedna kovová postel a za dveřmi voják s bajonetem. Z Vídně je pak letecky dopravili na moskevské letiště a odtud přímo na Ministerstvo vnitra, kde se odehrála strašlivá scéna, která se Adě vryla do paměti na celý život: „Muž, který nás doprovázel, vyzval matku, aby vystoupila z auta a nechala mě s řidičem, že prý se brzy vrátí. Máma se však hrozně vyděsila, myslela si, že ji nyní zatknou a ona mě už nikdy neuvidí. Začala zoufale plakat a zapřísahat ho, abych mohla jít s ní. Já jsem také hořce plakala, když jsem viděla její žal. Bez ohledu na její odpor muž přímo násilím odvedl mámu do temné budovy. A řidič se nečekaně projevil jako dobrosrdečný člověk: ‚Neplač, holčičko, máma se ti brzo vrátí...‘ Na předním skle měl pověšeného malého plyšového medvídka. Strhl ho a daroval mi jej: ‚Vezmi si ho, holčičko, pro štěstí!‘ To mě trochu uklidnilo a já jsem přestala plakat. Medvídka ostatně uchovávám dosud. To byla moje jediná hračka za celé naše vyhnanství v Uljanovsku. Snad nám právě on přinesl štěstí a otec přežil a vrátil se k nám...“

Z ministerstva, kde Kátě sdělili, že její manžel byl jako nepřítel lidu zatčen a probíhá vyšetřování (k soudu ovšem nikdy nedošlo) a že sedí ve vězení bez práva na korespondenci, je zavezli do hotelu Lux na Gorkého třídě, kde žil Adin nevlastní bratr Vjaček, student Moskevské univerzity. Byl to pro něj šok, když se tehdy objevily na prahu jeho maličkého pokojíku, bez kufrů, bez peněz, jen v lehkých svrchnících, ve kterých je zadrželi. (Vjačeka později, v roce 1949, zatkli za přípravu údajné provokace a poslali do pracovního tábora v Archangel-ské oblasti. Propustili ho až po Stalinově smrti, plně rehabilitovali, a poté se vrátil na Moskevskou státní univerzitu, kde

vystudoval obor ekonomické geografie, obhájil disertaci a stal se doktorem věd. Filozofii se po svých zkušenostech už nikdy nezabýval.) Jekatěrině vzápětí úředně oznámili, že se nemůže zdržovat ve velkých městech, a nařídili jí, aby co nejdříve odjela za svým bratrem Semjonem do Uljanovska. Rovněž jí poradili, aby nikomu neříkala, že její muž byl uvězněn, a aby si vymyslela nějakou historku, například že se s manželem rozvedla.

Ada s matkou se ještě před odjezdem stačily zastavit u matčina bratra Zinovije Koncevého, u kterého bydlila teď již staříčká babička Lia, která zcela oslepla z hoře – vždyť z jejích sedmi dětí zůstaly naživu jenom čtyři. Zinovije, jediného v rodině Koncevých, se nedotkly stalinské čistky. Prošel celou válkou, stal se generálem a nositelem titulu Hrdina Sovětského svazu. Zinovij se tehdy zachoval velice statečně: nebál se přijmout doma manželku nepřítelů lidu, nakrmil ji i Adu a dal jim peníze na jízdenky na vlak do Uljanovska. Dostaly také teplou vlněnou příkrývku, která je zachraňovala za krutých mrazů v Uljanovsku, trochu peněz, za které mohla matka koupit Adě zimní kabát a válenky, a jakýs taký oděv obdržela i pro sebe. Strýček Zinovij jim pomáhal i později, neboť posílal vždycky na svátky, na 1. máje a na Nový rok, trochu peněz. Také se viděly s Kátinou invalidní sestrou Marií: po zprávě o smrti jediného syna na frontě ji ranila mrtvice.

Po příjezdu do nevlídného a zanedbaného Uljanovska (v tatarštině je to Simbirsk – město sedmi větrů; krutá zima, sníh, vítr) ihned zjistily, v jak tristních podmínkách tam rodina strýce Semjona (měl ženu a syna) žije – rozvalený starý dům se dvěma pokoji, z nichž používali jen jeden, ve kterém byla kamna. V pokoji, který jim přenechali, byla zima a vlhko, po zdech ležly svinky, záchod stál venku na dvoře. Semjonova manželka Fira se také od počátku netajila svou nelibostí vůči dalším dvěma strávnícím, navíc manželce a dceři nepřítelů lidu. Sám Semjon byl dobrý člověk, ale zcela pod vlivem své panovačné ženy. Tak prožily asi čtyři měsíce, z nichž Ada několik týdnů proležela v městské nemocnici s hnisavou angínou.

Káťa si mezitím hledala práci v nakladatelství a v místních novinách, nikde ji ale po předchozím upozornění nechtěli přijmout. Nakonec díky vstřícnému náměstkovi ředitele získala špatně placené místo laborantky v kabinetu ruského jazyka a literatury místního pedagogického ústavu; mezi studenty byla velice oblíbená. Našli jim také ubytování (byl to původně záchodek) na studentské koleji. Byly to jen dvě ubohé místnůstky s kamínky, žárovkou u stropu, stolkem se dvěma židlemi a jednou úzkou kovovou postelí, na které Ada tři a půl roku spala společně se svou matkou.

Až po létech se matka s Adou dozvěděly, že na témže patře bydlela žena světoznámého básníka Osipa Mandelštama Naděžda. Byla v Uljanovsku rovněž ve vyhnanství. Ve svých pamětech se Mandelštamová zmínila o ženě s chlapcem, kteří bydleli v témž místě, kde ona. Netušila, že onen vyhublý chlapec byla kvůli velkému výskytu vši u dětí dohola ostríhaná Ada.

Ze školy, ve které excelovala se samými jedničkami jako nejlepší ve třídě, chodila Ada do literárního kabinetu za maminkou, kde trávila čas do konce jejího pracovního dne, tedy do pozdního večera. Zde bylo naštěstí teplo a útulno, mohla si psát úkoly a potom číst libovolné knihy z ústavní knihovny. Tak přečetla všechny klasiky – ruské i zahraniční – a zamílovala se do literatury.

Přestože se maminka snažila si přivydělat: dlouho do noci, kdy už Ada spala, redigovala rukopisy disertací a ročníkových prací nebo psala články do místních novin, její výplata 413 rublů taktak stačila do poloviny měsíce, protože z ní musela platit nájem, dřevo a hubenou stravu. A Ada rostla, potřebovala oblečení a boty. Jídla bylo málo, doslova hladověly, matka sama skoro nejedla, aby dcerku mohla nakrmit. Ada na to později vzpomíná: „Chodila jsem na bazar pro kousíček másla, pár brambor, mrkev, vařila jsem pro maminku, topily jsme dřívím, které jsem nacházela, několik polínek na několik dnů. Mrazy byly až minus 40 stupňů... Vroucí vodu na čaj jsme si vždycky braly od strážné z kolejí: vařila vodu ve velkém hliníkovém hrnci s kohoutkem, aby si studenti mohli uvařit čaj. My jsme si zalévaly mrkvový čaj (na dražší jsme ne-

měly peníze), zapíjely jsme jím kousky cukru z homole a černý chléb. To byla pro nás skutečná pochoutka...“ Nežrídka je od hladu zachránil jen bufet na pedagogické škole, kde bylo možné za 45 kopějek pojmít vinegret (bramborový salát s červenou řepou) nebo sníst talířek šči. V létě matka posílala Adu do pionýrského tábora a byla šťastná, protože ji tam čtyřikrát denně krmili a neměla hlad. Přežily jen s pomocí dobrých přátel, které v Uljanovsku získaly – ti jim půjčovali peníze, když bylo daleko do výplaty, zvali je na návštěvu a častovali jídlem, aniž by za to čekali něco na oplátku. Tušili, že ji manžel neopustil, že o tom jen nemůže mluvit. Za všechny ty roky života v Uljanovsku se ani Ada nikdy neprořekla, že otec sedí ve vězení. Káťa se ostatně po celá ta léta marně snažila písemnými intervencemi u mocných tehdejšího světa dosáhnout jeho propuštění či alespoň jakýchkoli informací o jeho pobytu. Nabídku, aby se ho za poskytnutí určitých výhod zřekla, rozhodně odmítla.

Ani Arnošt Kolman nepodlehł nepřetržitým, trýznivým výslechům ve vězení na Lubjance, jejichž cílem bylo vynutit z něj „přiznání“ k neexistující vině, a v březnu roku 1952 byl propuštěn. Přijel do Uljanovska a záhy odvezl svou ženu s dcerou do Moskvy. Ze začátku zde bydleli u přítele Viktora Kolbanovského a pak se na půl roku přestěhovali k strýci Zinovijovi, dokud jim nebyl přidělen dvoupokojový byt v pětipodlažním domě na Alabjanově ulici nedaleko od stanice metra Sokol. Rodina prožívala své šťastnější období: Ada začala chodit do školy a dokončila ji se zlatou medailí. Nejdříve chtěla být herečkou, líbil se jí divadelní kroužek, který měli ve škole. Pak se dozvěděla, že na univerzitě je mikrobiologický kroužek, což ji velmi zaujalo; četla o Pasteurovi, Wachsmannovi, Flemingovi. V roce 1961 s vyznamenáním vystudovala biologickou fakultu Moskevské univerzity v oboru mikrobiologie. Jako výborná studentka dostávala během studii mimořádné Mečnikovovo stipendium.

Otec zpočátku nějaký čas přednášel matematiku na Vysoké škole automechanické, ale potom se rozhodl vrátit k vědecké práci a přešel do Ústavu dějin přírodních věd a techniky Akademie věd. A matka se mohla vrátit ke své spisovatelské práci

(v těch letech jí vyšla kniha *Pražská vesna* o poválečném životě v Československu a také několik knížek pro děti). Roku 1953 byl Arnošt Kolman plně rehabilitován a 1959 pozván, aby opět pracoval v Praze; byl zvolen řádným členem ČSAV a jmenován ředitelem Filozofického ústavu. Ada zůstala v Moskvě, aby dokončila studium na univerzitě, ale každé prázdniny trávila u rodičů v Praze, kterou si velice zamilovala. I když od jejího dramatického odjezdu uplynulo jedenáct let, češtinu nezapomněla a mluvila jí zcela plynně.

V Praze žili Adini rodiče do roku 1963, kdy se otec opět neshodl s prosovětským dogmatickým vedením KSČ v čele s Antonínem Novotným, rozhodl se odejít do důchodu a vrátit se do Moskvy. Svůj pražský byt přenechali Adě, která se téhož roku provdala za Františka Janoucha. Poprvé se s ním seznámila v roce 1946, kdy jej do rodiny přivedl bratr Vjaček, který s ním studoval na pražském ruském gymnáziu – tehdy by ji ovšem nenapadlo, že se jednou stane jeho ženou. Podruhé se spolu setkali až v roce 1956 v Moskvě, kde Ada studovala na univerzitě, a František byl v aspirantuře. Zprvu se na něj dívala spíše jako na staršího člověka generace svých rodičů, ale poté, co jí v roce 1959 přivezl z Prahy dárek od rodičů a sešli se na společné večeri, bylo všechno jinak. Ada po skončení univerzity pracovala v Ústavu antibiotik jako vědecká pracovnice a měla nastoupit do aspirantury. Františkovým přáním však bylo, aby Adina pracovní kariéra, ve které ji vždy podporoval, pokračovala v Praze. Svatbu měli v Praze 14. února 1963 a mezi hosty byli i Adin strýc, spisovatel a generál František Langer s manželkou Aničkou. V roce 1964 se jim narodila dcera Kateřina.

Slibně se rozvíjela i jejich pracovní kariéra. František jako jaderný fyzik pracoval v Ústavu pro jaderný výzkum ČSAV, Ada jako asistentka v Mikrobiologickém ústavu ČSAV.

To vše se ale zcela změnilo po srpnu 1968, kdy František Janouch otevřeně odsoudil okupaci a stal se československým disidentem. V roce 1970 jej propustili z práce a za nějaký čas byla propuštěna z práce i Ada. Začala se živit překlady do ruštiny a brzo se stala velmi vyhledávanou překladatelkou vědeckých i uměleckých textů. S pomocí svého muže pře-

ložila například celou technickou dokumentaci pražského metra – výkon o to účtyhodnější, když víme, že se v té době zároveň starala o dcerku a malého syna Erika, narozeného v roce 1971.

Záhy oba manželé pochopili, že jako vědci nemohou v tehdejším Československu existovat, a začali žádat o povolení, aby mohli odjet pracovat do zahraničí. Po několika letech nezaměstnanosti bylo nakonec jejich žádosti vyhověno a rodina v prosinci 1973 Československo opustila. Usadili se nejprve na rok v Dánsku, v Kodani, kde Františku Janouchovi nabídli místo v Ústavu Nielse Bohra (zároveň byl pozván Královskou švédskou akademií věd jako hostující profesor). Ada se v té době živila překlady (přeložila např. *Český happening* Jiřího Hochmana do časopisu *Kontinent*, *Vzpomínky Josefa Smrkovského*, *Sedm dopisů z Prahy* Františka Janoucha aj.), protože v Dánsku byla nezaměstnanost, navíc neuměla řeč, takže nemohla nalézt práci v oboru. V lednu 1975 se přestěhovali do Stockholmu, kde František brzy dostal oznámení o zbavení československého občanství. V důsledku toho byli nuceni požádat o politický azyl ve Švédsku, který téměř okamžitě dostali. Od roku 1979 jsou z nich tedy švédští občané.

Ada si hledala práci na univerzitě ve Stockholmu. Volné místo bylo ale k dispozici pouze na oddělení radiační biologie profesora Larse Ehrenberga, a protože nebyla specializací radiační biolog, musela projít řadou kurzů. Nakonec složila zkoušky a přijali ji na doktorandské studium. Jak sama vzpomíná, její vědecká práce byla těžká. Zároveň na ní ležel úkol starat se o rodinu. Dcera Káťa chodila do školy (píše o tom v knížce *Ukradené dětství*), Erikovi kvůli nedostatku školek museli opatřit „denní mámu“, jak se tam nazývaly ženy v domácnosti, které se staraly o malé děti. Pak byla povinná předškola. František byl zaměstnán ve Fyzikálním vědecko-výzkumném ústavu, jezdil do zahraničí, angažoval se politicky pro Československo, podílel se na pořádání konferencí.

V roce 1976 přijeli do Stockholmu po nesčíslných administrativních obstrukcích ze strany sovětských úřadů Arnošt Kol-

man s manželkou Jekatěrinou (za vydání povolení k výjezdu z Ruska se tehdy zasadil i švédský premiér Olof Palme) a požádali zde o politický azyl, který jim byl neprodleně poskytnut. Žili pak nedaleko Janouchových v domě pro seniory. Otec už byl hodně nemocný, zbývalo mu jen posledních pár let života. Ty se svou ženou Káťou využil především k cestování, navštívili Ameriku, Kanadu, Izrael, Německo. Arnošt Kolman zemřel ve Stockholmu 22. ledna 1979 a po jeho smrti se Jekatěrina naplno věnovala spisovatelské práci – napsala ještě celou řadu knih, které později vyšly v Petěrburgu. Zemřela ve Stockholmu 5. června 1997.

V roce 1981 Ada zakončila doktorandské studium a obhájila disertaci (Ph.D. v oboru radiační biologie), 1984 se stala docentkou na Stockholmské univerzitě, kde pracovala až do odchodu do penze v roce 2005 v základním výzkumu v oboru radiační biologie a genetiky a přednášela studentům a doktorandům. Uveřejnila přes 80 vědeckých článků v mezinárodních časopisech. Po odchodu do penze dostala nabídku pracovat na mezinárodním projektu ACuteTox³ a téměř šest let pracovala na databázi shromažďující údaje o toxických účincích různých chemických látek na člověka. Od roku 2007 je také předsedkyní Fondu Björna Ekwalla (fond byl založen Skandinávskou společností pro buněčnou toxikologii v roce 2001 k uctění památky tohoto významného švédského toxikologa). Fond každý rok odměňuje vědce, kteří vypracovávají nové testy *in vitro* na lidských a živočišných buňkách, a to zásadně bez použití pokusných zvířat.

Dcera Kateřina, matka pěti dětí, se stala velice známou švédskou spisovatelkou – její nejúspěšnější knihy *Nejbližší* se v desetimilionovém Švédsku prodalo téměř 450.000 výtisků. Vydala několik desítek knih, z nichž řada byla přeložena do češtiny, ruštiny a mnoha dalších jazyků.

Syn Erik Kolman-Janouch je architekt, v roce 2014 byl označen jako jeden z deseti nejúspěšnějších mladých švédských architektů.

3) Viz www.acutetox.eu.

Tento medailon zredigovala Milena Vojtková ze dvou textů, z článku Ady Kolmanové „Věčná je paměť“ uveřejněného v Listech č. 2/2013, s. 38–48, a záznamu rozhovoru s Adou Kolmanovou, který pořídila Jana Červenková. Článek v Listech byl věnován vzpomínkám na Adinu matku Jekatěrinu Koncevou.

Texty o Františkovi

Hlas Charty 77 ve Skandinávii

Frode Bakken, Morten Nielsen, Urban Westling

Pro nás, politické aktivisty ze Švédska, Norska a Dánska, je opravdovou poctou, že jsme dostali příležitost zaslat vřelý pozdrav Františku Janouchovi – Frantovi – k oslavě jeho osmdesátých pátých narozenin. Všichni tři jsme různým způsobem procházeli politickou scénou bouřlivých 60. let minulého století. Připravilo nás to k tomu, abychom se dovedli zapojit do boje proti komunistické diktatuře ve východním bloku. K našemu štěstí jsme se začlenili do Janouchova týmu a po dlouhou dobu jsme působili jako členové správní rady Nadace Charty 77 ve Stockholmu.

Franta nám nabídl možnost podílet se na konkrétních činech: pomáhali jsme sbírat peníze, které se posílaly do Československa na podporu občanů, kteří usilovali o dodržování lidských práv, a byli za to i se svými rodinami pronásledováni; působili jsme na naše politiky a jiné osobnosti veřejného života ve prospěch Charty 77 a přispívali jsme svou argumentací k tomu, aby demokratická opozice v Československu neupadla v zapomnění. Toto naše jednání jsme považovali za vysoce smysluplné a pro nás velmi přínosné.

Nejvíc se přirozeně dělo ve Švédsku, avšak důležité semináře, výstavy a různé podpůrné akce se organizovaly i v Norsku a Dánsku. Za připomenutí stojí divadelní představení konané v roce 1978 ve velkém sále Národního divadla v Oslu na podporu Charty 77. Akce vyzněla v mohutnou manifestaci solidarity s Chartou 77. Se svými projevy přítom vystoupili mimo jiné norský ministr zahraničí Knut Frydenlund, bývalý premiér Knut Willoch a předseda norského Fondu pro podporu Charty 77 (Støttefondet for Charta 77) profesor Torkel Opsahl.

O tom, že převážná většina občanů Skandinávie měla pozitivní vztah k demokratickým silám Charty 77, nelze ani v nejmenším pochybovat. Přesto bylo zapotřebí aktivistů, kteří by se ujali konkrétních úkolů, nezbytných pro dobrou spolupráci. Centrem všech aktivit Nadace Charty 77 se staly místnosti dřívějšího obchodu na ulici Norrtullsgatan číslo 65 ve Stockholmu. Franta tam spolu se sekretářkou denně procházel aktuální případy. Setkávala se tam správní rada, sympatizanti, dobrovolní pracovníci a zaměstnanci různých projektů. Dělali jsme často osamělou, jednotvárnou a na první pohled bezvýhodnou práci, ale ta vedla k dobrým výsledkům. Po roce 1989 pak tuto místnost navštívilo mnoho těch, kterým Nadace různým způsobem pomáhala, mezi jinými i Václav Havel.

Série *Hlasy z Československa (Röster från Tjeckoslovakien)*, později *České a slovenské hlasy (Tjeckiska och slovakiska röster)* vyšla v padesáti číslech. Bylo podpořeno vydání bezpočtu knih a časopisů . Důležitou součástí naší činnosti bylo předávání počítačů a jiné techniky do Československa. Mnoho kulturních cen, zřízených v oněch letech, se dodnes uděluje v Praze.

Franta je aktivním občanem a svým způsobem myšlení patří ke stoupcům NGO (Nestátních neziskových organizací), jak se teď tomu ve světě říká. Reagan kdysi věřil, že přemůže Sovětský svaz závody ve zbrojení; Franta věřil, že se to podaří pomocí moderních informačních technologií! Posílal tiskárny a faxy disidentům, aby umožnil jejich vzájemnou komunikaci a napomohl komunikaci mezi Východem a Zápa-

dem. Kdykoliv nějaká věčička přestala fungovat a jeho syn ji na dálku nedokázal spravit, vyslal nás Franta jako kurýry do Prahy s novou součástkou – a my jsme pak věděli, že se zase může „faxovat do Prahy pravda“. Franta byl zázračným dítětem technologie – uznával za dobré jen to nejnovější. Technika však nepřevládla – měl vždy srdce na správném místě. Rozuměl nám a našim osobním zkušenostem, neboť jimi sám také prošel – stejně jako jeho tchán Arnošt Kolman. Tyto zkušenosti byly pro nás zkušenostmi století a všechny nás stmelovaly.

Velmi nás těšilo, že jsme hned po revoluci mohli být u počátků činnosti Nadace Charty 77 v Československu a sledovat, jak se Nadace vyvíjí a nadále hraje ve společnosti důležitou úlohu. Obrovským zážitkem bylo pro nás první veřejné shromáždění Charty 77 v březnu 1990.

Posíláme Frantovi srdečné blahopřání a zároveň vřelé díky za to, že nám nabídl možnost smysluplné práce, spojené s inspirujícími rozhovory a důležitými činy pro svobodné Československo/Česko.

Ze švédštiny přeložila Miloslava Slavičková.

František Janouch – střípky z dějin

Zdeněk Formánek

Známe se již dlouho přes půlstoletí. Za tu dobu jsme i ledasco společně prožili. Mnohé bylo jen naší osobní epizodou, leccos se ale dotklo i dramatických chvil dějin, i když dnes s odstupem jsou to skutečně jen střípky.

Osobně jsme se poznali při setkání v Moskvě v roce 1956 a podíleli jsme se na společném podvodu proti administrativnímu pořádku Moskevské státní univerzity (MGU), kde František tehdy absolvoval aspiranturu. Přiletěl jsem na obrátku z Prahy a naivně jsem si představoval, že navštívím svou manželku ubytovanou v koleji MGU. Omyl. Cizinec, bez přihlášení v Moskvě a bez univerzitního dokladu, tam neměl co dělat. Tolik předpis. Předpis jsme ale snadno překonali zapůjčením Františkova kolejního průkazu. Dnes tento podvod již můžeme přiznat. Je promlčen. Snad je také omluven hluboce lidským motivem porušení zákona.

Potkávali jsme se potom po jeho návratu do Prahy s celými rodinami. Šlo o běžná setkání přátel. V Praze, v jižních Čechách nebo v Orlických horách.

Bez povšimnutí nelze přejít vztah Františka k StB. Byl ambivalentní. V roce 1968 jsem byl na přelomu července/srpna

jmenován zástupcem náčelníka kontrarozvědné správy ministerstva vnitra. Nenastoupil jsem hned do práce, neboť jsem se se zlomenou nohou zdržoval v chalupě v Orlických horách. Počátkem srpna mne náměstek Padruněk vyzval, abych i tak nastoupil do služby a pracoval na nové koncepci kontrarozvědky. František byl tehdy u nás na návštěvě. Vracel se autem do Prahy, a tak jsem cestoval s ním. Celou cestu jsme diskutovali o vývoji Pražského jara a mimo jiné také o postavení bezpečnostních složek ve vztahu ke KSČ a spojencům Varšavské smlouvy a zejména SSSR.

Shodli jsme se, že azimut kontrarozvědných zájmů musí být směřován do všech světových stran. Na rozdíl od Františka jsem tehdy neakcentoval, že v dané chvíli je nejdůležitější zaměřit se na obranu proti zájmům Sovětského svazu. Mýlil jsem se ve svém ideologickém mámení, že vztah Sovětu k nám nemůže probíhat v rámci diktátu a násilí. Již za pár dnů se ale Františkovo dobrovolné poradenství potvrdilo jako krutě pravdivé. Honorář tehdy neobdržel. Za odměnu mu ale StB v následující éře normalizace věnovala trvalou pozornost.

Svazek, který bezpečnost na něj založila, představoval velmi tučný šanon a zahrnoval i pikantní epizody, s nimiž se bezpečnost chlubit nechtěla.

Počátkem sedmdesátých let již František byl persona non grata s plným společenským dopadem. Logicky tak musel František být „zájmovou osobou“ tajné policie. K většímu pracovnímu efektu se StB rozhodla nasadit v bytě Janouchů prostorový odposlech, aby z první ruky mohla sledovat jeho i přátele, kteří k němu i v klatbě přicházeli. Potud šlo o běžnou pracovní metodu bezpečnosti. Neběžné se stalo vyústění této pozornosti věnované Janouchům a jeho hostům. Uživatelé bytu jej zpravidla do detailů znají, zejména, když si jej zařizovali. Byli proto překvapeni, když po sejmutí jednoho obrazu se stěny objevily v omítce dosti slušný otvor, značně větší než je třeba otvor po hřebíku. Stěna souvisela s bytem pracovníka aparátu KSČ, který se momentálně v bytě nezdržoval a byl údajně na školení v SSSR. František nelenil. Ohlásil neobvyklé narušení domovní svobody policii, tehdy reprezentované Veřejnou bezpečností. Normalizace byla tehdy ještě

v počátku, a tak policie se nezdřáhala vyžádat si vstup do bytu a zaprotokolovat, co našla: mikrofon odposlechu s příslušenstvím. Zároveň konstatovala, že z tohoto bytu byl do bytu Janouchů proražen zvukovod k snímání zvuků z druhého bytu. Proběhlo šetření. Řeklo by se, že to byl průšvih a ostuda. Ale kdež! Oficiální závěr šetření zjistil, že v sousedním bytě na přilehlé stěně k Janouchům bylo umístěno důležité zařízení na obranu státu. Vlastně to byla z pohledu režimu pravda. František s rodinou byl již v kategorii „bývalých lidí“. (Tento termín je hantýrkou tehdejších policajtů, převzatý z ruského originálu.) Proti nim se musel „stát“ bránit. Nic nepomohlo, že František v té době významně přispěl prvořadému státnímu úkolu: stavbě pražského metra. Jsa vyhozen z pozice v Ústavu jaderného výzkumu v Řeži, živil se překlady z ruštiny a překládal i důvěrné technologie převzaté z ruského metra.

Obraťme list. Nejen fyzika byla jeho láskou. Stejně tak vysokohorská turistika a poznávání divočiny byly láskou od studentských let. Pamír a Kavkaz v tehdejší SSSR, československá pohoří, ledovce v Laponsku nebo pochod napříč Grónskem mohou potvrdit, že jimi František – s pokorou k velikosti a kráse – prošel. Společně jsme prošli slovenskými horami a Laponskem. Mohu potvrdit, že je dobrý a spolehlivý parťák. Kuriozní byl náš pobyt v Nízkých Tatrách v roce 1970. Oba jsme byli v jednom okamžiku po vyhazovu z práce nezaměstnanými a naše tolerantní manželky neměly námitky, abychom si pročistili hlavy a seřadili hodnoty toulkou po horách. Mohu potvrdit, že to byl jeden z mých nekrásnějších pobytů na Slovensku.

Rok 1973 nás na čas rozdělil. Janouchovi (k radosti Husáková režimu) přijali pozvání k pracovnímu pobytu ve Skandinávii, aby po roce byli brutálně zbaveni československého občanství a režim mohl získat pocit, že František přestane kalit normalizační tišinu. Byl to omyl, ale o tom dále. Začalo tak období mimořádné Františkovy aktivity směřující k obnově demokracie a svobody v Československu. Tato etapa v životě Františka je jistě popsána kvalifikovanějšími pozorovateli podílejícími se s ním na zmíněných cílech. Jako mnoho dalších z nás i František stál před křížovatkou, jak dál. Okupace

sovětským vojskem byla výsměchem naší víře a úsilí, že deformace, které jsme pocítovali na socialismu, lze napravit, že lze rehabilitovat socialismus, v který jsme od mládí věřili. Pro Františka, vybaveného odbornou erudicí, zralostmi jazyků a styky ve vědeckém světě, se nabízela možnost soustředit se plně na fyziku, tam nalézt plné kariérní a osobní uspokojení. Nerozptylovat se nadměrným společenským angažováním k nápravě daného stavu, když kladný výsledek je při nejmenším nejistý, ne-li nemožný. I toto téma jsme mnohokrát probírali při našich tatranských toulkách.

František jako homo politicus zvolil kompromis. Nedovedl se uzavřít jen do vědeckých kabinetů. Možná to byla škoda, že se plně se nesoustředil jen na vědu. Myslím objektivní společenská škoda, nejen jeho kariérní. (Zde mimoděk pro nás oba se nabízel životní příklad MUDr. Kriegela. František jej znal jako rodinného přítele ještě od dětských let. Nestačilo pozitivní angažování ve španělské občanské válce? Neměl raději místo odchodu na exponovanou čínskou frontu opustit Evropu a usilovat o kariéru lékaře někde v Americe? Na takové dilema neodpoví vnější racionální poradce. Jen vlastní srdce zkoušeného může dát relevantní odpověď.)

Listopad 1989 zastihl Františka připraveného předchozím „disidentským školením“ a aktivitami ve Švédsku ve prospěch Československa. Podrobný výčet všech akcí v těchto dnech by vyzněl jako laciné vychloubání. Jen stručně: od organizování finanční pomoci Občanskému fóru, přes pomoc redakcím medií moderní elektronikou až po instalování gama nože v Nemocnici Na Homolce se projevila jeho neúnavná činnost. Poznal jsem to při spolupráci na vzniku československé Nadace Charty 77 nebo později při stamilionové investici gama nože. Pro většinu těchto aktivit nebyla v Československu k dispozici potřebná legislativa, bylo nutné hledat nevyšlapané cesty, jednat a přesvědčovat odpovědné osobnosti, často ještě z předlistopadové doby. Dobré věci se podařily. Nevím, jak František sám oceňuje jednotlivé etapy běhu svého života. Myslím, že výsledky jeho úsilí z bezprostředního období po Listopadu si zaslouží nejvyšší absolutorium a jsem rád, že jsem s ním mohl při tom spolupracovat.

Na pražské adrese

Antonín Hošťálek

Už 28. listopadu 1989 v Laterně Magice na bouřlivé půdě Občanského fóra vyhlašuje František Janouch založení československé Nadace Charty 77. Po stockholmské, norské, dánské a newyorské adrese získává tedy Nadace konečně i adresu domácí, zpočátku U Prašné brány 3 a od roku 1991 Washingtonova 17, 110 00 Praha 1.

14. prosince 1989 jsou členové přípravného výboru František Janouch, George Soros a Karel Jan Schwarzenberg přijati federálním premiérem Mariánem Čalfou a od toho data začíná Nadace oficiálně v Československu působit. S přenesením sídla do polistopadové Prahy se ovšem mění i poslání Nadace. Zatímco hlavním cílem v exilu byla podpora boje za lidská práva v Československu, nyní se zaměřuje zejména na vznikající občanskou společnost a snaží se o urychlení jejího rozvoje.

Počátečním kapitálem československé Nadace Charty 77 je částka 1 milion amerických dolarů, kterou jí na technické a finanční zabezpečení svobodné československé společnosti daroval George Soros. Z této sumy jsou v letech 1989–1990 ve třech autonomních centrech (v Praze, Brně a Bratislavě)

poskytována četná stipendia a podpory vydavatelstvím, nově vznikajícím periodikům a projektům v oblasti vědy a kultury. Několik stovek nových organizací v té době od Nadace obdrželo moderní počítačové a jiné komunikační vybavení. Jejich celková hodnota byla téměř 37 miliónů korun.

V té době vznikl na půdě Nadace velkolepý projekt Sorosovy Středoevropské univerzity, přičemž první dva roky této iniciativy jsou nerozlučně spjaty s jejím pražským sekretariátem. Škoda, že Soros byl nakonec donucen univerzitu přestěhovat do Budapešti a sám byl v Československu vytlačen na okraj zájmu.

Koncem roku 1990 se Československá nadace Charty 77 už začíná zaměřovat na sbírání prostředků pro veřejně prospěšné účely. Na Západě je to vysoce profesionální činnost podložená legislativou. V Československu však byl nadační zákon ještě v nedohlednu. Nadaci za této situace proto nezbylo než stát se, slovy Františka Janoucha, „nadací žebravých mnichů a na důležité projekty si prostě vyžebrať“.

Projekt Míša

Když Janouch vzpomíná na dobu před osmi lety, že začátek projektu Míša vlastně ani nebyl těžký. „On je každý začátek těžký,“ míní. „Těžké je dotáhnout vše do konce.“

Projekt Míša má svůj počátek v roce 1990. V srpnu toho roku byl pomocí Leksellova gama nože (LGK) v Karolinské nemocnici ve Stockholmu operován dvanáctiletý slovenský chlapec Míša Budínský. Jeho léčení bylo umožněno díky sbírce organizované Nadací Charty 77 ve Stockholmu. Brzy po této operaci se na Nadaci obrátili s žádostí o pomoc další lidé postižení chorobami, které lze účinně léčit pouze za pomoci Leksellova gama nože.

Po konzultacích s tehdejším ministrem zdravotnictví Martinem Bojarem a dalšími odborníky v oboru neurochirurgie, kteří projevíli eminentní zájem o získání tohoto přístroje, zahájila Československá nadace Charty 77 společně s Výborem dobré vůle Olgy Havlové národní sbírku na nákup tohoto výji-

mečného zařízení. Jednalo se o výrobek švédské firmy Elekta a jeho cena činila 90 miliónů našich korun.

Sbírka vyhlášená na jaře 1991 měla bezprecedentní ohlas. Podpořil ji televizní šot a dokument s názvem Neobyčejný nůž, který natočila skupina kolem Originálního videojournalu. Sbírka se rychle stala celonárodní záležitostí, podobně jako kdysi sbírka na Národní divadlo, a přispěly na ni téměř dva miliony českých a slovenských občanů a tisíc podniků. Z darovacích dopisů by bylo možné sestavit celou knihu o dárcích.

Za všechny jmenujme alespoň penzistku z Moravy, bývalou pomocnou dělnici, která poslala 50.000 korun, ale nepřála si nikde být jmenována, protože „ne všichni lidé jsou dobří a mohli by můj skutek považovat za bláznovství.“ Nebo osmaosmdesátiletou paní, která se rozhodla doklepat svůj život ve starém kabátě a ušetřených 1.000 korun poslala na Konto Míša. Nebo citujeme ještě další stařenku, která přinesla 29.000 korun s lístkem, že je „dává na Konto Míša a jen doufá, že ten zázračný nůž pomůže napravit mozky některých politiků.“ Tohle se ale bohužel nevyplnilo. A ani nemohlo, protože nežijeme v pohádce.

Je možné se ptát, jak to, že myšlenka třetího nevýdělečného sektoru získala takovou odezvu v naší zemi? František Janouch zatím nenašel přesvědčivé a úplné vysvětlení, proč právě projekt Míša našel tak nečekanou a dojemnou odezvu v srdcích českého a slovenského národa. „Zřejmě to bylo tím, že v prvních letech po listopadu lidé byli pozitivně naladěni. Možná to bylo i tím, že projekt Míša představoval něco konkrétního. Jednoduchý a konstruktivní program, něco, k čemu bylo možno se upnout, v co bylo možno věřit,“ říká dnes.

Protože sbírka včetně nepeněžitých darů překročila 100 miliónů korun, mohla být v srpnu 1991 podepsána dohoda o zakoupení gama nože. A už za 412 dnů, přesně 26. 10. 1992 v nově rekonstruované radioneurochirurgické klinice Na Homolce (původně v pavilonu sídlily tajné laboratoře ministerstva vnitra) na něm mohla být provedena první operace.

Při slavnostním projevu u příležitosti otevření nové kliniky se František Janouch neudržel, aby poté, co všem poděkoval, neřekl: „Američtí profesionálové říkají, že sbírání

peněz stojí peníze. Když prý chcete nasbírat milion dolarů, musíte do toho investovat v nejlepším případě čtvrt milionu, spíše ale půl milionu. Díky bohu nejsme profesionálové. Jsme pouze diletanti. V lepším případě – dovoluji mi tu nesebekritičnost – úspěšní diletanti.“ (Výdaje Nadace činily pouhá tři procenta z nasbírané částky.)

Dodejme ještě, že v době sbírky se ozývaly i hlasy zpochybnující projekt. Hlavním argumentem bylo, že se Leksellův gama nůž u nás neuživí, a tudíž ani nezaplatí. Proto uvedme, že do poloviny roku 1996 bylo na něm provedeno na 2500 operací, přičemž v USA stojí jedna 20.000 dolarů a v Německu 30.000 marek. Tato čísla víc než přesvědčivě vyvracejí argument používaný protivníky.

Na počátku roku 1993 se Nadace dělí na českou a slovenskou část a současně přijímá zásadní koncepční rozhodnutí, jímž podstatně mění svůj vztah k projektům, které buďto prokázaly schopnost samostatně existovat, nebo přesahovaly rámec současného pojetí její činnosti. Nadace prostě cítila, že u některých projektů splnila úlohu iniciátora a prostředníka a nyní nadešel čas předat je do rukou odborné veřejnosti. Proto založila Nadaci Míša a správní radě v čela s Martinem Bojarem předala pravomoci dohledu nad provozem LGK. A stejně tak učinila i v případě výpočetních laboratoří ASCOC (Advanced Scientific Computing Center), které pod vedením Jana Koukala, později pražského primátora, působily jako účelové zařízení Nadace na Středoevropské univerzitě. Na základě smlouvy došlo k jejich bezúplatnému převodu na Technologickou nadaci České republiky.

V té době Nadace Charty 77 předložila veřejnosti podrobné účty za Konto Míša a současně upozornila veřejnost na svůj nový projekt Patří mezi nás, který na Míšu bezprostředně navazoval. Nadace se jím snaží reagovat na akutní potřeby doby. A popravdě také nechce ztratit podporu malých i velkých dárců, s jejichž pomocí během neuvěřitelných patnácti měsíců nasbírala přes 100 miliónů korun. Projekt je zaměřen na výchovu společnosti k toleranci a solidaritě s těmi, kteří se liší od většiny. Jde zejména o občany se zdravotním postižením, občany s jinou barvou pleti, o příslušníky menšin, prostě o ty,

kteří se ocitají, ať nezaviněně nebo i svou vinou, na periferii společnosti.

Konto Bariéry

Po rozsáhlé kampani organizované agenturou BBK TIME je z ohlasů veřejnosti zřejmé, že základní myšlenka je lidem blízká, a tak se na počátku roku 1993 rodí Konto Bariéry. Bylo pozoruhodné, jak rychle se zvyšoval počet dárců. Na počátku roku 1994 dospěl k počtu 55 000 přispěvatelů, kteří pravidelně každý měsíc posílají na konto 20 korun ze svého platu.

„Na počátku byl výborný nápad s dvacetikorunou z platu. Ukázalo se, že úvaha o získání dárců z projektu Míša byla správná. Díky tomuto nápadu jsme se nestali nadací, která jen čeká s nastavenou dlaní,“ hodnotí s odstupem pěti let vznik konta jeho první ředitel Jan Kačer. Konto se zaměřuje především na odstranění skutečných bariér, které brání plnému zapojení handicapovaných do života. Posláním konta je omezit některé potíže a překážky, které státní správa nevidí nebo omezit nedokáže, když už nemůže bariéry odstranit úplně. Při kontu vzniká rada, která každý měsíc uspokojí téměř 100 žadatelů o pomoc. Díky tomuto systému poskytují Bariéry pomoc téměř okamžitou. Asi dvě třetiny darů směřují k organizacím a kolektivům pečujícím o handicapované a třetina k jednotlivcům. Jsou to často ti nejpotřebnější, kteří se obracejí na konto jako na poslední možnost. Když se podíváme na strukturu žádostí, tak nejvíce jsou žádány vozíky, zdravotní rehabilitační a kompenzační náradí a pomůcky, které plně neproplácí pojišťovna nebo na které ze zákona není nárok. Hodně žádostí se týká příspěvku na osobní asistenci, což pramení ze skutečnosti, že stále neexistuje zákon o sociální pomoci, který by osobní asistenci zakotvil jako nárokovou službu. V této souvislosti ovšem Jan Kačer zdůrazňuje, že Nadace si nechce hrát na dobrodince zastupujícího sociální funkce státu.

„Tam až naše možnosti nesahají,“ říká. „Je to spíše takový stisk ruky, zamávání, jemné znamení těm méně šťastným

a méně zdravým. Jsme tady a jsme připraveni alespoň trochu pomoci.“

Vzato z druhé strany, i pomoc složená z malých částek může ve svém úhrnu představovat velkou pomoc. To platilo o gama noži a platí to i o Kontu Bariéry. Vždyť za šest let činnosti rozdělilo už 60 milionů korun. Přitom za dobu existence konta nedošlo ani k jednomu spornému nakládání s penězi. Z ohlasů je zřejmé, že veřejnost má důvěru v hospodaření Nadace, a to při stavu české společnosti L. P. 1998 je co říct.

Pokud jde o hospodaření, připomeňme, že v té době jsme stále ještě byli bez nadačního zákona. Nadace nedostávala ze státního rozpočtu ani korunu a v podstatě stála jen na svých nápadech.

Samolepky a pohlednice

Mezi dobré nápady patřily samolepky Nadace Míša za 500 korun a později samolepky Konta Bariéry v hodnotě 20 a 50 korun. Nadace uzavřela smlouva s Českou poštou a ta se ujala jejich prodeje především studentům a důchodcům, kteří nemají možnost dát příkaz zaměstnavateli k pravidelnému přispívání ze mzdy. Česká pošta pokračovala v úspěšné spolupráci s Nadací i v následujících letech. Nabídla svých 3.500 prodejních míst pro prodej pohlednic. Jako první ztvárnil v roce 1996 téma bariér výtvarník Vlastimil Zábranský. Půvabná holčička se smutnými očima a přetrženými copánky měla úspěch, a proto je nyní v prodeji už čtvrtá pohlednice. Projekt zatím vynesl dva a půl milionu korun, které byly použity na bezbariérové úpravy škol.

Aukční salony

Pro zvýšení prestiže projektu Bariér začala Nadace v historické prostře Karolina pořádat aukční salony. Jan Kačer tyto společné výstavy považuje za unikátní. „Víme, jaká řevnivost panuje mezi umělci, víme, jak jsou různí ve zdánlivě nepře-

konatelných rozdílech. Proto mne ohromilo, jak přes velké vzdálenosti k sobě navzájem projevili společný a hluboký zájem o své bližní.“ Tři dosavadní aukce se staly událostí, něčím v našem kulturním světě tak trochu mimořádným, a nezanedbatelný je i jejich výtěžek – částka převyšující sedm milionů korun. Letos se koná čtvrtý salon s dosud rekordní účastí výtvarníků.

Časopis

Nadace začala vydávat i čtvrtletník *Bariéry*. Chce být zprávou o světě handicapovaných, určenou těm takzvaně zdravým, kteří mohou jejich osud pomocí změnit nebo aspoň zmírnit. „Tento časopis pootevírá okno. Tím oknem je možné se dívat dovnitř i ven. Toto okno by mělo být co nejširší, co nejvíc otevřené, aby se co nejvíc o sobě dověděli ti před ním i ti za ním.“ To napsal v prvním čísle Jan Kačer a při vši skromnosti je možné říci, že i díky mediálním partnerům z *Mladé fronty Dnes* a *Reflexu* se časopisu podařilo poukázat na problémy, které společnost odmítá vidět a jimiž se nechce trápit. [...]

Čtyři ceny

Nadace je rovněž zřizovatelem čtyř cen. Jejich udělování je svěřeno do rukou komisí a porot, které pracují nezávisle, a Nadace nemá možnost a ani je nechce nijak ovlivňovat.

V dubnu se předává Cena Františka Kriegla, která je udělována za občanskou statečnost, projevenou bez ohledu na osobní prospěch a možná rizika. Jejými laureáty se stali kupříkladu Karel Kryl, Milena Hübschmannová, novinář Jaromír Štětina, Josef Vavroušek, starosta Kašperských Hor František Stíbal a v letošním roce Kumar Viswanathan. Zaznamenáme, že v souvislosti s udělováním ceny se Nadace setkala se snahou změnit, odvolat rozhodnutí poroty. Bylo by ovšem smutnou vizitkou právě pro Cenu Františka Kriegla, kdyby se komukoliv podařilo rozhodnutí nezávislé poroty zvrátit.

V dubnu se vyhlašuje i Cena Toma Stopparda za významné literární dílo. A v září, přesně dvaadvacátého, v předvečer narozenin prvního českého nositele Nobelovy ceny za literaturu, Cena Jaroslava Seiferta.

V roce 1996 vznikla myšlenka zřídit Cenu Josefa Vavrouška na počest předního ekologa, který s dcerou zahynul v Tatrách. Jako sponzoři se přihlásili Vavrouškovi kamarádi z bývalé federální vlády a prvními laureáty se stali Erazim Kohák a slovenský ekolog Mikuláš Huba. Cena směřovala v souladu s Vavrouškovým odkazem záměrně do obou republik rozděleného Československa. [...]

Ve zkráceném znění převzato z publikace Nadace Charty 77. Dvacet let, Atlantis Brno 1998, str. 119–130.

Nic nesmí stát v cestě k vytčenému cíli

O záslužné práci Františka Janoucha ve Švédsku
ve prospěch Československa

Olof Kleberg

Švédsko pocítovalo solidaritu vůči okupovanému a posléze „normalizovanému“ Československu velmi silně. Již večer 21. srpna 1968, uprostřed volební kampaně, se v celé zemi konaly demonstrace, na nichž se svými proslovy vystoupili předseda vlády Tage Erlander a ministr školství Olof Palme, jakož i mnoho dalších sociálních demokratů i představitelů pravicových stran. Předseda Levicové strany komunistů C.-H. Hermansson požadoval zmrazení diplomatických styků mezi Švédskem a Sovětským svazem.

Po obrovském politickém otřesu, kterým byla invaze do Československa, se sice na mnohých místech nadále v ideové práci, šíření názorů a informací, pokračovalo, avšak s jistým zpomalením. Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě podepsaný v Helsinkách roku 1975 však svým důrazem na potřebu bezpečnosti v Evropě a respektování lidských práv opět vzkřísil původní zápal. V médiích se objevovaly reportáže z porobeného Československa. Na několika scénách se hrály hry Václava Havla, propašované z vlasti do zahraničí. Začalo se vydávat množství české krásné literatury – v letech 1968–1989 bylo přeloženo 70 děl.

Olof Palme, tehdy již předseda vlády, v jednom proslovu v dubnu roku 1975 upozornil na útlak v Československu, kritizoval jeho systém a odsoudil způsob, jakým byl odstraněn Alexander Dubček. V další řeči pak nazval Státní tajnou bezpečnost v Československu „kreaturou diktatury“; z těchto slov se pak ve Švédsku stalo okřídlené rčení. Jen málokomu přítom ušlo, že pasákem stáda kreatur je míněn Gustáv Husák!

Avšak zintenzivnění války ve Vietnamu a následné protesty proti USA zatlačily u většiny obyvatel, zejména u mladé generace, československou věc do pozadí. Teprve s vystoupením hnutí Charty 77 v lednu 1977 se švédská solidární pomoc Československu pevněji zformovala.

Velkou aktivitu projevily od počátku levicové skupiny kolem sdružení a časopisu *Fib/Kulturfront* (Lid v obrazech/ Kulturní fronta) a Východoevropský výbor solidarity (Östeuropeiska solidaritetskommittén; ÖESK), v němž se angažovali především liberálové. Obě tato sdružení uspořádala v několika následujících letech množství veřejných shromáždění, koncertů, výstav a peněžních sbírek.

Sešedesátá léta byla dobou ideologických sporů, které rozštěpovaly především levice. Většina uskupení se však dovedla sjednotit na protestech proti útlaku v Československu a Sovětském svazu.

Při desátém výročí invaze 21. srpna 1978 zazněly protesty po celém Švédsku a na provolání požadujícím svobodu pro Československo se podepsalo 120 000 lidí.

Socialistická a pravicová uskupení spolupracovala v Pracovní skupině 21. srpna (Arbetsgruppen för 21 augusti) v následujících letech, zhruba do roku 1983. Oslabovaly ji sice vnitřní rozpory v levicové *Fib/Kulturní frontě*, ale liberální Východoevropský výbor solidarity (ÖESK) dále energicky pokračoval.

Zatímco v 80. letech ideová práce v širokých vrstvách ochabovala, vzrostl naopak význam praktických projevů solidarity s československou opozicí. Mimořádnou zásluhu na tom má František Janouch. Přišel do Švédska roku 1974 jako emigrant a brzy se stal vůdčí osobností v této oblasti díky své mimořádné rozhodnosti a schopnosti realizovat své plány.

Postupně vznikala trhлина mezi *Fib/Kulturní frontou*, v jejímž programu byla solidární pomoc zakotvená v masovém lidovém hnutí a zaměřená na šíření informací a Janouchovým programem konkrétní pomoci odporu proti komunistické diktatuře. Oba směry však přesto společně založily ve Stockholmu v prosinci roku 1978 Nadaci Charty 77 s Janouchem jako předsedou; ten velmi brzy v podstatě převzal řízení do vlastních rukou.

Šíření informací se ve Švédsku ujal především Zdeněk Hejzlar, za Pražského jara roku 1968 ředitel Československého rozhlasu a od roku 1969 ve švédském exilu. František Janouch a Zdeněk Hejzlar se stali nejdůležitějšími činiteli ve Švédsku, kteří se zasazovali o Československo – působili však v naprosto odlišných oblastech.

Zatímco se Janouch věnoval konkrétní podpoře pomocí Nadace Charty 77, byl Hejzlar v čele oficiálního šíření ideové práce. Vzhledem k tomu, že přišel do Švédska pět let před Janouchem, podařilo se mu společně s dalším emigrantem, studentem Cyrilem Johnem, vytvořit rozsáhlou síť kontaktů po celém Severu.

Hejzlar pracoval v Mezinárodněpolitickém institutu, byl neúnavným autorem článků, projevů, analýz týkajících se sovětského systému a situace v Československu, a také častým účastníkem televizních a rozhlasových interview. Ustavičně se obracel na žurnalisty v médiích a vzbuzoval v nich zájem o dění ve východní Evropě. Já sám jsem jako hlavní politický komentátor liberálních stockholmských novin *Dagens Nyheter* po několik let v 70. letech a pak mezi léty 1980 a 1986 s prospěchem využíval Hejzlarových znalostí. Hejzlar měl také velmi dobré kontakty v politických kruzích, hlavně levicových, včetně vedení nejsilnější politické strany, sociální demokracie.

Zvláštní zájem o Československo projevoval Olof Palme, který se v Praze nedlouho po převratu roku 1948 zúčastnil studentského kongresu a ve stejné době se pro forma oženil s českou studentkou, aby ji dostal ven ze země. Palme a Hejzlar udržovali spolu kontakt.

V souvislosti s velkou mezinárodní konferencí o východní Evropě a socialismu konanou v Uppsale v březnu 1975 se

Hejzlar spolu s Jiřím Pelikánem (redaktorem *Listů*, exilového orgánu socialistické opozice a do roku 1968 ředitelem Československé televize) zúčastnil neformální schůzky s Olofem Palmem o situaci v Československu. Určitě nepřeháním, když tvrdím, že diskuse na této schůzce inspirovaly Palmeho k oběma dubnovým kritickým projevům.

Méně nápadnou, ale významnou úlohu hrál také Cyril John. Nejprve v letech 1973–1978 sám o své újmě vydával *Východoevropský bulletin* (Östeuropabulletinen), pak se stal redaktorem severského vydání exilového časopisu *Listy* (1978–1983). Měl také dobré kontakty s alternativním mírovým hnutím a s levicí.

Ojedinělou činnost vyvinul Jiří Pallas, signatář Charty 77, který byl nucen uprchnout do Švédska. Od roku 1978 vydal v nakladatelství Šafrán velký počet gramofonových desek se zakázanými hudebníky a spisovateli. Materiál se pašoval z Československa, produkoval ve Švédsku, prodával na Západě nebo pašoval zpět do Československa.

V takovém prostředí pracoval František Janouch. Nezaměřil se ani na lidové hnutí ani na publicistickou činnost. Jeho záměrem bylo vykonávat praktickou a užitečnou práci. Všichni, kdo měli zájem o Československo, věděli o jeho existenci, ale málo bylo známo, čím se konkrétně zabývá. My žurnalisté jsme na něho čas od času upozorňovali v médiích, ale Janouch v podstatě pracoval „v mediálním stínu“.

Janouch byl dynamický a nesmírně vynalézavý. Nic mu nesmělo stát v cestě při uskutečňování jeho záměrů. Není proto divu, že se dostával do konfliktu s lidmi, kteří dávali přednost jiným cestám a metodám. Množství jeho idejí sice zapadlo, ale dostatečný počet se přesto realizoval, při čemž mu pomáhalo mnoho oddaných spolupracovníků. Nejdůležitější ze všeho jsou výsledky, a těch je za těch zhruba 30 let pozoruhodně mnoho. Největší význam měla zřejmě humanitární pomoc. Rodinám vězněných kritiků režimu a zakázaným autorům byly posílány značné obnosy; koncem 80. let minulého století dosahovaly ročně výšky 400–500 000 švédských korun. Posílalo se po malých částkách a způsob posílání byl nepochybně velmi nápaditý. Podivuhodný socialistický podnik Tuzex fungoval totiž i v cizině. I tam se mohly za západní valutu nakoupit tuzexové poukázky.

Nadace Charty 77 je nakupovala u agenta Svena Perssona v Göteborgu; měl totiž licenci pro Švédsko a svým jménem pak zakoupené bony zasílal do Československa na udané adresy. Nadace dostávala kvitance v podobě pohlednic, které příjemci posílali Svenu Perssonovi s přátelským pozdravem. Systém byl téměř komicky jednoduchý – ale téměř bez výjimky fungoval.

Další podpora byla technické povahy. Pašovalo se různými cestami a pomocí různých angažovaných lidí: magnetofony, přenosné počítače, zakázané filmy, televizní nahrávky, samizdatové tiskoviny skenované do počítače. Tato vydatná a potřebná podpora však vyžadovala plánování a organizaci – hybnou silou veškeré činnosti byla Nadace Charty 77.

Odlíšný charakter měla další činnost, podpora malým, ale aktivním exilovým nakladatelstvím, které vydávaly knihy ve vlasti zakázané. Celkem byla udělena podpora více než stu knih a desítky časopisů.

Kromě toho zřídila Nadace Charty 77 také literární ceny pro exilové autory, autory doma zakázané i jiné osobnosti: cenu Františka Kriegela 1983, Toma Stopparda a Jaroslava Seiferta 1986.

Předním počinem Nadace Charty 77 ve Švédsku bylo vydávání série *Röster från Tjeckoslovakien (Hlasy z Československa)*, vycházející od roku 1984. Zpočátku přinášela především překlady dokumentů Charty 77 a jiných politických textů, později stále častěji krásné literatury. Tato čtvrtletní série se zasílala mediím, knihovnám a předplatitelům. Do roku 1999 vyšlo 50 čísel. Tento důležitý politický a literární čin si vzala na starost Miloslava Slavíčková z univerzity v Lundu, redaktorka série a Janouchova pravá ruka.

Všechny tyto aktivity a podpory by nebyly možné bez finančních prostředků. Nadace Charty 77 nejprve získala peníze z ceny Monismanien, kterou jí věnoval filmař a spisovatel Kenne Fant. Tento obnos tvořil základ, na němž se mohlo dále budovat. Dalším velkým přísunem peněz byly sbírky provozované v režii *Fib/Kulturní fronty*, Východoevropského výboru solidarity ÖESK a dalších. Také hnutí Charty 77 a Václav Havel přenechávali Nadaci peníze získané z mezinárodních cen, a ty se pak mohly zasílat do Československa těm, kdo je potřebovali. Například počátkem roku 1989 byla hnutí Charty

77 udělena cena míru liberálních deníků *Dagens Nyheter* (Švédsko) a *Politiken* (Dánsko).

Avšak bez výjimečné schopnosti Františka Janoucha přesvědčit finančníky k podpoře Nadace Charty 77 by nikdy nebylo dosaženo tak velkých výsledků. Františku Janouchovi se také podařilo získat finanční podporu z PEN klubů, různých spisovatelských organizací, odborů, studentských spolků a dalších.

Největším Janouchovým skutkem bylo, že vzbudil zájem finančníka Georga Sorose, který založil Open Society Foundation na podporu demokratizace a vzdělávání v komunistických státech. Nadace Charty 77 pak od poloviny 80. let získávala od Sorose pravidelný příspěvek.

Od roku 1978 organizovalo také Mezinárodní centrum dělnického hnutí (AIC) podpůrný program pro československé disidenty. Sebrané peníze se soustřeďovaly ve všeobecném podpůrném fondu a odtud se každý rok přeposílaly Nadaci Charty 77. Za ta léta to byly značné sumy. AIC organizovalo též veřejná shromáždění a zúčastňovalo se manifestací ve prospěch Československa.

Závěrem je možno říci, že hnutí pro podporu Československa mělo svůj začátek v angažovanosti obyčejných občanů podporované z různých politických uskupení. V pozdější době, v 80. letech minulého století se do popředí stále více dostávala informační činnost medií a rozmanité diskuse, v nichž hrál důležitou úlohu Zdeněk Hejzlar, a zároveň mohutná konkrétní pomoc československé demokratické opozici a vydávání samizdatové literatury za hranicemi, zasílané zpět do vlasti. František Janouch byl významným představitelem této druhé oblasti díky bohatství podnětných myšlenek a jejich praktické realizaci.⁴

Ze švédštiny přeložila Miloslava Slavičková.

4) Podrobný přehled o švédské solidaritě s Československem v letech 1968–1989 je uveden v publikaci *Minnen. Memories, Vzpomínky, Spomienky* (Urban Print, Stockholm 2011). Knížka obsahuje příspěvky, pronesené na celodenní konferenci konané dne 27. září 2011 ve Stockholmu na základě iniciativy velvyslance České republiky Jana Káry.

Nezapomenutelný příběh

Vilém Prečan

V sobotu 23. 3. 1985 jsme s manželkou vyzvedli Františka Janoucha na letišti v Hannoveru. Přiletěl z Portugalska a v pondělí ráno měl pokračovat do Berlína na zasedání rady fyzikální společnosti. Byli jsme dohodnuti, že spolu probereme československou agendu Evropského kulturního fóra, které bylo na podzim svoláno do Budapešti v rámci Helsinského procesu.

Už cestou jsme si povšimli, že je František nezvykle červený ve tváři a občas mluví z cesty, jakoby v transu. Za dvacet minut jsme byli doma a teploměr ukázal, oč šlo. František měl vysokou horečku, ke čtyřicítce.

V půl páté se dostavil lékař přivolaný z pohotovosti, Františka důkladně prohlédl, konstatoval nebezpečí zápalu plic, předepsal antibiotika a další medikamenty, horký čaj a vše ostatní, co je v takových případech obvyklé, včetně klidu na lůžku. Vzhledem k neklesající teplotě se manželka rozhodla pro osvědčenou metodu Priessnitzových obkladů. Nejdříve jenom na prsou, pak na celé tělo. Informovali jsme Adu ve Stockholmu a radili se s ní, dohlíželi, aby František pokud možno klidně odpočíval. Ke druhé hodině po půlnoci dostal

další dávku medikamentu. Pak jsme ho zabalili celého do vyždímaného studeného prostěradla, na to přišla tlustá osuška a vlněná příkrývka. A potom jsme šli konečně spát i my.

V šest hodin ráno nás probudil nezvyklý hluk, někdo chodil po bytě a volal: „Vstávejte, máme moc práce!“ Když jsme se probrali z krátkého spánku, který nám byl tu noc dopřán, zjistili jsme, že takto lomozí František, který se už hlásil o práci. Jako by večer předtím nebyl na umření. Celou neděli jsme pak vskutku strávili plánovanou činností. Připravili jsme anketu pro nezávislé spisovatele a disidenty v Československu, která byla součástí zamýšleného československého příspěvku na nezávislé fórum, které mělo proběhnout v Budapešti paralelně s fórem oficiálním. Večer jsme byli hotovi a dohodli jsme se o dalším postupu, především o publikaci v angličtině, která měla být k dispozici v Budapešti v říjnu, v době konání fóra. V pondělí ráno 25. března v 7:45 František odjížděl vlakem do Hamburku, odkud měl letět do Berlína.

Mně zbývalo připravit celou zásilku pro Prahu, kterou převzal o den později v poledne v Hombergu věrný přítel Wolfgang Scheur ze západoněmeckého velvyslanectví v Praze. Za dva měsíce jsme měli v rukou odpovědi na anketní otázky o stavu kultury v Československu od více než dvaceti umlčovaných českých a slovenských autorů. Tento materiál se stal součástí třistastránkové knížky *Obležená kultura (A Besieged Culture Czechoslovakia Ten Years after Helsinki)*. Konečný tvar dostala na schůzce u Františka ve Stockholmu 31. srpna a 1. září. Byl u toho také spoluautor publikace Jan Vladislav z Paříže. Knihu představili v Budapešti tři čeští exulanti – Jiří Gruša, František Janouch a Pavel Kohout.

Ale to už je jiná historie. Ke vzpomínání na ony dva dny z března nebyl čas, ale ta tehdy prokázaná vitalita Františka Janoucha zůstala událostí v historii naší rodiny, na kterou se nezapomíná.

Vzpomínání na exilovou spolupráci

Miloslava Slavičková

V červnu roku 1980 uvedla činohra Intiman v Malmö v režii Marie Radokové dvě „Vaňkovky“: *Protest* od Václava Havla a *Atest* od Pavla Kohouta. Na hry se ze Stockholmu přijeli podívat František Janouch a Zdeněk Hejzlar. Tam jsem se s nimi poprvé osobně setkala.

Začátek mé spolupráce s Františkem souvisel s jeho cílevědomou snahou vybudovat okruh spolupracovníků Nadace Charty 77. Kromě podpory významných osobností a švédské veřejnosti bylo zapotřebí lidí, kteří uměli švédsky i česky a byli ochotni pracovat ideově, bezplatně. František od našeho společného přítele Petra Larssona věděl, že učím češtinu na univerzitě v Lundu, že se aktivně účastním exilového života ve „Sdružení svobodných Čechoslováků v jižním Švédsku“, a že tedy pravděpodobně budu mít o práci pro Nadaci zájem. Proto mi brzy po setkání zatelefonoval a já jsem se pak s ním při jedné cestě do Stockholmu sešla a domluvila. S Františkem jsem pak ve Švédsku spolupracovala více než dvacet let a mohla jsem pozorovat jeho neúnavnou aktivitu, nápaditost a organizační schopnost. S Františkem se dobře pracovalo: vždycky dodržel dané slovo a respektoval časové termíny,

a o to jsem se snažila i já. Proto za celá ta léta nedošlo k žádným zádrhelům, nedorozuměním, neřku-li konfliktům.

Již při prvním setkání na mne František zapůsobil velkým dojmem svým nadšením a nezvratným přesvědčením, že pracuje pro dobrou věc; chápala jsem, že to přispívá k jeho jistotě a pomáhá mu oslovovat lidi jakéhokoliv společenského postavení a politických názorů, vzbudit v nich porozumění pro československé problémy a požádat o účinnou podporu. Nebyl to nijak snadný úkol ani ve švédských ani v českých a slovenských emigrantských kruzích. Myslím si, že málo lidí má tu pravou povahu, aby tento úkol zvládli; za sebe musím přiznat, že já určitě ne. Ale František povětšinou ve své snaze uspěl, i když také občas narazil.

Příznačné pro Františka je, že nevynechal nikoho, koho by mohl do dobrovolné práce pro Nadaci zapřáhnout, ani své nejbližší. Dcera Katerina, nyní známá švédská spisovatelka, vstoupila do světa literatury jako překladatelka textů zakázaných spisovatelů, například Ivana Klímy a Ludvíka Vaculíka. Syn Erik byl dlouho technickým redaktorem čtvrtletníku *Röster från Tjeckoslovakien (Hlasy z Československa)*. Adu, o které bylo známo, že Františkovo úsilí vždycky podporovala, jsem osobně poznala, když se připravovalo slavnostní otevření první kanceláře Nadace (dříve se vše dělalo u Franty doma). Ada na slavnost přinesla makové záviny, které doma upekla, a pak tiše a nenápadně usedla a pilně mazala desítky chlebiček a zdobila je.

Moje spolupráce s Františkem začala tím, že jsem pomáhala při překladech z češtiny, nejprve jednotlivých tiskovin, posléze při vydávání čtvrtletníku *Röster från Tjeckoslovakien (Hlasy z Československa)*. Spolupracovali jsme na dálku: František sídlil ve Stockholmu, já v Lundu, zhruba 650 kilometrů jižněji. Nejprve jsme komunikovali jen dopisy a telefonem; pak přistoupil fax a ještě daleko později e-mail. K setkáním docházelo zřídka – cesta do Stockholmu stála peníze a drahocenný čas.

Brzy jsem se ujala dalšího úkolu. František dovedl pro Nadaci získávat peníze z různých zdrojů, ale potřeboval někoho, kdo by byl ochoten na sebe vzít administrativní práci při roz-

dělování peněz. Mým úkolem bylo administrovat přidělování podpor exilovým nakladatelstvím a udržovat s nimi pravidelný styk.

Snad je zajímavé popsat, jak taková méně efektivní činnost Nadace vypadala. Přijímala jsem žádosti o podporu jednotlivých knih, odpovídala na dotazy a sdělovala výsledek žádostí. Moje práce byla opravdu ryze administrativní – o tom, komu bude podpora přidělena, jsem nerozhodovala, samotné peníze jsem nikdy v rukou neměla, ani jsem neměla právo disponovat účtem a peníze rozesílat. Tuto oblast spravoval František, a proto jsem s ním musela být stále v kontaktu – dostávala jsem od něho instrukce.

Té administrace bylo plno, protože se vydávalo hodně knih. Měla jsem kontakt s nakladatelstvím 68 Publishers z Toronta, s Indexem v Kolíně nad Rýnem, s Arkýřem a Konfrontací ve Švýcarsku, se Strožovou Poezií mimo domov, s Alexandrem Tomským a jeho Rozmluvami v Londýně, s Hvízdalovým vydavatelstvím i s některými časopisy. Práce se komplikovala tím, že o udělení podpor později začala rozhodovat komise, jejíž členové žili v různých zemích: A. J. Liehm a Jan Vladislav ve Francii, Sylvie Richterová v Římě, takže každou žádost o podporu jsem posílala poradcům, jejich dobrozdání pak Nadaci ve Stockholmu a výsledek – s napsanou smlouvou – jsem posílala zase zpět dotyčným nakladatelstvím. Celkový počet knih, které Nadace Charty 77 sponzorovala, má velmi pečlivě zaznamenaný František Janouch. Já jsem všechnu zachovanou korespondenci s nakladatelstvími předala do archivu Československého dokumentačního střediska.

Práce pro čtvrtletník *Röster från Tjeckoslovakien (Hlasy z Československa)* se rozvíjela postupně. Nejprve jsem vyhledávala překladatele, ochotné překládat buď zadarmo, nebo za velmi levný peníz. Postupně jsem však přebírala i redigování časopisu. Charakter časopisu se tím poněkud proměnil. Zpočátku to bylo periodikum, které informovalo o činnosti Charty 77 a publikovalo různé dokumenty vypracovávány signatáři Charty 77 nebo jejich spolupracovníky ze „šedé zóny“, ale od konce 80. let pak byla redakční práce už úplně moje. Cílem časopisu pak bylo šířeji informovat o situaci v Česko-

slovensku a uplatňovalo se více autorů. Stále zřejmější bylo zaměření na kulturní dění a literaturu. S návrhy na obsah jednotlivých čísel přicházel zejména František, Zdeňkem Hejzlar a já, pokud šlo o oblast literární a kulturně historickou. Po rozdělení Československa byl čtvrtletník *Röster från Tjeckoslovakien* (*Hlasy z Československa*) přejmenován na *Tjeckiska och slovakiska röster* (*České a slovenské hlasy*) a pod tímto titulem vycházel až do roku 1999.

Při této práci se ukázalo, jak bylo důležité, že jsem učila češtinu, jejíž součástí byl i úvod do slovenštiny: měla jsem stálý styk se studenty češtiny, pro něž bylo vítanou příležitostí vidět své překlady v tisku a vyzkoušet si znalosti češtiny v praxi. Znalost češtiny i slovenštiny byla nevyhnutelná: autory textů uveřejňovaných v tomto časopise byli totiž výlučně Češi a Slováci žijící v Československu (později České republice a na Slovensku). Někteří z lundských překladatelů pak pokračovali v překladech české a slovenské literatury i mimo rámec tohoto čtvrtletníku.

Vydávání čtvrtletníku bych nebyla zvládla, kdyby nebylo pomoci dalšího Janoucha, Frantova syna Erika. Erik Janouch a Urban Westling se spolehlivě starali o technickou stránku časopisu, o jeho grafickou úpravu, obálku a ilustrace. A důležité také bylo, že vedoucím Slovanského ústavu univerzity v Lundu, kde jsem pracovala, byl profesor Lubomír Ďurovič, původem z Bratislavy. Profesor Ďurovič emigroval – stejně jako já – po invazi 1968, a proto se na mou exilovou činnost a práci se studenty díval se sympatiemi. Ostatně: právě manželé Ďurovičovi mne v malmském divadle seznámili s Františkem a Zdeňkem Hejzlarem.

Velmi těsně jsem spolupracovala s Františkem při další významné činnosti Nadace Charty 77, při Ceně Jaroslava Seiferta. Vzpomínám si, že František Janouch přijel začátkem ledna 1986 do Lundu v nějaké záležitosti na Lundské univerzitě. Při té příležitosti mi řekl, že úmrtí Jaroslava Seiferta 10. ledna na něho silně zapůsobilo a vnuklo mu myšlenku zřídit literární cenu, která by nesla jméno Jaroslava Seiferta. Cena by tak uctila básníkovu památku a zároveň měla podporovat a povzbuzovat literární tvorbu nezávislých českých

a slovenských spisovatelů. Řekl mi také, že je natolik přetížen prací, že potřebuje další účinnou pomoc při vedení celé agendy. Já jsem se cítila touto nabídkou velmi poctěna a ihned jsem souhlasila, i když jsem také měla práce nad hlavu, protože jsem pracovala na univerzitě na plný úvazek. Žila jsem však sama, děti byly již odrostlé, vnuci se ještě nenarodili, takže jsem disponovala svým časem podle své potřeby. Stala jsem se tedy první tajemnicí Seifertovy ceny a tuto funkci jsem zastávala až do roku 1990, kdy byla cena předána do Prahy. (Měla bych zde poznamenat, že František při svém dotazu dobře věděl, že jsem s dílem Jaroslava Seiferta dobře obeznámena; výbor k udílení Nobelovy ceny mě již rok před udělením ceny vyzval ke stálé spolupráci; přeložila jsem pak také proslov stálého tajemníka Nobelovy ceny Larse Gyllenstena do češtiny a proslov Jaroslava Seiferta do švédštiny; ten pak vyšel v tisku.)

Františkovi se podařilo do poroty Ceny Jaroslava Seiferta získat významné osobnosti: Josefa Škvoreckého, Jiřího Grušu, Jana Vladislava, A. J. Liehma, Sylvii Richterovou, Jiřího Koláře, Antonína Brouska, Petra Krále – a dokonce Milana Kunderu, který se jinak podobným zatížením vyhýbal. Vzpomínám si, že díky návrhu Milana Kundery se rozhodlo, že se Cena nebude udělovat za celoživotní tvorbu, ale za vynikající dílo, které vyšlo v předcházejícím roce. (Milan Kundera zaštilil svým jménem autoritu poroty, ale pracoval v ní krátce – necelé dva roky.) Významným rozhodnutím bylo, že v porotě působili i členové z Československa: Václav Havel a Milan Jungmann, později Vladimír Karfík.

Když se cena udělovala v emigraci, měla samozřejmě omezenější okruh příznivců, než má nyní v České republice. Nadace měla zájem na tom, aby se o ní v širokých kruzích emigrantů vědělo. Proto mohl kdokoliv podat odůvodněný návrh na kandidáta; ke všem se přihlíželo. Každý rok jsme o této možnosti informovali v exilových novinách a pak přijímali návrhy (obojí byla moje práce včetně jejich zpracování a styku s porotci). A všechny listiny porotcům se posílaly poštou, teprve později faxem, protože každý ze zúčastněných bydlel v jiné zemi anebo alespoň v jiném městě. Konkrétní návrhy

a názory jednotlivých porotců ještě nejsou odtaženy, takže do vzpomínek dosud nepatří.

Všechny autory, jimž byla Seifertova cena udělena před rokem 1990, tedy ještě v exilu, jsme představili ve švédštině: umělecké profily a ukázky z děl Dominika Tataruky, Ivana Diviše, Karla Šiktance, Ludvíka Vaculíka a Emila Juliše vyšly v dvojčísle 26–27 *Röster från Tjeckoslovakien* pod titulem *Väntan som inte var förgäves. Introduktion till fem Seifertpristagare* (Nečekali nadarmo. Úvod k pěti nositelům Seifertovy ceny. Sestavila Miloslava Slavičková, Stockholm 1991). Důkladnější prezentaci Ludvíka Vaculíka a jeho fejetonů jsme již dříve věnovali dvojčíslo 6–7 *Röster från Tjeckoslovakien* (Ludvík Vaculík, *Vems är världen*, v redakci Františka Janoucha a Miloslavy Slavičkové, Stockholm 1986).

K Františkovým méně známým aktivitám patří, že dovedl najít cestu k několika švédským nakladatelstvím, zejména „Ordfronten“ a „Askelin & Hägglund förlag“ (v tomto menším nakladatelství si František dokonce zakoupil menší obchodní podíl). Tím otevřel další možnost pro vydávání překladů z češtiny a knih s českou tematikou. Zmíním zde pouze několik knih, na nichž jsem se různým způsobem podílela – s přímou i nepřímou spoluprací s Františkem Janouchem. S Františkem Janouchem jsme sestavili sborník *Att vara poet. Jaroslav Seifert mellan poesi och politik* (Býti básníkem. Jaroslav Seifert mezi poezií a politikou, Ordfront förlag, Stockholm 1986); k Hviždálovu a Havlovu *Dálkovému výsledku*, který jsem přeložila spolu s významnou překladatelkou z češtiny Karin Mossdalovou, napsal František předmluvu (Ordfront förlag, Stockholm 1987). V dalších titulech, které uvádím, nebyla Františkova faktická účast výslovně uvedena. Jde o překlad Seifertových pamětí *Všechny krásy světa* (Askelin & Hägglund förlag, 1986) a *Obsluhoval jsem anglického krále* od Bohumila Hrabala (Askelin & Hägglund förlag 1986).

A na závěr: spolupráce s Nadací Charty 77 a Františkem Janouchem jmenovitě mne lidsky i profesně obohatila, a jsem za to vděčná...

Františkovi k neuvěřitelným narozeninám

Jiřina Šiklová

Frantovi Janouchovi že je pětadesát? Nevěřím, je mu nejméně dvakrát tolik! Zním ho tak dlouho, že by mohl být podle mne již stoosmdesatipětiletý. Tolik toho udělal, tolika lidem pomohl, tolik lidí našťoval... No, věřme křestnímu listu a občanskému průkazu.

Byl více jak patnáct let v exilu, po celou dobu jsem byla s ním přes Viléma Prečana, který byl v Německu, neoficiálně či – jinak řečeno – konspiračně, ve spojení. Posílala jsem mu odtud neoficiální poštou různé texty a žádosti a on je pak „venku“, tedy v exilu, „realizoval“, pokud to bylo jen trochu možné.

František Janouch emigroval začátkem let sedmdesátých s celou rodinou. Emigroval? No, spíše se již sem nevrátil. Určitě to tehdy nebylo pro nikoho lehké. Za pár let, co jen trochu získal určitou pozici ve Švédsku, se začal ozývat a různě nám pomáhat. To je ale všechno sepsáno a publikováno, a tak to shrnu jen velmi stručně. Sotvaže emigroval, tak s pomocí „místních spisovatelů“, ke kterým se podařilo připojit desítky a desítky dalších významných intelektuálů, založil Nadaci Charty 77, podílel se na přípravě a uspořádání všech možných

dokumentů pro možné jmenování Jaroslava Seiferta nositelem Nobelovy ceny. Z peněz, které tam získal, založil fond, z něhož pak posílal peníze sem, do tehdejšího socialistického Československa rodinám zavřených, a podporoval vydávání knížek v exilu. Dělal to všechno „ve velkém“. Částečně zcela oficiálně přes Tuzex. Nadace Charty 77, kterou vytvořil, tam zaplatila z mezinárodních peněz, které pro nás získal, třeba elektrické psací stroje nebo jen blány na cyklostyl. Jindy těm, kteří to potřebovali, Nadace zasílala pravidelně určité částky, peníze „na rohlíky“. Je to všechno spočítáno, vyřízeno a jednou mu to po smrti nějaký disidentský Pámbu přičte k dobru. Zkrátí si tím délku pobytu v očištění. Těm lidem v exilu, tedy našim emigrantům, asi nikdo dosud pořádně nepoděkoval, tak to teď při jeho narozeninách oznamuji: tito lidé, včetně Franty Janoucha, toho udělali pro naši kulturu mnoho a mnoho, přispěli k tomu, že se lidem u nás doma i v exilu podařilo zachovat českou a slovenskou kulturu, že se ve světě vědělo, že se celý národ nepodřídil. A mnozí z nás tehdy věděli, že mohou a mají psát knížky i básně, a že jejich tvorba nezůstane jen v jejich pozůstalosti. To určitě povzbuzovalo další a další. I proto v exilových nakladatelstvích vyšlo několik set knih tzv. zakázaných autorů, jejichž dílo nesmělo vycházet zde, v tehdejší tzv. socialistické republice. Zkratka tzv. není příliš libozvučná, ale vystihuje tehdejší dobu i tehdejší pojmenování. Ostatně – vedoucí úloha lidu byla taky jen takzvaná a s heslem „se Sovětských svazem na věčné časy“ to taky nevyšlo. Díky Frantovi Janouchovi a jemu podobným lidem v exilu se ta věčnost trochu zkrátila a i v době tzv. normalizace se zde dalo lépe dýchat a mělo smysl něco tvořit.

Ve vyjmenovávání činnosti Františka Janoucha bych mohla pokračovat, ale to všechno je napsáno v přehledech a zachováno v korespondenci v archivu Československého dokumentačního střediska, které vzniklo zásluhou historika Viléma Prečana v zahraničí, dále pak v archivu Franty Janoucha a částečně ve sborníku k dvacátému výročí Charty 77. Tiskem vyšla rozsáhlá korespondence Franty Janoucha s Václavem Havlem, Ludvíkem Vaculíkem, Jiřím Pelikánem a dalšími představiteli opozice. Pokud jsem já sama nějakou korespondenci s Janou-

chem měla, tak jsem to určitě vědomě spálila a zachovala jen v obrysech ve své paměti. Přesto mohu dosvědčit, že Franta Janouch toho udělal hodně a hodně, takže průměr od Ludvíka Vaculíka, že Janouch je takový hlučný traktor, který jede a jede, se určitě na něho hodil tehdy i dneska.

Z té korespondence a předávání jeho dopisů dalším jsem měla vždy dojem, že Janoucha znám, ale ve skutečnosti jsem ho poprvé viděla až po převratu 1989, kdy přijel do Prahy hned, snad již v listopadu. Já jsem si teprve tehdy, tady ve Špaličku, uvědomila, že se s ním „naživo“ setkávám poprvé. Samozřejmě, že zase František Janouch i zde začal hned něco organizovat, dávat rady studentům na počkání i na požádání, a rozjel to obdobně na obou stranách stále ještě zadrátovaných hranic. Z ilegality přešel do „legality“ velice rychle a pokud vím, byl to on, kdo zde začal propagovat pomoc v podobě prodávání nálepek Konto Míša, což byla pomoc na léčbu a operaci jednoho hodně nemocného zdejšího chlapečka Michala. Franta Janouch inicioval také prodávání nálepek s obrázkem žlutého medvídky za dvacet a padesát korun, a tím se získávaly peníze na Leksellův gama nůž, který se stal nakonec součástí vybavení jedné zdejší nemocnice. Tehdy mně připadalo zcela absurdní, že si Franta Janouch myslí, že si lidé budou kupovat a nalepovat nálepky na auta, a tím se získají statisíce. Nebylo to nesmyslné, Janouch k nám prostě přenesl zahraniční znalosti o tom, jak se v moderní době využívá v charitě reklama. Vyšlo mu to. My jsme si na tento model charitativní práce zvykli a mnohému se z něho naučili. Navíc nepřímo z peněz, které byly v zahraničí, zde inicioval zřízení i Nadace Charty 77, která existuje a financuje mnoho a mnoho aktivit pro různě znevýhodněné, či jak se říkává handicapované lidi, nebo na podporu díla těch, kteří měli být zapomenuti. Nebudu to vyjmenovávat, od toho jsou přehledy, každoroční výkazy Nadace Charty 77, zprávy různých výborů a příslušných dozorčích rad.

Takže závěrem a společně s přáním k Frantovým narozeninám bych chtěla za tyto aktivity poděkovat a za svou osobu poděkovat i za to všechno, co jsem se od něho naučila a co jsem se dozvěděla o tzv. neziskovém dobrovolnickém sek-

toru. Díky dnešnímu pětáosmdesátníkovi (ani vyslovit se to pořádně nedá) jsme tu nedobrovolnou mezeru či příkop mezi námi a Západem zahladili rychleji, než kdokoliv z nás očekával.

Takže vše dobré k narozeninám a klidně zpomal! Od těchto narozenin máš na to, milý Franto, již plné právo.

Příběh o pomoci

Milan Uhde

Františka Janoucha jsem dlouho znal jen z telefonu a z korespondence, která mezi námi dvěma putovala mimo dosah československé pošty a policie. Věděl jsem od kamarádů, že o pomoc, jejímž odesilatelem oficiálně byli švédští spisovatelé a která v sedmdesátých a osmdesátých letech docházela i na mou adresu, se postaral především on. Slyšel jsem, že ještě před odchodem do švédského exilu projevoval účinný zájem o oběti pookupačního politického útisku. Představoval jsem si, jaký motiv vede člověka k tomu, že začne systematicky pomáhat ohroženým, postiženým a potřebným, a to známým i neznámým, blízkým i dalekým.

Ozvalo se mé staré a trvalé trauma: téměř po celá šedesátá léta se ke mně dostávaly zprávy o tom, jak zoufale špatně jsou na tom čeští spisovatelé, kteří prošli komunistickým žalářem a jako občané druhého řádu žijí i s rodinami na pomezí bídy nebo přímo v bídě. Nikdy mě však ani vzdáleně nenapadlo, abych jim zkusil přispět, ačkoli jsem měl čím, jejich adresy jsem znal a při anonymním doručení bych prakticky nic neriskoval. Na začátku sedmdesátých let byla sice jiná atmosféra, sběr prostředků pro pronásledované nebyl spojen

s konkrétním nebezpečím a občanský odpor vůči režimnímu násilí byl kriminalizován teprve postupně, ale samozřejmost, s jakou se František Janouch okamžitě projevil nejen jako rezistentní osobnost, nýbrž jako člověk solidární a spontánně odhodlaný pomáhat, přesto imponovala a zahanbovala. Jak se stalo, že si příběh o pomoci řekl o hrdinu, který se předtím jako jaderný fyzik úspěšně etabloval v rámci režimu? Bezpochyby byl navštíven sacharovovským prohlédnutím a zralým poznáním sebe samého.

Jeho pozdější osudy plně dokreslují, oč mu šlo. Zcela jistě nikoli o mocenské postavení. Nikdy o něj neusiloval. Pomáhal i po pádu komunismu, a nejen svým krajanům. Životopis Františka Janoucha vypráví podle mne o jednom z ranhojičů na poli násilí a utrpení. Jejich příběhy se mi mění v souvislý podzemní doprovod pozemských dějin, často krvavých a nesmyslně krutých. Učebnice historie se o ranhojičích zpravidla nezmiňuje. Ale já na ně myslím, a to zejména v těchto měsících a letech, kdy se téma pomoci opět mimořádně oživilo a mnozí reální politikové o ní mluví pochybovačně, totiž jako o ztělesněné naivitě, ne-li jako o něčem horším a motivovaném přímo zhoubně. Bylo tomu tak vždycky. V době vyhlazovacích táborů a různých podob teroru vládly a dodnes vládnou politické, ekonomické a vojenské zákony, ale vedle nich a navzdory nim působil a působí i zákon lidský. František Janouch jej naplnil a ztělesňuje nezapomenutelně. Budí úctu a strhuje k následování.

Výběr z textů Františka Janoucha

Dopis redakci britského deníku *The Times* na podporu udělení Nobelovy ceny míru Andreji Sacharovovi

(1973)

Pane,

před dvaceti pěti lety uveřejnil Niels Bohr svůj otevřený dopis Spojeným národům, ve kterém se zamýšlí nad situací, v níž se lidstvo octlo po vynálezu atomových zbraní. Niels Bohr vidí jediný způsob, jak lidstvo může přežít: je to vytvoření otevřeného světa, ve kterém se každý národ může uplatňovat pouze v té míře, v jaké je schopen přispívat ke společné kultuře a v jaké je schopen pomáhat ostatním národům svými zkušenostmi a prostředky. Skutečná spolupráce mezi národy v otázkách společného zájmu předpokládá volný přístup ke všem informacím, důležitým pro jejich vztahy. Aby nedocházelo k pochybnostem vzhledem k závěrům, je nezbytné zajistit všude volný přístup k informacím a výměnu myšlenek bez jakýchkoliv překážek. Pouze vzájemná úplná otevřenost může účinně přispět k důvěře a zajistit společnou bezpečnost.

V roce 1950 myšlenky Nielse Bohra, žel, nenašly tu odezvu, která by jim vzhledem k jejich závažnosti byla náležela. Snad proto, že ani lidstvo, ani ti, jimž bylo svěřeno, či kdož si osvojovali právo jeho jménem rozhodovat, si neuvědomovali, jak nebezpečné jsou jaderné zbraně pro samu existenci lidstva.

Další rozvoj vědy a techniky – zejména pak lety člověka do vesmíru – Bohrovy obavy a myšlenky plně potvrdily.

Poté, co člověk udělal první kroky ve vesmíru, lidstvo spojuje mnohem více věcí, než je rozděljuje. Přestáváme být příslušníky jednotlivých ras, národů, kontinentů nebo částí třídně rozděleného světa a stáváme se stále více příslušníky nebo dokonce občany jedné obydlené planety, které hrozí, že se brzy stane neobyvatelnou. A je povinností zvláště nás, vědců, udělat vše pro to, aby v jednání vlád a politiků začaly převažovat zájmy všelidské nad zájmy politickými, národními nebo třídními. Současný stav vědy a technologie nejen připouští, nýbrž přímo kategoricky vyžaduje podobný přístup.

Není jistě náhodou, že více než po dvaceti letech se k Bohrovým myšlenkám znovu vrací jiný teoretický fyzik, který stejně jako Niels Bohr sehrál nemalou úlohu při vývoji jaderných zbraní. Andrej Sacharov Bohrovu výzvu doplňuje: Otevřený svět nelze uskutečnit bez respektování lidských práv, bez hluboké demokratizace společnosti. A tuto postupně poznávanou pravdu prosazuje profesor Sacharov celou vahou své vědecké a morální autority a se statečností, jež je vlastní pouze velikým myslitelům a velkým občanům.

Nelze nesouhlasit s akademikem Sacharovem, že mír v Evropě vybudovaný bez zásadního vyřešení třetího koše helsinských problémů, doplněného o problém lidských práv a demokratizace (tedy vlastně jakéhosi Bohrova-Sacharovova koše problémů), by spočíval na písčinných základech a byl by pouze nebezpečnou iluzí. Myšlenky a úvahy akademika Sacharova a jeho hluboce humanistické výzvy lidstvu jsou z hlediska naší civilizace životně důležité. Považuji proto návrh na udělení Nobelovy ceny míru Andreji Sacharovovi za plně oprávněný a podporuji jej.

Tento text se přetiskuje z původního autorova konceptu. Anglický překlad, na kterém se podílel František Kriegel, odeslal František Janouch do redakce londýnského deníku The Times dálnopisem, který byl tehdy k dispozici – bez zjevné cenzury – na pražské hlavní poště. Poplatek za odeslání činil 140 Kčs. The Times otiskly tento text v rubrice do-

pisy a pod titulkem „What Sakharov defends“ („Co obhajuje Sacharov“) dne 24. září 1973 se jménem odesílatele F. Janouch a datováním „Prague September 16“.

O našich nadějích i o naší beznaději

(1973)

Je to zřejmě poslední dopis, který Vám budu moci nyní napsat. Chtěl bych v něm shrnout naši situaci, udělat závěry a vylíčit perspektivy, které našemu smutnému životu dávají alespoň nějaký smysl.

Navzdory všem siláckým a optimistickým projevům našich vedoucích činitelů náš režim propadá stále většímu a univerzálnějšímu strachu.

Náš režim se dnes bojí všeho, doslova všeho. Bojí se živých, kteří umějí myslet a nechtějí provést sebekritiku, a kteří se nebojí mluvit. Bojí se mrtvých i jejich památky. Bojí se pohřbů a bojí se hrobů. Bojí se mládeže, bojí se starých komunistů. Bojí se nestraníků, bojí se intelektuálů, bojí se dělnické třídy. Bojí se vědy, bojí se umění, bojí se filmů, divadel, knih, gramofonových desek.

Má strach před volným šířením informací: bojí se televizní družice, třetí program západoněmecké televize mu zvláště nedává spát, bojí se cizího rozhlasu, hlídá své hranice před cizí literaturou a tiskovinami přísněji než před hašíšem a marihuanou. Má strach před cestami vlastních občanů do zahraničí i před návštěvami odtud: každý západní turista, novinář, ob-

chodník, diplomat či student je pro náš režim potenciálním ideologickým nepřitelem.

Náš režim má strach před jakýmkoliv technickým pokrokem: tiskárny, rozmnožovací stroje, xeroxy, dálnopisy, fototelegrafy, automatické telefonní spojení se zahraničím vyvolávají u našeho režimu křeče strachu a federální ministerstvo vnitra neustále vymýšlí opatření, která by užitek, který tyto vynálezy a technický pokrok přinášejí, zneutralizovala. Bojí se však i zcela neutrálního technického pokroku, vyžaduje neustálé změny ve výrobě a průmyslu, jejichž důsledky jsou těžko předvídatelné. Nebojí se snad pouze pokroku ve válečné technice či v technice potlačovací (různých zdokonalených obušků, slzných plynů, techniky pro odposlech v bytech, veřejných místnostech a volných prostorech, odposlechu telefonu, kontroly korespondence, sledování atd.), protože se domnívá, že tento pokrok upevňuje jeho postavení a dodává mu větší pocit jistoty. Ale ani to není tak jisté: tato technika je drahá a náročná a její zavádění narušuje tak pracně udržovanou ekonomickou rovnováhu.

Režim se bojí anekdot, bojí se kolujících rukopisů, knížek z emigrantských nakladatelství Index či 68 Publishers Toronto, časopisů *Listy* a *Svědectví*, ba dokonce časopisů, rozmnožovaných v naší zemi na psacím stroji v několika desítkách exemplářů.

Režim se bojí jakékoliv skutečné politické činnosti, bojí se i na dlouhá léta odsouzených politických vězňů. Není jisté náhodné, že k pátému výročí normalizace považoval Husákův režim za nutné zavést podstatné zostření trestního zákona a trestního řádu, posílit nekontrolovanou moc policie, zavést pravomoc vojenských soudů i nad civilisty, oklestit instituci advokacie, zavést takzvaný ochranný dohled nad propuštěnými vězni, fakticky legalizovat cenzuru korespondence, zhoršit podmínky politických vězňů. Souhrn těchto opatření, která vešla v platnost 1. července 1973, se ve svých důsledcích rovná zavedení mimořádného stavu a divně kontrastuje s prohlášeními o skončené normalizaci. Ale je stejně charakteristické pro náš režim, že má současně strach používat či využívat řadu opatření, která si nechal odhlasovat a takzvaně „legalizovat“.

Husákův režim má strach i před tak zvanou pravicí, i před vlastní dravou levicí. Na schůzích aktivu funkcionářů KSČ zástupci ÚV KSČ často varují, že pravice je stále silná, že je dobře organizovaná, že jenom změnila svou taktiku a své vedoucí činitele.

Husákův režim má však strach i před vlastní policií – historie mnohokrát ukázala, jak nebezpečná může být vlastní policie i pro nejvyšší politické kruhy. Proto ty rozpaky a dlouhé přešlapování na jaře 1973 před jmenováním nového ministra vnitra Obziny na místo záhadně zahynulého (v letecké katastrofě) ministra Kasky.

Husákův režim má strach i z odchodu sovětských vojsk – rezoluce a memorandum našich plukovníků StB, přijaté krátce po zahájení vídeňských jednání o snížení počtu ozbrojených sil v Evropě, varovaly naše i sovětské politbyro před nedozírnými politickými důsledky ukvapeného odchodu sovětských vojsk z ČSSR. (Jsou placeni za to, aby znali situaci v zemi. Snad tedy vědí, o čem píší.)

Mají strach z uvolňování napětí ve světě a v Evropě zvlášť. Na uzavřených schůzích a školeních pro funkcionáře KSČ prohlašují, že jde vlastně pouze o taktiku, že ve skutečnosti o žádné uvolnění nepůjde, že se musí nadále náš režim upevňovat (čti: utužovat!), protože na našich západních hranicích stojí po zuby ozbrojené divize Bundeswehru a NATO, které ohrožují naši suverenitu (!) – copak nám ještě vůbec nějaká zbyla?

Husákův režim má skutečně mnoho příčin pro svůj strach: jeho politika toť nepřetržitý řetěz zločinů, páchaných na vlastním národě: výprodej naší národní suverenity a ožebračování naší ekonomiky. Za léta Husákovy vlády se naše země stala úplnou sovětskou kolonií, mající méně politických práv než zbylé koloniální či závislé režimy v Africe či v Asii. Početné veřejné i tajné dohody stále pevněji připoutávají naši zemi k Sovětskému svazu. Naše země dnes nemá žádnou vlastní zahraniční politiku – každá mezinárodní dohoda, ba i každé československé stanovisko i k méně významným mezinárodně-politickým událostem musí být předem konzultováno s Moskvou a získán její souhlas. Tajné dohody prý zavazují

československou armádu bojovat po boku armády sovětské i v případě mimoevropského konfliktu. Československá státní bezpečnost je plně v rukou KGB – počet sovětských poradců v ČSSR se neustále zvyšuje. Státní aparát v naší zemi je neúčinný, volené orgány nemají žádnou pravomoc a jsou, stejně jako volby do nich, pod plnou kontrolou stranického aparátu. Neustále jsou oklešťovány a revidovány naše zákony směrem k omezování základních občanských svobod a práv a právní jistoty občana – ale ani existující zákony nejsou vládnoucí garniturou respektovány. Problémy se hromadí i v oblasti ekonomické, kterou jsem ve svých dopisech téměř vynechal: růst světových cen ropy a surovin ještě více urychlil neustálý růst cen v naší zemi a zvětšil inflaci. Úspory obyvatelstva přesáhly všechny přípustné hranice. Vznikají problémy v zásobování, režim není schopen vyřešit ani bytový problém (na výstavbu družstevního bytu v Praze musí dnes mladí manželé čekat 10–15 let!).

Husákův režim má skutečně mnoho příčin pro svůj strach; jeho síla spočívá na cizích bodácích a tancích – a jeho politický aktiv patří k technicky, kulturně a politicky nejzaostalejší části našeho obyvatelstva.

Vědeckotechnická revoluce, kterou funkcionáři všech stupňů skloňují a časují ve všech svých projevech stejně často jako věrnost leninismu a věčné přátelství se SSSR, vyvolává ve skutečnosti spolu s každým společenským pohybem pouze podezření a nedůvěru našeho establishmentu. A také jeho strach, protože je to něco, na co intelektuálně nestačí. Místo revolučního řádu, založeného na revoluční filozofii, máme co dělat s jedním z nejreakčnějších a nejkonzervativnějších režimů současnosti.

Dialektika vývoje je však neúprosná: strach režimu a jeho snaha nepřipustit žádné změny vede jenom k stále většímu a dalšímu zaostávání, zvyšuje jeho vnitřní nestabilitu a vytváří předpoklady k jeho zániku nebo přeměně.

Jaký charakter budou mít budoucí společenské změny? Je v naší zemi ještě vůbec možný evoluční, reformní vývoj, nebo se další pohyb může uskutečnit pouze cestou revoluce, výbuchu, který by zničil existující a naskrz prohnílé společenské

struktury a vytvořil struktury nové? A je-li evoluční charakter vývoje možný, kdo bude jeho nositelem, jeho iniciátorem, jeho hybnou a vedoucí silou? Není lehké odpovědět na podobné otázky, ač je mezi sebou neustále diskutujeme. [...]

Rok 1968 nás poučil o tom, že izolovaný vývoj v jedné socialistické zemi je odsouzen k nezdaru, který tenkrát měl název bratrské internacionální pomoci.

Jsou tedy vůbec nějaké důvody k optimismu? Myslím, že přese všechno ano. Stejná nebo velice podobná situace jako v ČSSR existuje prakticky ve všech socialistických zemích, našeho velkého či staršího „bratra“ nevyjímaje.

Technologické a vědecké zaostávání socialistických zemí se stále zvětšuje. Snaha o technickou modernizaci, kterou dnes projevují prakticky všechny socialistické země, je předem odsouzena k zániku, nebude-li tato modernizace spojena s modernizací společenskou.

Proto dnes pro socialistické země neexistuje jiná alternativa – nechtějí-li úplně vypadnout ze světového proudu a zaujmout stále „čestnější“ místo někde na konci světového žebříčku vyspělých průmyslových zemí – než vnitřní společenská modernizace, odstranění všech těch středověkých strachů, před kterými se dnes chvěje naše společnost či lépe její vedení. Vnitřní společenská modernizace však není možná bez demokratizace, bez decentralizace, bez samosprávy – tedy bez návratu v té či oné formě k ideálům demokratického socialismu. Toto jsou stručně a trochu zjednodušeně řečeno kořeny našeho optimismu, odtud pramení naše naděje.

Náš optimismus však nesmí znamenat sedět se založenýma rukama a čekat na nějaké novodobé blanické rytíře, kteří nás vysvobodí. Uplynulých pět let přispělo hodně k našemu vystrážlivění, k odstranění mnoha našich pověr a iluzí.

Mana nebeská nám do klína sama nepadne – československý problém budeme muset především vyřešit my sami, přirozeně v širších evropských či světových souvislostech. [...]

Rozhodující však budou změny, které se budou odehrávat uvnitř říše, do jejíhož rámce máme historickou smůlu dnes patřit. Budeme muset čekat na vhodnější příležitost, na procesy v sousedních státech. Naše čekání však nesmí být pa-

sivní. Naše činnost může příchod nových příležitostí uspíšit a usměrnit, a nové příležitosti nesmějí zastihnout nepřipravené ani nás ani okolní svět.

Proto je důležité neustále ožивovat ve světě československý problém, ukazovat na jeho širší souvislosti, ukazovat na jeho souvislosti s bojem proti sovětské neokoloniální politice a velmocenské rozpínavosti.

Je zapotřebí připravovat a promyšlet program a socialistické alternativy budoucího rozvoje nezávislého a svobodného Československa, abychom byli připraveni lépe než v roce 1968. Je třeba chápat, že strategickým cílem sovětské politiky intelektuální genocidy v ČSSR je takové zničení či taková redukce národního intelektuálního potenciálu, aby se samostatné a nezávislé Československo stalo eo ipso neuskutečnitelným nebo dokonce i nepředstavitelným snem.

Proti tomuto nebezpečí existuje pouze jediná záchrana, jediný způsob boje: udržovat si své nezávislé myšlení, pěstovat vysokou intelektuální i profesionální náročnost ve všech úsecích našeho života, ve výrobě, v technice, v kultuře, ve vědě. Boj za vysokou náročnost a za vysokou odbornost je současně i nejučinnějším bojem proti Husákovu okupačnímu režimu, který je odshora dolů založen na šlendriánu, nenáročnosti a nekvalifikovanosti.

Jsem optimista – můj optimismus se však neměří ani na týdny, ani na měsíce – spíše na léta. Boj za svobodné a nezávislé Československo nebude ani krátkým ani lehkým bojem. Historie nás však učí, že žádná velká impéria neexistují věčně. Tím spíše v době, kdy se chod historie neustále zrychluje, tempo společenských změn narůstá. I sovětské impérium začíná praskat ve švech a chvět se – tím spíše, že jeho vládcí sami odhodili ideologii, jíž po dlouhou dobu sešivali a stmelovali různost zájmů jeho nesourodých částí. Rozpad sovětského impéria nemusí mít nutně charakter katastrofy – mohl by se uskutečnit i cestou vnitřních transformací a reforem, i když jeho vládcí dnes dělají všechno pro to, aby tuto cestu znemožnili.

V naší době rychlých společenských a technických změn, kdy se zvětšuje tempo historie, není důvodu k obavám, že

by náš současný sovětský protektorát mohl přetrvat staletí; potrvá nejvýše desetiletí – nejspíše však již jenom léta. Ve své současné podobě SSSR nepřežije rok 1984. Proto stojí za to žít a něco pro náš život dělat.

Zkrácené znění textu otištěného anonymně v časopise Listy, ročník 5, č. 7, prosinec 1975, s. 23–26, jako v pořadí sedmý ze „7 dopisů z Prahy“. O „7 dopisech z Prahy“ viz kapitola K publikační činnosti Františka Janoucha.

Jak jsem skočil přes plot a setkal se s Beckettem

(1984)

Jsem divadelní diletant, neřku-li barbar. Na divadlo nemám čas a zvláště ve Švédsku, kde mám času méně než kdekoliv a kdykoliv jinde a dříve, a kde navíc rozumím mezi 50%–80% textu v závislosti na dialektu herce a akustice divadla, nejsem zrovna divadelní štamgast.

O Beckettovi jsem toho mnoho nevěděl. Viděl jsem sice dávno před lety jeho *Čekání na Godota*, přečetl jsem pár jeho absurdních povídek, tušil jsem, že je klasik, ale skutečnou hloubku jeho klasické výšky jsem si začal uvědomovat, až jsem si přečetl Havlův dopis, který napsal Beckettovi po návratu z vězení. Beckett byl pro Havla Bůh, sídlící někde na Olympu, a já, prostý a smrtelný fyzik, měl Havlův dopis na Olymp doručit. Problémy byly nejdříve s adresou: Beckett totiž žádnou neměl. Po delším hledání jsem našel jeho agenta (vlastně ho našel můj přítel, herec a divadelník Ivo Palec), a tam jsme dostali radu: napsat Beckettovi do jednoho divadelního nakladatelství v Paříži. Připsal jsem k Havlově dopisu několik neformálních řádek a dopis odeslal. Zanedlouho jsem dostal od Becketta odpověď a malý dopis, který jsem měl doručit Václavovi. Choval jsem se zcela normálně – stále

jsem ještě netušil, že zprostředkovávám korespondenci mezi Bohem a normálním smrtelníkem, že Beckettův lísteček, napsaný černým inkoustem a drobným, ostře řezaným stařeckým písmem, uvede adresáta do vytržení. Skutečně Václava do vytržení uvedl: vystavil si Beckettův dopis za sklem a ukazoval ho pyšně všem kamarádům i přátelům. Velký Bůh Beckett sestoupil na zem a napsal pro něho pár rádek. I napsal jsem Beckettovi pár rádek, že jeho odpověď i knížka, kterou Havlovi poslal, byly doručeny a jakou radost vyvolaly. Beckett odpověděl krátkým lístkem a tučným šekem pro Nadaci Charty 77, za který jsem poděkoval. Tím byla pro mne, duši hříšnou a psa pohanského, kapitola Beckett vyřízena. Umínil jsem si jenom, že využiji první příležitosti a znovu se podívám na nějakou Beckettovu hru.

Na podzim roku 1983 jsem se dostal k divadlu, abych tak řekl z druhé strany opony, ne jako divák, ale... vlastně co? Nebyl jsem ani agent, ani režisér, ani herec, ani autor, ani divadelní ředitel. Jednoduše řečeno, byl jsem nedivák. Požádal jsem Havla, aby napsal nějakou minihru pro divadelní večer, který jsme s řadou předních švédských herců chtěli uspořádat v říjnu ve Stockholmu. Vašek mi vyhověl, hra přišla a najednou jsem byl ve víru událostí a v prostředí, které jsem neznal. Režisér, divadelní ředitelé, herci a herečky, asistenti režie, agenti divadelní a snad i jiní (na ty jsem zatím nepřišel), překladatelé, uvaděči, dámy i pánové z public relations... bylo to nové, bylo to napínavé a nedalo se to zastavit. Bylo to jako ten džin, co byl vypuštěn z flašky: každý čtenář orientálních příběhů ví, jak těžké je džina dostat do flaštičky zpět.

Asi 5–6 týdnů před představením jsme si uvědomili, že bychom měli vytisknout nějaký hezký program. I napadlo mě, a svěřil jsem se s tím režiséru Stefanu Böhmovi, že bychom v něm snad mohli uveřejnit korespondenci Havel–Beckett. Nadšeně souhlasil, zvláště poté, co si oba dopisy přečetl. Odkud je vzal? No přece ode mne! A proč je mám já? Mám vám snad vysvětlovat, že žijeme sice ve znormalizované leč hluboce nenormální době – a já přece nemohl Havlův dopis s jeho důležitým vyznáním poslat na nejistou adresu do Pa-

říže a ještě méně jsem mohl Beckettův dopis poslat Havlovi, aniž jsem si z nich udělal pro strejčka příhodu kopie. Mé zkušenosti se švédskou poštou nejsou totiž zrovna nejlepší – dopisují si s ní již řadu let a za léta mi přišlo již pěkných pár tisíc švédských korun za ztracené dopisy, které jsem posílal na východ nebo jih. K uveřejnění obou dopisů jsem však potřeboval souhlas jejich autorů. Od Havla jsem souhlas dostal hned. Napsal jsem tedy nový dopis Beckettovi s poněkud neobvyklou prosbou – aby dovolil uveřejnit jeho dopis v programu představení. Vysvětlil jsem mu, proč je kopie jeho dopisu stále u mne – autor absurdních textů na mé prosbě nic absurdního neshledal, a protože jsem velice spěchal a prosil o urychlenou odpověď telegramem nebo telefonem, zavolał mi. Jednou večer u mne doma zazvonil telefon.

„Zde je Samuel Beckett,“ ozval se hluboký stařecký hlas.

Václav Havel by oněměl jistě mnohem více, než jsem oněměl já.

„Chtěl bych mluvit s Mr. Janouchem.“

„Tto jsseem jjááá.“

„Dostal jsem váš dopis. Přirozeně, že můžete uveřejnit můj dopis. Mimochodem – jak se vede Václavu Havlovi?“ Vyslovoval to jméno na francouzský způsob, znělo to skoro jako vaklavavel, protože Francouzům, jak známo, činí vyslovení počátečního H nepřekonatelné potíže, srovnatelné pouze s potížemi Číňanů, snažících se rozlišit R a L. „Pozdravujte ho prosím ode mne.“

Začal jsem trochu vyprávět o Václavu Havlovi, a protože nejsem Havel, a tudíž mě zavolání Becketta z divadelního Olympu paralyzovalo jen docela maličko, dostal jsem nápad.

„Mr. Beckett, nemohli bychom na večeru ve Stockholmu zahrát také vaši *Katastrofu*, hru, kterou jste napsal pro Václava Havla?“ Myslím, že jsem dokonce dokázal správně vyslovit „for vaklavavel“.

„Přirozeně, že to můžete udělat – dávám vám tímto svůj souhlas – a posílám vám text této hry.“

Režisér Böhm byl více než spokojen. Světová premiéra první hry, kterou Havel napsal po čtyřech letech vězení a švédská

premiéra Beckettovy hry na jednom večeru, a to bylo svěženo mladému režisérovi z malého divadla Fria Proteater. Na tohle jsme dostali velký sál Městského divadla a troufali si ho zaplnit.⁵

Ale nepíši tady o našem divadelním večeru, píši o Beckettovi. Asi 14 dnů před představením mě zavolal jeden známý švédský divadelní kritik – viděl v Paříži Becketta, a ten s ním mluvil o mně.

„Jak jste se dokázal s Beckettem seznámit?“ zeptal se mě. „Beckett se totiž zásadně vyhýbá lidem, s nikým se nestýká a žije zcela utajen.“

Obávám se, že známý divadelní kritik ode mne nedostal vyčerpávající odpověď: „Seznámil nás vlastně Havel a já vlastně netušil, že Beckett je v divadelním světě tak mimořádný fenomén – já s ním jednal ve svých dopisech jako s obyčejným smrtelníkem.“

Abych se zbytečně nerozepisoval o podrobnostech – vyměnili jsme si s Beckettem ještě několik dopisů o copyrightech, podal jsem mu zprávu o velice úspěšném průběhu večera a nakonec jsem mu chtěl poslat malou grafiku, kterou udělal jeden český umělec, a která byla inspirována jednou z jeho her, jako mé osobní poděkování za jeho sympatie a pomoc.

Poděkoval předem – za měsíc však přišla trubka s grafikou zpět do Stockholmu. Nakladatelství ji předadresovalo na jeho domácí adresu a Beckett si doporučený balíček nevyzvedl. Tak jsem se vlastně dozvěděl, kde Beckett v Paříži bydlí – ale ať se nebojí, neprozradím starého pána, budu jeho inkognito respektovat.

Vyměnili jsme si dva další krátké dopisy. Beckett mi dal adresu jiného nakladatelství, kam mu mám grafiku poslat. Potom za ni ještě poděkoval.

Chystal jsem se na víkend 1. dubna do Paříže. Měl jsem zasedání kdesi ve Švýcarsku – a Paříž je příjemné město pro víkend, zvláště nestojí-li vás letenka skoro nic.

5) Nadace Charty ve Stockholmu vydala k tomuto představení konanému 23. 11. 1983 brožuru s názvem *Utän tillstånd från Prag* [Bez povolení z Prahy], informující o nezávislé tvorbě českých spisovatelů.

Nevím, co mě to napadlo – ale napsal jsem Beckettovi, že budu v Paříži, a že bych rád zaklepal na jeho dveře, pokud to nebude považovat za troufalost, abych mu poděkoval za všechno, co pro nás udělal. Pokud bude souhlasit, nechť mi nechá vzkaz na jedné pařížské adrese.

Mám v Paříži takovou roztomilou púdičku v židovské čtvrti, nějakých 150 metrů od Rue Rivoli. Vlastně nemám púdičku, mám pouze klíč od ní a mohu v ní přespávat, kdykoliv jsem v Paříži. Jezdím tam jak domů – domovnice mě zdraví jako nájemníka... co vám mám líčit, je to jedno z nejromantičtějších míst v Paříži.

Přijel jsem do Paříže v pátek večer a na púdičce mě čekal dopis od Becketta. Bude na mě čekat v neděli 1. dubna 1984 v 11.00 v hotelu PLM Saint Jacques. „Join me if you can.“

V Paříži nemám obyčejně ani minutu volnou. Je tam plno známých, plno dobrých restaurací a plno zajímavých výstav.

V sobotu večer – musím poznamenat, že púdička má jednu velkou nevýhodu, která však může být traktována dialekticky i jako velká výhoda: nemá telefon. V Paříži tedy musím mít vždy v kapse plno franků a trpělivost při čekání v budkách na telefon. A pařížské telefonní budky ve mně dokonce vyvolávají občas jakousi rasovou nepřízeň: nedovedete si představit, jak dlouho telefonuje z budky nějaký Arab – a pařížské veřejné telefonní automaty jsou skoro vždy plně obsazeny Araby.

Tedy, v sobotu večer jsem si šel vyřídit několik telefonů. Bylo kolem deváté večer, kolem půl desáté příslušný Arab uvolnil budku, já vyřídl pár telefonů a dojednal pár schůzek – zbylo mi ještě pár franků, a tak jsem zavolaal příteli fyzikovi s hudebním jménem: Francois Lehar. Že prý musím hned přijet. Má skoro dostavěný barák, a navíc je u něho náš společný kamarád, který právě přijel z Nového světa, a kterého jsem já sám také několik let neviděl. Vysvětluji, že nemohu, že jsem plně obsazen. Přítel Lehár ale skončil rázně – vem si pyžamo a kartáček na zuby a za hodinu na tebe čekám u vlaku. Zapomněl jsem podotknout, že František bydlí asi 40 km od Paříže a že byl sobotní večer – skoro 10 hodin. Pařížské metro je ale fantastické, předměstské vlaky jsou rychlé a časté, měl jsem dobré spojení, na stanici jsem byl dříve než můj přítel.

Stačil jsem dokonce, k mému vikingskému údivu, natrhat pro paní domu pár větviček krásně rozkvetlých sakur. Bylo se co divit: před několika dny jsem odjížděl z hluboce zamrzlého Švédska a tady najednou bylo jaro v plném rozpuku.

Poseděli jsme asi do tří do rána, popovídali, popili dobrého koňaku a koukali na praskající polena v krbu.

„Vstávat musíme v 8 hodin,“ řekl jsem příteli, „v 11.00 na mě čeká Beckett.“

Ledová sprcha mě probudila a přivedla k životu. V garáži – a k železniční stanici bylo asi 18 km – nás čekalo nepřijemné překvapení. Baterie auta byla zcela vybitá.

Tohle přece nemohu Vaškovi udělat, řekl jsem si a začal rychle kombinovat, jak se v neděli ráno, kdy celá Francie spí, z tohohle zapadákov dostat do Paříže. Zatelefonoval jsem totiž Havlovi v sobotu odpoledne – když jsem mu řekl, že se sejdu s Beckettem, poznamenal, že on by se toho neodvážil, a když jsem dodal, že to bude již zítra v 11 hodin, dodal, že bude mít trému za mne a že bude dnes v noci nervozitou špatně spát.

Nechali jsme auto nabíjet a já nervózně koukal na hodinky: čas utíkal hrozně rychle, ale ciferník nabíječky se skoro nehýbal. Po 20 minutách přítel fyzik usoudil, že nyní bychom mohli s kopce auto nastartovat, a že budeme-li mít jen trochu štěstí, tak nám motor po cestě na nádraží nechcípne.

Podařilo se. Jeli jsme jak blázni po malých cestách, a když jsme přijížděli k nádraží, byly závory dole. Jel právě vlak na Paříž – v neděli tak brzo ráno jezdí tak jednou za hodinu.

„Utíkej podjezdem na druhou stranu – eště ho chytneš.“

Utíkal jsem jako blázen, přiběhl jsem na stanici – ale mezi mnou a vlakem, který již stál ve stanici a chystal se k odjezdu, byl skoro dvoumetrový plot a žádná díra v něm. Připadal jsem si jak postava z našeho klasika, která měla klíč od záchodu v ruce a přece se... Z čirého zoufalství jsem se rozběhl a plot přeskočil. Dvě Francouzky zatleskaly, já přiběhl k poslednímu vagónu, zmáčkl knoflík, dveře se otevřely – no vydejchal jsem se až někde před Paříží. Na stanici Chatellet jsem však měl další problém. V rozčilení jsem si neuvědomil, že jsem jel načerno. A automatictí magnetičtí kontroloři lístků mě nechtěli

vypustit ven z metra. I přimáčkkl jsem se za jednoho černocha a prošel s ním ven na jeden lístek – tvářil se udiveně, ale neřekl nic. Ale já také nic neříkám, když tak dlouho telefonují.

Stačil jsem všechno: vysprchovat se, převléknout, přijet včas do hotelu. Seděl jsem v hale a koukal na dveře: poznám ho? A jak on pozná mne?

Najednou mě oslovil starý, vysoký pán v béžovém kožichu a v tlustém, hrubém svetru. Husté šedé vlasy měl sestříženy do krátkého ježka.

„Mr. Janouch?“

Šli jsme si vypít kafe. Samuel Beckett objednal dvě dublespressa. Seděli jsme spolu a vyprávěli něco přes hodinu. Vlastně – vyprávěl jsem hlavně já. Starý pán se vyptával na náš večer ve Stockholmu, na inscenaci své *Katastrofy*, na situaci u nás doma. Nevěděl toho moc, ale měl velký zájem. Vyprávěl jsem mu o Václavovi, o jeho věznění, o tom, jak mu nabídli výlet do New Yorku na premiéru jeho hry, a jak to Václav Havel odmítl. Vyprávěl jsem mu o bytovém divadle, o knížkách, vydávaných s pomocí psacího stroje, o činnosti Nadace Charty 77, o jejím významu. Upřeně a pozorně mě poslouchal, jeho živé oči byly plny zájmu, jeho stařecké, silně zvráštěné ruce vyjadřovaly jeho neklid.

„Jak vy jste se dostal k této činnosti?“ přerušil mě náhle.

Uvědomil jsem si, že mě považuje za Švéda. I pokusil jsem se mu ve zkratce vysvětlit, že Švéd nejsem a těžko kdy za tohoto života jím budu.

Začali jsme mluvit o jeho hrách. Měl jsem najednou dojem, že tápá – nevzpomínal si, zda byl na premiéře svého *Godota* v Praze – musel jsem mu připomenout, že tam byla jeho žena. Vyprávěl, že některé jeho věci jdou nyní v New Yorku na Broadwayi, slyšel, že tam také hrají hry Vaklavela...

Zeptal jsem se ho, co ho přimělo připsat *Katastrofu* Václavu Havlovi. Byl trochu v rozpacích – dlouhé prsty se začaly rychleji pohybovat po mramorové desce kavárenského stolku.

„Četl jsem jeho hry, chtěl jsem mu nějak vyjádřit svou podporu, své sympatie, svou solidaritu...“

Rozhovor začal váznout – nechtěl jsem se vyptávat na banality a nechtěl jsem starého pána unavovat.

Zmínil jsem se ještě o Havlově *Žebrácké opeře* a o tom, že snad má být příští rok uvedena na pařížském divadelním festivalu. Vytáhl jsem z aktovky její francouzský překlad. Beckett si ho vzal, začal listovat a potom se zeptal:

„Mohu si ho vzít a přečíst?“

Právě tohle jsem chtěl. Beckettův názor či slovo by mohlo Václavově zamilované popelce pomoci do velkého divadelního světa. Dal jsem Beckettovi rukopis překladu.

„Napíší vám.“

„Mohu si vás vyfotografovat?“ zeptal jsem se nakonec.

Beckett se na mě udiveně podíval.

„Abych měl čím ilustrovat své vyprávění o našem setkání pro Václava Havla,“ dodal jsem rychle, aby se starý pán necítil nějak dotčen.

„Ale přirozeně že můžete...“ Beckett se začal trochu strnule usmívat, stejně jako všichni smrtelníci ve stejné situaci.

Udělal jsem rychle dva snímky maličkým kapesním Rolleiem. Když jsem schoval aparát, Beckettův obličej se uvolnil.

„Nechtěl bych vás déle zdržovat. Jsem vám skutečně velice vděčen, že jsem se s vámi mohl setkat a poděkovat vám osobně.“

Beckettovy ruce zastavily sotva znatelným gestem má slova.

Chtěl jsem zaplatit kávu. Nedovolil to a zavolal číšníka. Vytáhl z kapsy zmačkaných sto franků a dal je číšníkovi.

Číšník je odnesl na tácku a dlouho se nevracel. Pokračovali jsme v jakési konverzaci. Po několika minutách Beckett zastavil jiného číšníka, který probíhal kolem našeho stolku a dosti rozloženě mu francouzsky řekl: „Peníze zpět!“

První číšník se za chvíličku vrátil s omluvou a s penězi na tácku. Beckett přepočítal peníze a oddělil spropitné.

Vstali jsme a šli k východu. Podal mi ruku a pevně ji stiskl:

„Hodně úspěchu ve vaší činnosti. A vřelé pozdravy Václavu Havlovi!“

Večer jsem vyprávěl o setkání s Beckettem jedné Francouzce. Kdysi hrála divadlo.

„Vy že jste se sešel s Beckettem? Nevymýšlíte si? Já jsem nikdy nepotkala nikoho, kdo by s Beckettem osobně mluvil.“

Musel jsem vytáhnout z kapsy pozvání na schůzku. Nedůvěřivě četla a prohlížela lístek – měl jsem dojem, že snad chce papír i ochutnat, aby se přesvědčila o jeho pravosti.

Zbytek večera jsem měl dojem, že má spolupěnice přenesla kousíček svého obdivu k Beckettovi na mne, který se dokázal s Beckettem setkat.

Jsem tedy vlastně Václavu Havlovi dlužen poděkování za vstupenku do divadelního světa. Bez něho bych se s Beckettem nikdy nesetkal.

Post scriptum (z pohledu Václava Havla):

1. 4. 1984: V 11.00 hod byl u mne Zdeněk Urbánek a intenzivně jsme mysleli na to, jak si povídáš se S.B. (Zdeněk mi svého času řekl, že dopis od S.B. je první věc v životě, kterou mi upřímně závidí. A já mu na to řekl: jdi si na 4 roky sednout do basy, třeba taky takový dopis dostaneš!)

Poprvé zveřejněno v samizdatovém měsíčníku Obsah, složka za prosinec 1984. Tiskem vyšlo v knize Václav Havel – František Janouch. Korespondence 1978–2001, Akropolis, Praha 2007, příloha 5, s. 482–487. Text se přetiskuje podle znění z roku 2007 doplněného o závěrečnou poznámku z 1. 4. 1984.

Dvě kulturní fóra v Budapešti

(1985)

Ve smyslu Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě roku 1975 a podle usnesení madridské konference, která na konferenci v Helsinkách navázala, sešlo se na podzim v Budapešti takzvané Evropské kulturní fórum. Je to jedna z největších schůzek, které se v duchu helsinských dohod uskutečnily. Trvala šest týdnů, a kromě dvou celotýdenních zasedání, kterých se zúčastnily oficiální vládní delegace evropských zemí, USA a Kanady, se v jejím rámci konala řada symposií, na kterých evropští spisovatelé, básníci, překladatelé, výtvarní umělci, herci, filmaři atd. diskutovali o problémech evropské kultury. Delegace jednotlivých zemí byly jmenovány vládami. V čele československé delegace byli oba ministři kultury Klusák a Válek, sovětskou delegaci vedl ministr kultury SSSR Děmičev. Československá delegace měla ne méně než 75 členů, mezi nimi byla i řada nezaslouženě zasloužilých a národních umělců (ale aby spravedlnosti bylo učiněno zadost – také několik zaslouženě zasloužilých a národních); sovětská delegace měla dokonce 90 členů.

Nadace Charty 77 ve Stockholmu ve spolupráci s Mezinárodní helsinskou federací pro lidská práva vydaly u příleži-

tosti budapeštského kulturního fóra publikaci dokumentující slovem i obrazem situaci československé kultury deset let po helsinských dohodách. Kniha *Obležená kultura*, vytištěná v angličtině, obsahuje kromě jiných textů poselství adresované Evropskému kulturnímu fóru. Na dvacet umlčených československých spisovatelů a dalších, i zahraničních, kulturních činitelů hodnotí situaci v zemi a diskutují otázku, zda vůbec, a jak, je možné ji změnit.

Bylo to poprvé, co se podobná konference konala v zemi Varšavského paktu. Mezinárodní helsinská federace pro lidská práva se proto rozhodla využít této příležitosti a sejít se, také v Budapešti, na svém výročním zasedání, a navíc uspořádat menší symposium věnované otázkám evropské literatury, práci spisovatelů v exilu atd. O tomto úmyslu byly maďarské úřady závčas informovány, a v hotelu Duna Intercontinental byly zamluveny pokoje pro účastníky symposia a zasedací sál.

Jako jeden z vydavatelů knihy *Obležená kultura* jsem se v neděli 13. října octl v Budapešti. Přilétal jsem se smíšenými pocity, byl jsem však příjemně překvapen. Celní i pasové odbavení na letišti bylo stejně jednoduché a rychlé jako ve většině západních zemí. Hotel Buda Penta měl nejen západní ceny, ale i západní vysokou úroveň obsluhy. Prodávaly se v něm (ale nejen v něm, dokonce i na ulicích) západní deníky.

Do zahájení oficiálního fóra zbývaly dva dny – krásné město na Dunaji se ještě urychleně uvádělo do lesku. Po krátké procházce jsem se sešel s Jeri Laberovou, ředitelkou americké organizace Helsinki Watch (která sleduje plnění – nebo neplnění – helsinských dohod). Nechtěla věřit, že jsem v Maďarsku, že jsem dostal vízum. Pozvali jsme na večeri několik maďarských přátel, kteří nám sdělili, že myšlenka paralelního symposia získala v posledních dnech mezi maďarskými intelektuály velký ohlas. Účast jmen jako jsou Susan Sontagová, Hans Magnus Enzensberger, Jiří Gruša, Danilo Kiš, György Konrád, Amos Oz, Per Wästberg a další způsobila, že se našeho symposia chce zúčastnit mnoho maďarských spisovatelů a vědců, kteří nikterak nepatří k opozici. Dělalí jsme si starosti, jak se vejdou do poměrně malé zasedací místnosti

v hotelu Duna. Netušili jsme, jak brzy nás maďarské úřady těchto starostí zbaví.

V pondělí odpoledne dorazili do Budapešti ředitel Mezinárodní helsinské federace Gerald Nagler a její prezident kníže Karl von Schwarzenberg. V hotelu je čekala nepřijemná zpráva. Hotel byl donucen zrušit několik měsíců starou rezervaci zasedací síně. Ředitel Duna Continentalu krčil rameny a odkazoval nás na ministerstvo zahraničí.

Zpráva o faktickém zákazu sympozia se rozšířila po Budapešti jako bleskem. V pondělí 14. října večer se konala v kongresovém centru velká tisková konference. Otázka zákazu paralelního sympozia se stala jedním z hlavních námětů – ukázalo se totiž, že řada západních novinářů přijela do Budapešti hlavně proto, aby se zúčastnila právě této neobvyklé sešlosti. Generální tajemník oficiálního Evropského kulturního fóra měl co dělat, aby se vyhnul odpovědím na dost ostře formulované otázky.

V kavárně Duna Intercontinentalu zatím zasedal krizový štáb Helsinské federace a několik našich zástupců jednalo na ministerstvu zahraničí. Do Budapešti již přijelo mnoho účastníků paralelního symposia a bylo nutné učinit nějaké rozhodnutí.

Zatímco krizový štáb a tři nenápadní maďarští fyzlové u vedlejšího stolu pili jedno kafe za druhým, zatímco kníže Schwarzenberg se Susan Sontagovou přesvědčovali úředníky ministerstva zahraničí, že zákaz paralelního sympozia by byl proti duchu helsinských dohod a poškodil by i jednání oficiálního fóra, zatímco československá, rumunská a sovětská delegace protestovaly u stejného ministerstva proti povolení neoficiálního fóra, zatímco delegace USA, Velké Británie a některé další protestovaly u téhož ministerstva přesně v opačném směru, vydal jsem se s jistou půvabnou Maďarkou na procházku po stmívajícím se hlavním městě. Procházeli jsme se po živých ulicích, zastavovali se u výkladních skříní, prošli jsme několik liduprázdných uliček, a teprve když jsme se přesvědčili, že nejsme sledováni, usadili jsme se v jedné hospodě. Líbila se nám. Po chvíli jsem dal zavolat ředitele a má tlumočnice mu vysvětlila, že bych chtěl příští večer uspořádat

malé přátelské setkání asi pro sto lidí. Ředitel poloprázdné restaurace byl nadšen. Domluvili jsme cenu, přesvědčili pana ředitele, že čardášovou kapelu nepotřebujeme, ale že jsme ochotni jí dát placené volno.

Jednu náhradní variantu jsme tedy měli – pro jistotu jsme se však rozhodli nikomu nesdělít jméno restaurace. Učiníme to až nazítří večer, až se do hotelu Duna začnou scházet hosté.

Večer jsem strávil v bytě Györgye Konráda. Byt byl naplněn hosty, kteří přicházeli a odcházeli, ve velké kuchyni se podávala jednoduchá večeře, atmosféra byla výborná, optimistická. V nejhorším nás posadí na autobus a vyvezou do Rakouska.

V úterý ráno bylo zahájeno oficiální fórum. Účastníci fóra neoficiálního zatím jednali opět na ministerstvu zahraničí. Jednání bylo odročeno, definitivní odpověď prý dostaneme ve tři odpoledne.

Odpoledne měl z Vídně přijet vlakem Pavel Kohout. Měl obavy, zda ho do Budapešti pustí – již jednou se mu stalo, že ho u cíle zadrželi a nejbližším vlakem poslali zpět. Čekám ho na nádraží s jednou novinářkou a norským televizním týmem. Pro jistotu.

Nádraží je plné sovětských vojáků. Po tolika letech to byl pro mne otřesný zážitek. Chovali se jako v gubernii – rusky se dotazovali maďarských železničářů, kdy a odkud jede který vlak a rozčilovali se, když jim nebylo rozuměno a odpověděno rusky.

Vídeňský rychlík přijel na čas. Pavel Kohout nebyl ani zadržán ani nějak zvlášť „sonderbehandlován“. Přesto s ním norská televize natočila interview. Ocenil v něm maďarskou velkorysost. Nestačil jsem mu totiž ještě říci, co se všechno událo.

V hotelu Duna byla zatím hala plná novinářů čekajících na rozhodnutí. Naši přátelé přišli kolem půl páté. Maďarské úřady nedovolují uspořádat neoficiální schůzku. Současně dostávám z recepce zprávu, že restaurace, jejíž jméno jsme nikomu neřekli, mi nechala vzkaz, že mají rozbitá okna a nemohou pro nás uspořádat večeři. Radíme se krátce s maďar-

skými přáteli. Jeden z nich se rozhodl pozvat všechny účastníky do svého bytu. Je to na nábřeží, několik set metrů od hotelu. Adresu sdělíme účastníkům schůzky pro jistotu na poslední chvíli, až přijdou do hotelu.

V úterý 15. října v 19.00 hodin bylo před hotelem Duna rušno. Novináři, delegáti oficiálního fóra, televizní týmy. Odcházím s první skupinou. Mladičká rakouská sekretářka, která se má vrátit pro další skupinu, se mě ptá, zda to není nebezpečné, zda se jí něco nemůže stát. Vzpomínám si na Raula Wallenberga, kdysi právě zde uneseného, a na sovětské vojáky na nádraží; ale chlácholím ji, že se jí určitě nic nestane.

Velký měšťanský dům vedle Markétina mostu. Vystupujeme do čtvrtého patra, za mnou jde asi padesát lidí. V bytě jich je za chvíli snad 150, možná i víc. Není k hnutí. Vítá nás starý Maďar – a omlouvá se za svou vládu, která naši schůzku zakázala. Nedělá to prý z vlastní vůle – jsme okupovaná země, končí svůj improvizovaný projev. Na stůl vystupují Konrád, Sontagová, Enzensberger. Přišla řada i na mne. Říkám, že za normálnějších poměrů bych to do Budapešti neměl tak daleko, jak to bylo teď ze Stockholmu, a ukazuji přítomným knížku, která se právě narodila – o obležené kultuře. Dnes byla rozdána většině delegátů oficiálního fóra a některým novinářům. Vyprávím o jejím vzniku a cituji z textu Ludvíka Vaculíka.

Ukazuje se, že v Budapešti má oficiální akreditaci i redaktor českého vysílání Hlasu Ameriky. Ve středu ráno jsme s ním udělali pro naše československé posluchače diskuzi u kulatého stolu s Pavlem Kohoutem a Jiřím Grušou. Natáčeli jsme ji v hotelu Atrium, před okny plynuly dunajské vody, jež před několika hodinami omývaly nábřeží v Bratislavě. Rozhovor tří Čechoslováků, kteří byli zbaveni občanství své vlasti, pro české vysílání Hlasu Ameriky z hlavního města členského státu Varšavského paktu... To již nebyla Klímova *Řeč nad zdi*, to byl průlom na zdi!

Ve středu ráno zasedala Mezinárodní helsinská federace v bytě Györgye Konráda. Nikdo z nás neměl potíže. Taxíky nás odvážely hladce na určené místo, před Konrádovým domem

byl klid a žádní nápadní fízlové. Rozhodnutí maďarských úřadů bylo podle starého přísloví, aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Popravdě řečeno, co měli Maďari dělat? V Helsinské federaci zasedalo několik poslanců, bývalých ministrů, velvyslanců, univerzitních profesorů – takové publikum nelze jen tak naložit do zelených antonů a odvézt na policejní stanici ke zjištění totožnosti. Aspoň ne v Maďarsku. Zůstalo tedy u zákazu. Nikdo se nezajímal, jak bude splněn a co budou zakázaní dělat v Budapešti. Scházeli se tedy v soukromých bytech. Do našeho odjezdu se ani majitelům bytů nic nepříhodilo, a pokud vím, ani dodnes. To je charakteristické pro maďarskou situaci na podzim 1985. A nejen to. Na neoficiálním sympoziu se konala výstavka samizdatů. Orwell, Koestler, Solženicyn... Náklady až tři tisíce kusů; jejich vydavatel je znám a dokonce žije z jejich prodeje. Chtěli by překládat i z češtiny – máme jim prý posílat nejzajímavější materiály.

Odpolední sympozium bylo zahájeno ve velkém podkrovním bytě na jakési budapeštské Hanspaulce. Hostitelka, mladá historička, matka tříletého dítěte, nás pozvala s udivující samozřejmostí: je to přece naší povinností, když vám naše vláda nedovolí sejít se jinde.

Maďarská vláda se stala fakticky největším sponzorem hnutí kontroly nad plněním helsinských dohod. Nikdy předtím neměly naše akce takovou publicitu jako po zákazu neoficiálního sympozia. „Tenhle zákaz měl cenu nejméně půl milionu dolarů,“ pronesl příznačně americký novinář, „představte si, že byste chtěli zaplatit jako reklamu všechno to místo v novinách a čas v televizi a rozhlase, které jsou vám teď věnovány.“ Chtěl jsem skoro navrhnout, aby se maďarské vládě poděkovalo. Nejen za tu publicitu, snad ještě více za atmosféru, kterou svým zákazem vytvořila. Ve sterilních prostorech Duna Intercontinentalu, s číšníky ve fracích roznášejícími minerálku a kávu, by naše diskuze nemohly být tak zajímavé a intenzivní.

Místnosti podkrovního bytu byly zahaleny v mracích cigaretového kouře. V kuchyňce se vařila káva a nalávalo víno. Sedělo a stálo se všude. Maďarští přátelé překládali improvizované referáty do maďarštiny, příspěvek Jiřího Gruši, před-

nesený německy, se překládal i do angličtiny. Jiřího barokní styl dal překladatelům i posluchačům zabrat – nebyl jsem si jist, které z variant, německé, anglické či maďarské, jsem rozuměl nejlépe. Mezi řečníky byli Pavel Kohout, Susan Sontagová, Hans Magnus Enzensberger, Danilo Kiš, György Konrád. Dokonce i doma žijící Ivan Klíma. Když se totiž rozpředla diskuse o tom, jaký vliv má svoboda či nesvoboda na spisovatelovu tvorbu, vzal jsem si slovo a obšírně citoval Klímův dopis Philipu Rothovi a vyjádřil politování, že Ivan Klíma není mezi námi a nemůže to říci sám.

Během celé středy a čtvrtka, 16. a 17. října, zasedala tedy dál v Budapešti Mezinárodní helsinská federace a konalo se neoficiální sympozium. Maďarské úřady se k nám chovaly nadále maximálně zdrženlivě. Nikdo mi nebránil, abych *Obleženou kulturu* rozdal všem vedoucím oficiálních delegací na oficiálním fóru, a když mi došly připravené kopie doprovodného dopisu, napsaného na dopisním papíře Nadace Charty 77, rozmnožili mi je v hotelu na xeroxu. Jiří Gruša poslal exemplář *Obležené kultury* svému bývalému příteli, ministru Válkovi s věnováním.

Neoficiální sympozium skončilo ve čtvrtek pozdě večer téměř fantasmagorickou scénou. Někdo objednal telefonicky deset taxíků – jiným způsobem se z budapeštské Hanspaulky nedalo odjet. Někdo jiný objednal dalších deset. A potom ještě. Za chvíli byla úzká slepá ulice naplněna taxíky s rozsvícenými světly, zapnutými taxametry a houkajícími klaksony. Noví přátelé se nemohli rozejít, na schodech a před domem se dodiskutovaly poslední problémy, vyměňovaly adresy a domlouvaly další schůzky. První taxíky byly na dně slepé ulice zablokovány, lidé z nich museli přesezat do těch, co přijely poslední. Teprve pozdě v noci se v Serleg utca rozhostil klid.

V pátek ráno jsem odlétal do Vídně. Ranní budapeštský provoz zacpal ulice vedoucí k letišti, měl jsem strach, že přijdu pozdě. Těsně před letištěm zastavila můj taxík policejní hlídka. Trochu ve mně hrklo. Že bych byl maďarské úřady přece jen přechválil? Ne, byla to jenom dopravní kontrola. Taxikář jel příliš rychle, a když jsem policajtovi vysvětlil, že ne-

stihnu letadlo, mávnul rukou a pustil řidiče bez pokuty. Celní a pasová kontrola prošly bez obtíží. Jenom když pohraničník promítl můj pas do centrální evidence, ozval se najednou telefon. Pohraničník ho zvedl a chvíli mluvil. Moc jsem litoval, že neumím maďarsky. Patrně měl svým nadřízeným potvrdit, že skutečně odjíždím. TU-124 se za chvíli vznesl, letuška nám přinesla kávu, kaviárový chlebiček a lahvičku Barack pálinky. Než jsem stačil přečíst noviny, přistáli jsme ve Vídni. Tak měkce, že jsem se nestačil divit. Vysvětlil mi to až Pavel Kohout. Čím horší jsou letadla, tím lepší musí být piloti.

Listy, ročník 15, č. 6 (prosinec 1985), s. 48–50.

Moji milí a drazí,
nestačil jsem ani rozeslat svůj loňský nestěžující si oběžník a vyslovit přání, že snad ten další rok bude lepší, a začalo to znovu. Kde se vzal, tu se vzal – ve Stockholmu se objevil pan Hans Hoetink, ředitel výboru Nadace Stichting Praemium Erasmianum⁶, který přiletěl na bleskovou návštěvu, a sdělil mi, že Vašek [Havel] dostal cenu a že se se mnou mají radit. To radění se v průběhu roku stalo skoro „fulltime jobem“. Taková cena a takový klient! Slíbil jsem mu, Vaškovi, že na oplátku, kdybych náhodou někdy nějakou cenu dostal já, pověřím ho přebíráním, a sám odjedu podle počasí a ročního období do Tibetu nebo do Grónska, alternativně do Antarktidy.

V průběhu uplynulého roku jsem intenzivně a pilně kompjuterizoval své okolí, studoval československé devizové zákony a jezdil do Tulipánie – tedy Nizozemska – na konzultace. Ve volném čase jsem dělal fyziku, připravoval expedici do Grónska, sbíral a zavařoval houby (neb 1986 byl rokem hou-

6) Nadace udělující Cenu Erasma Rotterdamského.

bovým), odpleveloval záhonky na chalupě. S posledním jsem uspěl nejhůř.

Myslím, že dnes nemá smysl popisovat všechny peripetie kolem Erasmovy ceny. Pan ministr zahraničí Hans van den Broek to slavně projel; vzhledem k tomu, že Havel nemohl přijet, měla se podle něho cena předat bez ceremonie. Co by zahraniční ministr se bál, že by to vedlo ke komplikacím ve vztahu s Prahou. My jsme však dosáhli toho, že ceremonie se uskutečnila. V katedrále jsme si pak podali přátelsky ruce a popovídali si. Stál u toho pan předseda vlády. Předal jsem jim všem Vaškovy pozdravy a řekl jim, že jsme šťastní, že to dopadlo tak, jak to dopadlo. Že se nepovažujeme za vítěze ani je za poražené. Že na piedestalu vítězů stojí demokracie a holandský parlamentní systém. A že je naším vroucným přáním, aby politický systém fungoval tak nějak podobně i u nás. O to že nám, v Chartě 77 i v exilu, vlastně jde.

Naši srdečnou výměnu názorů přerušil příchod královny. Poprvé jsem tedy řekl „Your Majesty“, královna Beatrix mávla rukou a zeptala se mě, zda jsem nervózní. Odpověděl jsem otázkou, zda mám být nervózní. Zeptala se mě, co tím míním. Podle protokolu, upřesnil jsem. Její Veličenstvo bylo v rozpacích. Otočila se a hledala pomoc u dvorního maršálka, šéfa to protokolu. Dvorní maršálek se zamyslel a moudře pravil, že o nervozitě před ceremonií protokol nic nepraví. „Tedy...“ usmálo se šibalsky Její Veličenstvo. „Tedy,“ odpověděl jsem s úsměvem, „nervózní nejsem.“ Potom jsme pili kafe a já pozoroval, jak předseda vlády vysvětluje Adě podrobnou historii katedrály Sv. Lorence. Najednou přistoupil maršálek, strčil mi královnu pod paždí a pravil, že se jde. I šlo se, lidi stáli a otáčeli hlavy po královně jak pampelišky. Na počátku najednou královna zakolísala a já nevěděl, co praví protokol o zachraňování monarchie či monarchie. Instinktivně jsem ji přidržel – vyrovnala se a pak mi omluvně řekla: „Děkuji. To víte – jehlové kramflíčky a kamenná dlažba. Zapíchl se mi kramflek mezi kameny.“ Zvládla to vytáhnutí bez mého pokleknutí a cloumání její nohou či střevícem. Ada se mi ztratila, řeči Její Veličenstvo nudily, stejně jako mne, protože jsem si je již přečetl předem, a tak jsme se šepetem bavili.

Z tribuny jsem objevil Adu, jak sedí s předsedou vlády a místo aby poslouchali, taky se bavili šeptem. Honza Tříška potom přednesl Vaškův projev, novinářů bylo kolem jak much kolem rozlité limonády, fotografů ještě víc. Potom nás fotografovali a já začal Jejímu Veličenstvu představovat přátele. O tuto službu mě požádal ten samý maršálek, co mi strčil královnu pod ruku. Bylo zábavné pozorovat, jak si naše emigrace odregogává monarchistický komplex. Zdena [Tominová] udělala pukrle, Milan Horáček se Její Veličenstvo snažil získat pro zelené, Pavel [Kohout] Její Veličenstvo ošarmoval tak, že Jelenka [Jelena Mašínová] skoro zažárlila. Po půlhodině mi bylo Jejího Veličenstva tak líto, že bych ji pozval někam na kafe, aby se furt nemusela usmívat a projevovat zájem o věci, které ji nezajímají, a aby se alespoň na chvíli zbavila manžela, který byl strašně nudný a dokonce se správně královsky degenerovaně usmíval. Nakonec jsem uviděl Adu.

Točil se kolem ní stále předseda vlády. Řekla mi, že měla velice milého společníka, že se moc dobře bavili. Zeptal jsem se jí, zda ví, kdo to byl. „Nějaký Rudi,“ odpověděla. Na chvíli ztratila řeč, když jsem ji řekl, kdo že je ten Rudi⁷.

Potom nás převzal starosta a odvezl autobusy na oběd. Propašovali jsem tam i dva tucty nepozvaných, takže hostitelé museli improvizovat – zvládli to ale perfektně, bez mrknutí oka. Pan starosta luskl prsty a hned tam bylo prostřeno o dva stolečky navíc. Oběd stál za to. Seděl jsem mezi manželkou předsedy vlády a starostou a jenom jsem litoval, že jsem se musel chovat slušně a distingovaně a nemohl si dát všechny ty dobroty, co tam byly vystaveny.

Po obědě Vaškovi vypnuli telefon, takže jsem mu nemohl podat čerstvou zprávu o královně i o všech těch dobrotách. Vyřešilo se to oklikou. Zavolał mi Hlas Ameriky, a tak jsem mu všechno sdělil přes oceán.

Začíná se mi to všechno v hlavě plést. Večer hrálo divadlo Old Vic z Bristolu *Largo desolato*, potom se konal pro české přátele malý večírek. Všichni se cítili najednou strašně Čechy nebo alespoň Slováky. V malé Toskánské hospůdce bylo nar-

7) Ruud Lubbers byl nizozemský premiér.

váno až k prasknutí. Z televizoru se na velké obrazovce Vašek s pomocí překladu Jiřího Theinera snažil překřičet přítomné, kteří se snažili ukořistit místo, sklenici vína nebo nějaké jídlo. Vašek působil trochu jako luteránský kazatel. Kolem půlnoci byl nápojový limit vyčerpán a já musel potvrdit, že ho mohou překročit. Udělal jsem to s lehkým srdcem, protože několik minut předtím si se mnou připil pan Max Wagener, předseda výboru pro udělení Erasmovy ceny a exprezident Royal Dutch Shell Company, a požádal mě, abych ráno sdělil jeho sekretářce číslo konta, kam mají převést Erasmovu cenu. Spadl mi kámen ze srdce. Poslední problém Erasmiády byl vyřešen.

Počátkem prosince blázeňec pokračoval. Odletěl jsem s Erikem do USA. Přes Washington do Houstonu.

Rothkova cena (přesně Rothko Chapel Award) byla v Texasu událostí. Přijel biskup Desmond Mpilo Tutu, exprezident Jimmy Carter a řada dalších osobností. Z dalších hostů, které nadace Charta 77 na ceremonii pozvala, nemohl přijet ani jeden. Erasmus Bostonský [Erazim Kohák] zkoušel, Gordon [Skilling] se zotavoval po operaci srdce bypass a Josef [Škvo-recký] se někde toulal a jeho odpovídač zarytě mlčel.

Laureátů bylo plno: velkou cenu dostali Jurij Orlov⁸ a výbor guatemalských žen, ty menší kromě Charty 77 také palestinskí právníci, hnutí Sanctuary pro pomoc uprchlíkům, nějaký biskup z Peru a ještě někdo.

V Houstonu bylo nejhorší počasí za posledních sto let. Foukal ledový vítr a neustále přšelo. Biskupa Tutu hlídala ohromná černá gorila s walky-talky, maličkou hlavou a neskutečnými bicepsy, prezidenta Cartera asi dvacet tajných a nespočet uniformovaných netajných strážců. Biskup Tutu poslal Chartě 77 své požehnání, prezident Carter své nejvřelejší pozdravy a nejlepší přání. Snažil jsem se mu sdělit, jak a proč si ho lidé ve východní Evropě tak váží, ale mezi policajty, tajnými, davy fanoušků a zvědavců to nebylo lehké. Carter je profesionální politik. Usmívá se, projevuje zájem,

8) Jurij Feodorovič Orlov byl jaderný fyzik, bývalý sovětský disident a aktivista.

potřásá rukou – americká politika je plná herectví. Viděl jsem to poprvé před několika lety na nějaké malé oslavě v Bílém domě – myslel jsem si tenkrát, že je to způsobeno Reaganovou bývalou profesí. Poté, co jsem měl příležitost setkat se s Carterem, se mi zdá, že jde o obecnější problém, ne-li dokonce o krizi. Nevím.

Ceremonie se odehrávala v Rothkově kapli. Moderní budova z hrubého betonu, zdi vyzdobeny ohromnými Rothkovými plátny. Pro početné diváky vystavěli v sousedním parku velký cirkusový stan, kam byla ceremonie přenášena na několikametrové plátno.

Všichni laureáti se museli zúčastnit několika zkoušek. Těch zkoušek vlastně bylo moc: řeči musely být přesně vypočítány na čas, brzy ráno tři z nás – jednoho palestinského právníka, zástupce hnutí Sanctuary a mne – odvezli do televize, kde jsme čtyřicet minut v přímém přenosu poslouchali diskusi o normách, které policajti v Texasu musí plnit, aby dostali prémie a měli zajištěný služební postup. Nakonec nám zbylo deset minut, během nichž jsme snídajícím a holícím se Texasanům měli vysvětlit smysl a význam Charty 77, útlak Palestinců na okupovaných územích a pomoc, poskytovanou hnutím Sanctuary nelegálním přistěhovalcům do USA.

Před ceremonií byla velká svačina „high tea“. Konala se na faře, která byla ostře střežena. Biskupovi Tutu byla protekčně poskytnuta postel, aby si místo high tea zdříml (objevil jsem to, když jsem hledal svůj kabát). Nejrozkošnější bylo, když se v neprodyšně uzavřeném a hlídaném domě najednou objevila otrhaná, šišlající stařenka, která měla v rukou houstonské noviny, na jejichž první stránce byly naše barevné fotografie, a chtěla naše podpisy a biskupovo požehnání. Stařenka byla ještě menší než biskup a biskupova gorila se jí snažila z domku vyprovodit; stáli jsme kolem, násilí použít nešlo, a bylo zábavné pozorovat, jak se černý tajný snaží být slušný – ačkoliv by stačil mírný pohyb malíčkem nebo i kejhnutí a stařenka by byla odfouknuta jako peříčko ve větru.

Kdekoliv se objevil Jimmy Carter, lidé tleskali, mávali mu, chtěli mu podat ruku, pozdravit ho. Kládl jsem si otázku, zda Carterova nesporná popularita spočívala hlavně v jeho texa-

ském původu, a proč tak populární prezident tak neslavně projel volby.

Večeře v domě paní de Menilové. Texaská smetánka. Vila plná moderního umění. Za desítky milionů dolarů. Paní Dominique de Menilová, jejíž nadace Carter-Menil Human Rights Foundation vlastní nejen jednu z největších sbírek, ale která také financuje cenu Rothko Chapel, je milá, prostá stará paní. Vzpomněl jsem si, že jsem před několika lety viděl de Menil Collection vystavenou v Grand Palais v Paříži a že se mi svým vytríbeným vkusem a výběrem zapsala do paměti. Chodil jsem tenkrát po té výstavě a měl takové hříšné myšlenky o mecenášství a jiných věcech – a najednou sedím v Texasu u majitelky těchto sbírek a jím pravý texaský steak. Svěřil jsem se jí se svými myšlenkami – a myslím, že jsme si rozuměli. [...]

Zatím co jsem psal tyto řádky, vytratil se nepozorovaně starý rok 1986 a na scénu s rozběhem vskočil rok nový. Leden byl plný událostí. Desáté výročí Charty 77 bylo ve Skandinávii oslaveno, abych tak řekl, na úrovni. Začalo to Kodaní. K velké ceně svobody *Dagens Nyheter* a *Politiken* se přidal i Mezinárodní výbor pro podporu Charty 77 v Paříži, který se rozhodl při stejné příležitosti slavnostně udělit cenu Jana Palacha. Sjelo se tam plno přátel, noviny byly plné reportáží. Na slavnosti pronesl krásný projev rektor kodaňské univerzity a starý přítel profesor Ove Nathan, mezi hosty byl i dánský ministr zahraničí, se kterým jsme si potom přátelsky připili. Nejzajímavější byl přímý hovor s Milanem Šimečkou a Václavem Havlem. Nevím, jaký měl pocit Václav, můj byl zvláštní: mluvit s kamarádem přes čtvrt Evropy, když navíc hovor současně poslouchá asi pět set lidí. Ne že bychom na nezvané posluchače nebyli zvyklí, ale tady zřejmě ta kvantita začala přecházet do kvality.

Dánské oslavy měly ještě jeden kladný výsledek. Nakonec se tam ustavil i Dánský výbor na podporu Charty. Byl jsem tam v sobotu 28. února na ustavující schůzi. Diskutovali jsme, co by měli dělat – řekl jsem jim o připravovaném procesu proti Jazzové sekci – napadlo mě, že by nebylo od věci, kdyby zahráli něco jazzu československému velvyslanectví. Když jsem pak letěl do Vídně, přečetl jsem si ve švédském *Expressenu*,

že to byl výborný nápad a že by švédští hudebníci měli také jít zahrát před československou ambasádu ve Stockholmu. Tak jsem se vlastně dozvěděl, že dánský výbor zahájil činnost. Dobře zahájil.

Naši přátelé ve Švédsku zatím pilně pracovali a přesvědčili Královské dramatické divadlo, aby nám věnovalo výtěžek z jednoho představení. Museli to projednat s odbory a ostatními složkami, ale všichni byli pro, a tak v pondělí 26. ledna, kdy bývá divadlo normálně zavřeno, herci a technický personál nastoupili ke zvláštní směně zdarma a zahráli naposled Ljubimovovu inscenaci Puškinových jednoaktů pod názvem *Pir vo vremena čumy*. Divadlo bylo vyzdobeno československými a švédskými vlajkami, před představením pronesl krátkou zdravici státní tajemník ministerstva zahraničí Pierre Schori, já jsem poděkoval jménem Nadace Charty 77 a vás všech doma, Vašek pozdravil přítomné z videozáznamu, promítnutém na několikametrovém plátně, a potom už zdravili Chartu 77 Puškin s Ljubimovem, Bibi Anderssonovou⁹ a ostatními. Mezi diváky byl i bývalý předseda konzervativní strany Gösta Bohman a řada dalších osobností. Divadlo bylo vyprodáno a vyneslo to skoro stejně jako cena svobody: 52.000 švédských korun.

O dva dny později začaly československé dny v Oslu. Ve středu večer mluvil na norském PEN klubu Pavel Tigríd, ve čtvrtek byla tisková konference u příležitosti vydání knihy československých politických karikatur *Humor and the Silent Scream*, odpoledne jsem měl přednášku o jaderné energii na velkém kolokviu na univerzitě a večer bylo v Národním divadle slavnostní představení, při kterém byla hrána česká hudba, předneseny Seifertovy verše, norská skupina zazpívala Hutkovy a Krylovy písničky, byla zahrána Havlova *Chyba*. Během programu promluvili nový předseda Norského výboru na podporu Charty 77 profesor Torkel Opsahl, ministr zahraničí Knut Frydenlund, předseda opozice Kåre Willoch a zase já (byl to zřejmě nejupovídanější leden v mém zatímním životě).

9) Bibi Andersson, nar. 1935, významná švédská herečka, představitelka hlavních rolí v několika filmech Ingmara Bergmana.

Po představení byla recepce, kterou z televizoru pozdravil norský další ministr zahraničí Jiří Hájek. Těch ministrů zahraničí bylo dost, a československá velvyslanectví ve Skandinávii měla alespoň co dělat: protestovala, a tím nám poskytovala ještě větší publicitu. Poděkování a chvála jim.

V pátek zasedalo v Oslo vedení Nadace Charty 77, které schválilo výroční zprávu a prodiskutovalo budoucí činnost Nadace. Odpoledne byla zahájena výstava československých politických karikatur Jana Kristoforiho, Karla Trinkewitze, Jelínka, Ivana Steigra a Taussiga. Výstavu zahájil zástupce starosty Jens Stoltenberg, známý to sociálně demokratický politik, se kterým jsem měl dlouhý rozhovor o naší zemi, Chartě 77 a o tom, jak důležitá je norská podpora pro naši věc.

Tady musím udělat malou odbočku. Vystoupení ministra Knuta Frydelunda bylo jedním z jeho posledních veřejných projevů. Asi o dva týdny později dostal na letišti mozkovou mrtvici a zemřel. Před mým odjezdem do Vídně uveřejnil *Dagens Nyheter* noticku: novým norským ministrem zahraničí byl jmenován pan Jens Stoltenberg.

Tady je načase už doopravdy končit. Dopis se táhne, v čase i na papíře, jako Lovosice a rozházený je až hrůza. Ale nebudu ho ani pilovat, ani předělávat. Doufám, že vám alespoň trochu přiblíží můj bláznivý život, na který si pro změnu nestěžuji: asi by se mi bez něho a po něm stýskalo.

Začato 20. prosince 1986 v letadle někde nad severním Atlantikem. Dopsáno v Zell am See 17. března 1987. Vytiskáno na českém slovním „zpracovači“, který se nám podařilo uvést do provozu navzdory IBM, poskytnuvším nám pouze „surovinu“.

František Janouch měl ve zvyku shrnout celoroční činnost Nadace Charty 77 ve Stockholmu i vlastní aktivity ve formě novoročního přání. Z dopisu přátelům k Novému roku 1987 jsme vybrali několik pasáží vypovídajících o událostech roku 1986 i počátku roku 1987. Původní text je uložen v osobním archivu autora.

Proslov při večeři ve stockholmském Grand Hotelu pro československou vládní delegaci ve Švédsku, vedenou ministrem Josefem Vavrouškem

(3. září 1990)

Pánové,
omlouvám se za schizofrenické rozpolcení, které jistě pocítíte z mých poznámek. Způsobili jej pánové Brežněv a Husák, kteří mě násilně přesadili ze země, kterou miluji, do země, která se stala mou skutečnou druhou vlastí.

Jsem nejenom *homo fysicus*, ale i *politicus*, a je přirozené, že mi koncepční otázky jaderné energetiky nikdy nedávaly spát. V roce 1979 jsem přesvědčil prezidenta Havla o užitečnosti a nezbytnosti jaderné energie. Cituji z jeho dopisu z 2. 2. 1979: „Váš článek v angličtině jsem přelouskal, dokonce bez slovníku, a musím říct, že mne docela přesvědčil. Zajisté: celkovou krizi moderní technické civilizace nevyřeší příklon k tomu či onomu novému energetickému zdroji; nicméně z různých alternativ perspektivních zdrojů energie se zdá – podle Vašeho výkladu – být energie jaderná řešením nejlepším. Obzvláště na mě jako na nevědce, ale spíš poetu – zapůsobil argument, že to je vlastně jediná skutečně přirozená a autentická energie, která se v přírodě vyskytuje; to jsem si neuvědomoval...“

Několik měsíců předtím jsem přesvědčil Andreje Sacharova, aby napsal článek o nezbytnosti jaderné energie, který byl v letech 1978–79 široce publikován v zahraničí a ve kterém Andrej Sacharov cituje stejný můj článek jako Václav Havel.

Měl jsem mnoho rozhovorů a hádek o jaderné energii se švédskými politiky, mezi jinými s Olofem Palmem, které jsem se marně snažil přesvědčit o sebevražednosti jejich kurzu.

Do února letošního roku jsem neměl žádný kontakt s jaderným Švédskem, nepočítám-li jednu exkurzi na Forsmark, kterou jsem si soukromě vyjednal. Teprve v únoru jsem navštívil – zase z vlastní iniciativy – Västerås – a dojem, který na mě výsledky a plány ABB-Atom udělaly, uvedly věci do pohybu. 19. března tohoto roku jsem byl přijat předsedou československé vlády. V delším soukromém rozhovoru jsem zřejmě nakažil svými názory i pana premiéra Čalfu, který mi dal zelenou k projednání dalších návrhů.

Dovolte, abych zde v několika tezích zformuloval svůj názor:

A) Československo se (snad ještě ve větší míře než ostatní země) bez jaderné energie nemůže obejít.

B) Násilná politická orientace na jadernou energii sovětské provenience zavedla československou jadernou energetiku na slepou kolej a její nová promyšlená koncepce je naprosto nezbytná.

C) Bylo by smutné a ve svých důsledcích i tragické, kdyby se nová koncepce utvářela stejnými způsoby, jako se „vytvářela“ „naše koncepce“ v minulosti. Mám obavy, aby stejní lidé a stejný způsob myšlení nezaměnil pouze dáďu Váňu za „uncle Sama“.

D) Budoucí československá geopolitická orientace musí být nezbytně pluralistická: jednostranná orientace na NSR, USA či další země by nám mohla pouze uškodit.

E) Spolupráce se Skandinávií a Švédskem zvláště mi proto připadá i politicky žádoucí, pokud tento region může něco nabídnout.

Mé soukromé „výzkumy“ v posledních několika měsících mě přesvědčily, že tomu tak je, alespoň v oblasti jaderné energetiky: Švédsko má jednu z nejbezpečnějších a nejpropracovanějších jaderných energetik na světě.

V řadě ukazatelů jsou švédské reaktory a jejich provoz v čele světového žebříčku a jsou mimo jakoukoliv konkurenci. Je tomu tak například:

v provozní spolehlivosti;

v nízké radioaktivní emisi z elektráren;

v radiačních dávkách při obsluze jaderných elektráren;

všechny švédské reaktory jsou dnes vybaveny zvláštním filtrem, který by znemožnil únik radioaktivity v případě havárie – v tomto Švédsko zřejmě předběhlo svět o mnoho let.

Švédský systém ukládání vyhořelého paliva je koncepčně nejpropracovanější na světě a problém uložení vyhořelého paliva je jedním z klíčových problémů československé jaderné energetiky. Švédsko má zkušenosti s provozem reaktorů různých typů na stejných elektrárnách. Něco, co by mělo být vzato do úvahy v diskuzích o osudu reaktorů 3 a 4 v Temelíně. Skandinávské Finsko je jedinou zemí na světě, která provozuje současně reaktory sovětské a západní (VVER a BWR) – zase zkušenost, která by v Československu měla být k nezaplacení.

Pluralistický způsob provozu jaderných elektráren ve Švédsku a nezávislý systém státních kontrol je také něco, co by ČSFR měla studovat a možná i použít. Glasnost švédských jaderných elektráren, jejich naprostá otevřenost, spolupráce s úřady i občany je dalším velice atraktivním rysem švédského jaderného „modelu“. Spolupráce se Švédskem by ČSFR zřejmě pomohla i při překonávání problémů, které československá jaderná energetika má v sousedním Rakousku.

Švédsko má však, podle mého zasvěceného laického názoru, i řadu špičkových technologií, kterým patří budoucnost. Mám na mysli především reaktory SECURE a PIUS. Myslím, že švédský projekt reaktorů nové generace je nejdál na světě. Svěřím se vám se svým snem: má vlast Československo vyrábí spolu s mým Švédskem jako první na světě reaktory SECURE a PIUS a vyváží je nejen do východní Evropy, ale i do celého světa. K realizaci tohoto snu je zapotřebí technologická imaginativnost, podnikatelská smělost a politická moudrost na obou stranách.

Jsem přesvědčen, že tyto nové reaktory s pasivní bezpečností nám pomohou překonat psychologickou bariéru proti jaderné energii. A jsem zcela přesvědčen, že výroba těchto reaktorů v ČSFR by dokonce pomohla i k radikální změně provincionálně-politického klimatu ve Švédsku vzhledem k jaderné energii. Československo, kdysi vyspělá průmyslová země, která má dosud silné průmyslové tradice, by se mohla stát znovu ne přívěskem, ale rovnoprávným partnerem, překonat svou technologickou zaostalost a stát se spolu se Švédskem uznávaným pionýrem v této tak důležité oblasti.

Dovolte, abych se ještě na okamžik projevil jako Švéd a postěžoval si na svou vlastní zemi. Mluvil jsem již o provincialismu švédské politiky ve vztahu (nejen!) k jaderné energii. Nemyslím, že by se několika omezeným politikům odpovědným za energii a prostředí podařilo zlikvidovat jadernou energii a tím i postavení Švédska jako moderní průmyslové země.

V něčem byl postoj politiků snad i užitečný: přinutil jaderné Švédsko, aby dosáhlo toho, čeho muselo dosáhnout, chtělo-li vůbec přežít. V něčem však politikové zřejmě byli úspěšní: naočkovalo bohužel švédskému jadernému průmyslu jakési komplexy méněcennosti a možná že s pomocí mouchy tse-tse dokonce i nějakou spavou nemoc. Zatímco americké, německé a jiné firmy byly v Praze již v prosinci minulého roku s nabídkami a návrhy, Švédsko spalo. Probuď se prosím, mé Švédsko! Nemáš se za co stydět. Východní Evropa tě potřebuje jako sůl. Pomáhajíc zemím východní Evropy, Švédsko bude pomáhat i samo sobě. V mnoha směrech a dimenzích. Tak jsem alespoň pochopil jedno z hlavních poselství konference, která se dnes v poledne skončila v Ronneby a které jsem se zúčastnil.

Děkuji za pozornost.

Přetiskuje se z knihy František Janouch: Myslím zeleně, proto volím jádro. Úvahy o energii, životním prostředí a politice. Akropolis, Praha 2011, s. 83–86.

Anatolij Sobčak

(1991)

Anatolij Sobčak byl a zůstává legendou v politickém životě. Prezident Putin se k němu, stejně jako i k jeho ženě Ljudmile skoro manifestačně hlásí. Ale i většině mých ruských přátel při vyslovení jména Sobčak¹⁰ zjihne hlas a zvlhnou oči.

Projížděl jsem Leningradem někdy v lednu 1991. Byl jsem v té době členem organizačního výboru velkého mezinárodního kongresu, který se měl sejít 21. května v Moskvě u příležitosti nedožitých narozenin Andreje Sacharova. Zavolał jsem se z Leningradu Jeleně Georgijevně Bonnerové – Ljuse – jak jí všichni říkali. „Musíte se sejít se Sobčakem,“ řekla mi zcela rezolutně, „a informovat ho o tom, jak připravujeme kongres. Kromě toho setkání s ním bude jistě zajímavé. Zapište si jeho domácí telefon.“

10) Anatolij Alexandrovič Sobčak (1937–2000), původně profesor právnické fakulty univerzity v Leningradu, mezi jehož žáky byli Vladimír Putin a Dmitrij Medveděv. Po roce 1991 se stal prvním demokraticky zvoleným starostou Petrohradu. Česky vyšla jeho kniha *Byla jednou jedna komunistická strana*, Praha 1999.

Chvíli jsem nabíral odvahu, abych zavolał. Telefon vzala jeho žena. „Hned vám Tolju zavolám.“ Ozval se hluboký mužský hlas. „Poslouchám vás...“ vysvětlil jsem, kdo jsem a že bych se s ním chtěl sejit. „To je trochu těžké. Odlétám k večeru do Moskvy na zasedání Nejvyššího sovětu. Kde bydlíte v Leningradě?“ Nazval jsem jméno hotelu a dodal jsem, že večer jdu do divadla. Sobčak si zapsal jméno a číslo pokoje. „Zajedu za vámi po cestě na letiště, asi kolem páté, popovídáme si, projedeme se po Leningradě, zavezu vás do divadla a sám odjedu na letiště, akorát to stačím.“

Kolem půl páté se na dveře mého pokoje v ošoupaném sovětském hotelu Moskovskaja ozvalo energické zaklepaní. Otevřel jsem dveře, stál v nich Sobčak v chlupaté kožešinové ušance. Na chodbě jsem viděl nervózně pobíhající děžurné. Návštěvy na pokojích jsou přísně zakázány, ale tohle je přece Sobčak!

Ze Sobčaka vyzařovala energie a kromě toho něco, o čem ruská děvčata krátce říkají: sympatjaga. Do něho se člověk může vmžiku zamilovat!

Mluvili jsme chvíli o všem možném. Zavzpomínali jsme na univerzitu, kterou Sobčak ukončil pár let přede mnou. O jeho gubernérství. O sacharovském kongresu. O Černobyli. Řekl jsem mu, že bych se chtěl podívat na jadernou elektrárnu v Sosnovém Boru, kde jsou v provozu čtyři stejné reaktory, jako byly v Černobyli. Sobčak napsal na papírek jméno a telefon. „To je můj zástupce, on vám to zařídí. Mimochodem, byl admirálem na flotile, která měla jaderné zbraně. A představte si, že je na vojenské koráby montovali uprostřed Leningradu.“ Sobčak se rozhlédl po pokoji a z okna, aby se zorientoval. „Pár kilometrů odsud, uprostřed mnohamilionového města – znáte přece Leningrad, u ústí Něvy, na špičce Vasilevského ostrova. Ano, tam montovali jaderné nálože. Týdny jsem nemohl spát – z rozhořčení a z obav.“

Musím říci, že mi Sobčak předal svou nespavost – týdny jsem se nemohl s touto naprosto kriminální sovětskou nezodpovědností vyrovnat – bylo to snad horší než experimenty na černobylském reaktoru či výstavba grafitových černobylských reaktorů pro energetiku. Byly to přece vojenské reak-

tory, zkonstruované pro výrobu plutonia pro bomby a ne pro výrobu energie.

Sobčak začal mluvit o Sosnovém Boru. To je naše spása. Bez toho by město nemělo ani světlo ani teplo. Dodávky plynu či nafty mohou být přerušeny. Sosnovyj Bor je náš, je pod naší kontrolou.

Zeptal jsem se Sobčaka, jaké jsou v Leningradě jeho politické priority. Město mi připadalo celé zašlé, zanedbané, rozpadající se. „Problém je v tom,“ odpověděl Sobčak, „že nevím, jak priority stanovit. Nic zde nefunguje, všechno je v havarijním stavu: vodovody, plyn, kanalizace, elektřina, komunikace, vozovky, chodníky. Autobusy a trolejbusy se drží na čestném slově. Nedávno mi nabídli Finové, že vyasfaltují část ulic s patnáctiletou zárukou. K čemu mi taková záruka? Skoro každý rok budeme muset naše vozovky znovu a znovu rozkopávat. Stejně je to i s místním průmyslem: pekárny, mlékárny, výroba makaronů, másla atd. se jen tak tak udržují v provozu. A my přece nemůžeme pro mnohamilionové město všechno přivážet zvenku! Už proto ne, že nemáme ani dostatek transportu ani cest. Ani nechci mluvit o stavu našeho bytového fondu. 80% – a to jsem možná velký optimista – potřebuje generální opravu: vyměnit potrubí, udělat nové instalace elektřiny, plynu, vody, odpadu, vyměnit výtahy, okna, dveře a schodiště... a totéž platí i o nemocnicích a školách. A úřadech...“ Bylo mi Anatolije Sobčaka skoro líto. Tak krásné a hrdé město a takové neřešitelné problémy.

Myslím, že jsem tenkrát poprvé mluvil o vnitřní zadluženosti sovětské společnosti, která dokázala vyrábět jaderné zbraně, nadzvukové stíhačky, kosmické rakety, ale jejíž prostředky nestačily na běžnou „údržbu“; zanedbala životní prostředí, silnice, železnice, letecký park, zařízení továren (pokud neměly klíčový strategický význam), šachet a dolů, domů atd., atd. Sobčak poslouchal – myslím, že se mnou souhlasil.

Mluvil jsem o této vnitřní zadluženosti bývalého Sovětského svazu v následujících letech mnohokrát s bývalými významnými sovětskými bosy, kteří se stěžovali na nedostatek prostředků, na to, že mají malé platy, na to, že platy a peníze nejsou vypláceny včas, že na nic nejsou prostředky.

„Skoro padesát let jste žili na dluh,“ říkal jsem opakovaně, „jednou to musíte začít splácet. Ten dluh nemáte v bance, ale v opotřebované, zanedbané, rozpadající se zemi. Dříve jste o tom nesměli mluvit. Dnes lze mnohé říct nahlas a nazvat to správným jménem. Proto jste museli začít splácet ten kolosální dluh. Váš snad padesátiletý dluh se nedal dále skrývat, zamlčovat. Máte prostě smůlu, že právě za vás už nebylo možné ten dluh nadále skrývat a že bylo zapotřebí začít splácet.“

Mluvili jsme se Sobčakem asi hodinu. Když jsme odcházeli, byl děžurných na patře asi trojnásobek, stály v pozoru a s ne-skrývaným zájmem i sympatiemi se dívaly na živého Sobčaka. Dodám, že zbytek pobytu jsem byl středem pozornosti hotelového personálu. Zda v tom bylo více sympatií k Sobčakovi či strachu z hosta, kterého Sobčak navštívil v pokoji, nevím. Do pokoje jsem dostal novou lampu, lepší ručníky, měl jsem pečlivěji umytou koupelnu – prostě, co by pokojské neudělaly pro Sobčaka.

Sedli jsme si do Volhy, asi půl hodiny nás šofér vozil po centrálních ulicích Leningradu. Nakonec mě odvezli k divadlu, rozloučili jsme se a Sobčak odjel na letiště.

Příští den jsem zavolal Sobčakova zástupce. Zřejmě o mně věděl. Řekl jsem mu, že bych se chtěl podívat na jadernou elektrárnu v Sosnovém Boru, ležící 68 km od města. Tedy skoro dvakrát blíže než vzdálenost Černobylu od Kyjeva. Zavolal mi za chvíli zpět, že pro mne další den ráno přijede auto, které mě tam dopraví.

Strávil jsem na Sosnovém Boru skoro celý den. Hlavní inženýr mi vyprávěl o nákladném programu modernizace reaktoru, spočívajícím hlavně v „převrtání“ kanálů v grafitových blocích, které pod vlivem silných neutronových proudů trochu zduřely a palivové články v nich mohou zadržávat.

Poprvé jsem stál na „víku“ tisícimegawatového reaktoru, pode mnou bylo nepředstavitelných tři tisíce megawatů tepelného výkonu. Z okna jsem viděl krajinu a les. Když jsem sešel dolů s reaktoru, přistoupil jsem k jednomu z oken a zaklepal na ně. Okno bylo jednoduché, dokonce bez dvojitého skla. Reaktor stál na břehu Baltského moře. Kdyby okno vedlo jiným

směrem, asi bych mohl vidět severní břeh leningradského zálivu, možná až někam k Finsku. Nad reaktorem byl ohromný jeřáb, u zdi složeny čerstvé palivové články; každý den musí několikrát být vyměněno. Jde přece o vojenský reaktor, který byl zkonstruován ne na výrobu elektřiny, ale plutonia k výrobě bomb.

Ředitel mě pozval na výborný oběd, mluvil se mnou zcela otevřeně a odpovídal na všechny otázky, které jsem mu kladl. Mluvil o opatřeních, které elektrárna udělala po černobylské havárii, o bezpečnosti, o dalším provozu. Stejně jako Sobčak říkal, že bez jaderné elektrárny v Sosnovém Boru se Leningrad neobejde.

Po cestě zpět do Leningradu jsem přemýšlel o tom, co jsem viděl, a o tom, proč Sovětský svaz vlastně začal budovat černobylské reaktory. Kladl jsem si různé otázky a nakonec přišel k absurdnímu závěru, že vlastně prapůvodcem černobylské katastrofy je Lenin, který si umanol, že marxistická ideologie vyžaduje kolektivní zemědělství, tedy kolchozy, protože soukromého zemědělce nelze nijak vměstnat do socialistického řádu. Vycházejíc z tohoto ideologického dogmatu, o jehož ekonomické správnosti existovaly vážné pochyby, přivedla Komunistická strana za šedesát let sovětské zemědělství k naprosté katastrofě. Země, která se před první světovou válkou nazývala obilnicí Evropy, musela v šedesátých až osmdesátých letech importovat stále větší a větší množství obilí a jiných potravin.

Odkud ale mohl Sovětský svaz brát prostředky na nákupy ohromného množství potravin? Jediným možným exportním artiklem byla nafta a zemní plyn. Kde ale vzít potom energii pro vnitřní spotřebu? Odpověď byla jednoduchá a zcela v duchu vědecko-technické revoluce i přesvědčení, zčásti oprávněného, že sovětská věda může skoro všechno: „Soviet Union will go nuclear!“ Jenže v padesátých letech sovětský průmysl nebyl připraven na výstavbu moderních a bezpečných jaderných elektráren, založených na tlakovodních reaktorech, známých jako VVER. Proto bylo přijato politické rozhodnutí začít v SSSR intenzivní výstavbu tak zvaných RBMK reaktorů (Reaktor Bolšoj Moščnosti Kanalnyj), které byly již od konce

čtyřicátých let používány pro výrobu plutonia pro jaderné zbraně. Šéf sovětské akademie Alexandrov o těchto reaktorech jednou řekl, že jsou tak jednoduché, že je mohou vyrábět i vesnické motorově traktorové stanice. Reaktory byly sice skutečně velmi jednoduché a levné – hlavně však proto, že jejich bezpečnostní systémy byly zanedbány. Poznamenejme, že byly i nebezpečné. Při výrobě plutonia byly odzkoušeny pouze při výkonech asi desetkrát menších, než byly reaktory pro výrobu energie. V případě reaktoru v litevské Ignalině dokonce až patnáctkrát menších. Kdyby ruské zemědělství nebylo kolektivizováno, nevznikla by sovětská potravinová krize a nebylo by ji třeba řešit mimořádnými kroky. Tlakovodním reaktorům by bylo necháno dost času, aby technologicky uzrály a černobylská katastrofa by se nemusela odehrát. Ale to jsem jen přemýšlel nahlas o tom, co by se všechno mohlo stát či nestát, kdyby se Stalin a potom i Chruščov a Brežněv slepě neřídili leninským dogmatem o kolektivizaci vesnice: za černobylskou katastrofu tedy vlastně může sám Lenin a slepé dodržování jeho dogmat.

Zbytek cesty do Leningradu jsem prospal, asi z radosti nad originálně vyřešenou úlohou. S Anatolijem Sobčakem jsem se víckrát nesetkal. Bohužel.

Podle rukopisu uloženého v autorově osobním archivu.

Člověk Andrej Sacharov – první setkání v Moskvě

(1994)

[...] Kdyby mi někdo v prosinci roku 1986 řekl, že se do půl roku setkám v Moskvě s Andrejem Dmitrijevičem Sacharovem, považoval bych ho já, proslulý a notorický optimista, za snílka či za blázna. Budu muset zřejmě zkorigovat svůj optimismus. Směrem k optimismu ještě většímu.

Přes půl roku už je Andrej Sacharov v Moskvě. Pro přijíždějící státníky a hlavy států je větší atrakcí než Leninovo mauzoleum. [...]

Jsem již čtyři hodiny v Moskvě. Sacharovův telefon neodpovídá, a tak prosím přítele, aby mě po deváté hodině večerní vysadil u jeho domu. Zkusím to bez ohlášení. Čkalovova ulice, dům č. 48, ruské B. Nakonec nacházím vchod, kde má být kvartira 68. Vede přímo na Sadovoje Kolco. Zvoním, jsem rozčilený. Ozývá se štěkot psa, otvírá mladá dívka. „Určitě jste se spletl. Musíte jít jinam, je to až další dům, rovnoběžný s touhle ulicí,“ říká mi s milým úsměvem a pochopením. Nejsem zřejmě ani první ani poslední, kdo se v chaotickém číslování domů na Čkalovově ulici nestrefil do správných dveří. Konečně jsem ve správném domě a ve správném vchodu. Znovu zvoním u zašlých, všelijak spravovaných dveří. A už slyším

kroky za dveřmi. Otvírá Jelena Bonnerová. Je zřejmě zvyklá na pozdní hosty, neznámí lidé z Ruska i z ciziny zvoní u těchto dveří bez pozvání a bez předběžné domluvy. Neviděli jsme se od roku 1977, i když jsme spolu mnohokrát mluvili telefonem. „Počkejte, ale já vás přece znám, vy jste František.“ Jelena Georgijevna mě objímá a vede do obývacího pokoje. Andrej spí, ale hned ho vzbudím.

Za chvíli přichází Andrej Sacharov, v ošoupaných manšetrových kalhotách, bílé košili a červeném svetru. Objímá mě po ruském zvyku a líbá. Mám slzy v očích.

Před šesti lety, při příležitosti Sacharovových šedesátých narozenin, jsem sepsal malý článek o svých „setkáních“ s akademikem Sacharovem. Psali jsme si, telefonovali, diskutovali o různých problémech, ale nikdy jsme neměli možnost si spolu zblízka pořádně popovídat.

U Sacharovových se dveře netrhnou. Za chvíli přicházejí další návštěvníci. Dvě dívky z londýnského sekretariátu Amnesty International (AI). Rozhovor se soustřeďuje na otázku politických vězňů a na amnestii, která byla právě vyhlášena. Sacharov není spokojen s jejím textem. Zdá se mu nejasně formulován, každý náčelník tábora může de facto z amnestie vyloučit všechny politické vězně, protože ti obvykle mívají s vedením tábora nějaké konflikty. Političti vězňové musí být propouštěni bez jakýchkoli podmínek. Jsou to úřady, které nesou vinu za jejich nespravedlivé uvěznění.

Zástupkyně AI se ptají na počet politických vězňů, kteří ještě nebyli propuštěni. Podle statistiky AI v únoru 1987 mělo být ve věznicích 144 dosud nepropuštěných politických vězňů, podle seznamu Jeleny Bonnerové je jich 167 nebo 169. Seznam obsahuje ovšem pouze osoby, které jsou známé – nelze vyloučit, že existuje ještě mnoho dalších politických vězňů – Sacharov je důsledně nazývá vězňové svědomí – o kterých nikdo v Moskvě neví. Andrej Sacharov vypráví, že koncem letošního ledna napsal nový dopis Michailu Gorbačovovi, ve kterém žádá bezpodmínečné propuštění všech politických vězňů. Dodnes na něj nedostal žádnou odpověď. Členky AI se snaží zjistit, zda Sacharov dostal dopisy od jejich generálního tajemníka (je to mimochodem jejich první návštěva v Sově-

ském svazu, kdy při žádosti o vízum pracovníci AI nemuseli skrývat, za jakým účelem jedou navštívit tuto zemi).

Sacharov je v rozpacích: „Dostávám takové spousty dopisů, nepamatuji si všechny. Vzpomínám, že jeden jsem dostal. Víte, dostávám moře dopisů, jsem z toho trochu popletený. Nestačím na všechny odpovídat. Jistě bych měl. Lev Nikolajevič Tolstoj seděl v Krasnoj Poljaně a odpovídal na všechny dopisy. Ale mé síly jsou omezeny. A čím je člověk starší, tím méně má sil.“

„Jak jste na tom zdravotně?“ ptá se jedna z dívek. „Já se cítím dobře, horší je to s Jelenou Georgijevnou, měla tři infarkty a několik těžkých srdečních záchvatů.“

Andrej Sacharov opakuje, jak si váží činnosti AI, a prosí, aby ve své užitečné a konkrétní práci neustávali. Děvčata z AI odcházejí, blíží se již půlnoc.

„Měli bychom něco pojit a napít se čaje,“ navrhuje Andrej Sacharov. Přecházíme do kuchyně, Jelena Georgijevna připravuje krabí salát, dává na stůl zcela v ruském stylu nejrůznější zákusky a přirozeně čaj a ruskou zavařeninu. Rozhovor skáče z jednoho tématu na druhé. [...]

Táňa Jankelevičová, Sacharovova nevlastní dcera, která již řadu let žije v Bostonu, dostala povolení navštívit rodiče v Moskvě spolu s vnuky. Připadá mi to všechno neskutečné jako sen, jako nějaká radostná noční můra. Táňa, která jezdila po celém světě a byla přijímána prezidenty, královnami a králi, předsedy vlád a ministry zahraničí. Táňa, která poskytovala stovky interview, ve kterých obviňovala Sovětský svaz z mnoha zločinů. Táňa, se kterou jsme před čtyřmi lety seděli u Olofa Palmeho a diskutovali o problému Andreje Sacharova a jeho ženy. A tato Táňa je již třetí týden v Moskvě.

Ptám se Andreje Sacharova, zda mu dovolí cestovat do zahraničí. „Mám stovky nejrůznějších pozvání, ale sám o povolení žádat nebudu. Myslím, že to souvisí s mou úplnou rehabilitací.“ – „Co chápete pod úplnou rehabilitací?“ –“Vrácení všech řádů a cen. A zrušení výnosu, kterým jsem byl poslán do vyhnanství.“

Ačkoliv Sacharov, jak sám řekl, fyzicky vlastní všechny své řády, formálně je vlastně nemá. Situace je poněkud zvláštní:

výnos prezidia Nejvyššího sovětu z 8. ledna 1980, podle kterého byl poslán do vyhnanství, nikdo nikdy neviděl. Existuje dokonce podezření, zda vůbec existuje na papíře. V posledních letech Brežněvovy éry byla totiž široce rozšířena praxe telefonických příkazů shora dolů. Je to pohodlné: v archivech nezůstane ani stopa, nikdo si nemusí dělat starost s odpovědností a s budoucností.

Hlavní účetní Fyzikálního ústavu, který dostal pokyn, aby akademiku Sacharovovi přestal vyplácet plat, požádal ředitele, aby mu dal písemný příkaz. Ředitel písemný příkaz dát nechtěl, odvolával se na výnos prezidia. Hlavní účetní chtěl tedy vidět jeho kopii. Tu však nikdy nedostal. Prohlásil proto, že bez písemného právního podkladu Andreje Sacharova ze mzdových listin vyškrtnout nemůže. V džungli brežněvovského bezprávního práva najednou zafungovalo v této nejnižší instanci. Účetní zachránil čest Akademie a Andrej Sacharov dostával celých šest let plný plat.

Sacharov plným právem trvá na své úplné rehabilitaci. Není ovšem vyloučené, že otázka zrušení neexistujícího výnosu může být pro sovětské vedení poněkud nepřijemná. Stejně tak je nepřijemný pro sovětskou Akademii celý problém Andreje Sacharova.

Během mého pobytu v Moskvě byl Sacharovovi na francouzském velvyslanectví předán diplom člena Francouzské akademie věd. Poděkoval při té příležitosti za solidaritu, kterou mu projevíli vědci z celého světa. Potom se ale opravil: Akademie věd SSSR se k této solidaritě nepřipojila. Naopak, v červenci 1983 uveřejnili v *Izvestijích* čtyři významní členové sovětské Akademie věd pomlouvačný článek „O ztrátě cti a svědomí“. Psali v něm mimo jiné:

„Když jsme otevřeli výtisk amerického časopisu *Foreign Affairs*, našli jsme v něm rozsáhlý článek akademika Andreje Sacharova. Pustili jsme se do čtení, očekávající po pravdě řečeno všelicos... Že se Sacharov pokouší očernit vše, co je nám drahé, že pomlouvá vlastní lid tím, že ho světu představuje jako jakousi bezvýraznou masu, která o vznešeném civilizovaném světě nemá ani tušení, jsme dobře věděli.

Přesto nás Sacharovův výtvor ve *Foreign Affairs* překvapil. Sacharov, naoko polemizující s americkým profesorem S. Drellem ze Stanfordovy univerzity, který se vyslovuje pro zmrazení existujících jaderných arzenálů SSSR a USA, vyzývá USA, Západ, aby za žádných okolností nesouhlasil s jakýmkoli omezením závodů ve zbrojení, jaderného především. Činitele z Washingtonu přímo zaklíná, aby pokračovali ve svém militaristickém kurzu k vojenské převaze. Dokazuje přitom, že Spojené státy a NATO nesmějí zmírnit závody ve zbrojení ještě minimálně deset až patnáct let. Může se to zdát nepravděpodobné, ale to, co následuje, tam stojí černé na bílém. Sacharov prosí ty, k nimž se obrací, aby nespolehali na rozvahu protivníka. Kdo je tím protivníkem? Sovětský svaz, země, ve které Sacharov žije. Varuje vládců Ameriky: nevěřte v mírumilovnost socialistických států. Otevřeně a bez ostychu schvaluje plány USA a NATO na rozmístování amerických peršingů a okřídlených raket v západní Evropě – těchto zbraní prvního úderu, které mají mířit na naši zemi a ostatní socialistické státy. Jeden z jeho argumentů zní: bude-li Washington mít rakety MX, což je rovněž obecně známá zbraň prvního úderu – bude pro Spojené státy snazší vést jednání se SSSR.

Vrátili jsme se k těmto místům v Sacharovově článku několikrát. A zmocnil se nás jakýsi zvláštní pocit: psal to opravdu on? Vždyť tohle všechno jsme už nejednou četli a slyšeli. Právě tak mluví ministr obrany Weinberger. Stejně se vyjadřuje prezident Reagan. Je to jazyk amerických generálů a politiků ultra. Chybí jen, aby Sacharov prohlásil SSSR za zplozence pekla a vyhlásil křížácké tažení proti komunismu – a může se hned posadit do Pentagonu, do Bílého domu.

A ještě něco nám připadalo neuvěřitelné. Sacharov je vědec. Národněji vidí a líp ví, jaké by mohly být následky těchto aktů, k nimž vyzývá vládu země, která už jednou vyzkoušela na lidech zbraň hromadného ničení. Tenkrát USA svrhly atomovou smrt na japonská města. Jejich vládcí chtěli ukázat světu, a především naší zemi, jakou sílu mají k dispozici. Dnes Sacharov volá v podstatě po tom, aby děsivou sílu atomových zbraní znovu použili k zastrašení sovětského lidu, donutili naši zemi kapitulovat před americkým ultimátem. K jaké

vlastně zemi a k jaké civilizaci se Sacharov počítá a čeho chce koneckonců dosáhnout? Cožpak nechápe, že stupňování zbrojení, k němuž vyzývá, znamená hrozbu nejen pro naši zemi, která v poslední válce ztratila 20 miliónů lidí, ale pro všechny národy bez výjimky, pro lidskou civilizaci samu? A tady už přestáváme o Sacharovovi uvažovat jako o vědci. Co je to vlastně za člověka, když dospěl k takovému stupni morálního úpadku, nenávisti k vlastní zemi a jejímu lidu?

V jeho jednání shledáváme také porušení obecných norem humanity a slušnosti, závazných, zdálo by se, pro každého civilizovaného člověka. Víme, že Sacharovovými velkými přáteli v Americe jsou ti, kdo by chtěli smést z povrchu země naši zemi, socialismus. Tito jeho přátelé ustavičně dělají rozruch kolem tragického Sacharovova osudu. Pomiňme teď to nehorázné pokrytectví. Ne, náš stát, náš lid prokazuje mnohem víc než trpělivost s tímto člověkem, který si klidně žije v Gorkém, odkud rozesílá své výtvary plné nenávisti k lidem. Mluvit o čestnosti, když někdo ve skutečnosti vyzývá k válce proti vlastní zemi, je těžké. Před několika stoletími řekl Erasmus Rotterdamský, že za válku mohou jen nemnozí, jejichž nechutný blahobyt závisí na neštěstí lidu. Nejde samozřejmě o Erasma Rotterdamského. Ale o to, že i za jeho časů nezastírala slušným a myslícím lidem nenávist oči a oni neztráceli čest a svědomí.“ [...]

Sacharov teď plným právem očekává, že se od tohoto paskvilu budou jeho autoři distancovat. Akademik Skrjabin nemá zřejmě čisté svědomí; po návratu Sacharovových z Gorkého nabídl Jeleně Bonnerové, aby pracovala na prezídiu AV SSSR na úseku mezinárodních vědeckých styků. Prý by to nesmírně zvýšilo prestiž sovětské Akademie. Právě z tohoto důvodu Sacharovova žena jeho návrh odmítla. [...]

Měl jsem možnost pozorovat Andreje Sacharova při práci, mnoho hodin jsem s ním prodiskutoval. Vypadá dobře – snad je jen trochu unavený, ale kdo by nebyl při způsobu života, který s Jelenou Bonnerovou vedou. Každou chvíli zvoní telefon. [...]

Byl jsem bez nadsázky Sacharovem doslova fascinován. Fascinován jeho ušlechtilostí, jeho uměním poslouchat,

klást otázky, soustředit se na podstatu. Byl jsem udiven šíří a hloubkou jeho odborných znalostí. Jeho informovaností. Rychlostí jeho reakcí a svérázností jeho myšlení. [...]

Při své třetí návštěvě v Sacharovově bytě jsem se dozvěděl, že jim někdo během odpoledne, když byli na francouzském velvyslanectví, rozbil kamenem zadní sklo nového auta Žiguli, které si právě koupili. Jezdili jsme s Táňou po Moskvě ještě ve starém autě, do kterého Andrej Dmitrijevič přendal zásobní kolo, lékárníčku a hasicí přístroj. Táňa byla rozčilená, jak špinavé, nedodělané a špatně vybavené auto jim vydali ve valutovém obchodě. Inu, za deset let života na Západě si Táňa navykla hledět na všechno americkou optikou. Mínění o tom, zda rozbíté sklo bylo dílem KGB či náhodným chuligánstvím, se u Sacharovových rozcházelo: Jelena byla přesvědčena, že šlo o provokaci, její matka byla proti, Sacharov to považoval za nepravděpodobné, ale účast KGB zcela nevyklučoval. „Diktoval jsem Jeleně Georgijevně svůj projev pro francouzskou oslavu den předtím, takže ho jistě znali předem“, říká. S tím, že je stále ještě odposloucháván, zřejmě počítá jako s nevyhnutelnou realitou moskevského života. Mnoho se změnilo, ale zdaleka ještě ne všechno.

Rozhovor se stáčí na situaci v Československu. Sacharov se ptá na počet politických vězňů, na činnost Charty 77, zda se v posledních měsících začala situace měnit. Vyprávím mu o činnosti Charty, o oslavách jejího desetiletí, o Václavu Havlovi a jeho politických esejích – žádný z nich se mu nikdy nedostal do rukou, ačkoliv nejméně tři byly přeloženy do ruštiny. Pražské jaro a osud Československa Andreje Sacharova velice zajímá, jeho faktická informovanost je však po letech exilu minimální. Vzpomínáme, jak jsem před Vánocemi v roce 1980 jeho jménem posílal peníze dětem československých politických vězňů. Děkovné dopisy z Československa mu tehdy udělaly velkou radost. Stejně jako mnoho dalších sovětských občanů cítí spoluodpovědnost za situaci a vývoj v zemi, na kterou hleděli s takovou nadějí a jejíž „jaro“ bylo jejich zemí tak brutálně rozdraceno. „Myslím, že vaše návštěva v Moskvě by mohla být důležitým symptomem dalekosáhlých změn,“ říká.

Když jsem po návratu ze Sovětského svazu mluvil telefonicky s Václavem Havlem, podotkl, že je zajímavé, jak egocentrické, na sebe soustředěné jsou obrodné procesy ve východní Evropě. Měl plnou pravdu. Ani Andrej Sacharov ani nikdo jiný nepovažoval tehdy, devatenáct let po sovětské okupaci, československou otázku za natolik důležitou, aby v některém ze svých projevů, interview či článků požadoval odchod sovětských vojsk z Československa nebo politické řešení československého problému.

Postupně se od Sacharovových dozvídám podrobnosti o proslulém Gorbačově telefonu. Vypráví mi o tom Sacharov, jeho žena i Táňa, které tehdy Sacharov ihned zavolał do Bostonu a celou věc jí vylíčil.

Stalo se to den po mém odjezdu z Bostonu 16. prosince 1986. V deset hodin večer u Sacharovových v Gorkém někdo zazvonil. Bylo to nezvyklé, přede dveřmi seděl ve dne v noci milicionář, který nepouštěl nikoho dovnitř. Teď přišli tři muži a prohlásili, že budou instalovat telefon. Andrej Dmitrijevič se bránil, že si žádný telefon neobjednali, ale marně, telefon byl narychlo instalován. Když muži odcházeli, jejich náčelník, zřejmě důstojník KGB, Sacharovovy upozornil, aby nikam neodcházeli, že budou mít druhý den ráno o desáté hodině důležitý hovor. Přesně v deset zavolala slečna z centrály a oznámila jim jejich číslo. O hodinu později zavolala znovu a řekla jim, že jejich číslo bylo změněno.

Ve tři odpoledne se Sacharov rozhodl, že půjde koupit chléb, ale v televizi začali vysílat nějaký zajímavý program, a tak se na chvíli zdržel. Najednou zazvonil telefon. „Akademik Sacharov, s vami budět razgavarivat Michail Sergejevič Gorbačov.“ Sacharov křikl na ženu, která v rozčilení popadla cigarety a zapálila si, ačkoliv po operaci bypassu na radu lékařů kouřit přestala. (Od té doby zase hulí jak tovární komín.) Gorbačov Sacharovovi oznámil, že dostali jeho dopis a že se rozhodli dát mu možnost vrátit se do Moskvy. Co se týče „Bonnérové“ (Gorbačov vyslovil jméno Jeleny Bonnerové se špatným přízvukem, poněkud pejorativním způsobem), její případ se také řeší. Sacharov mu dotčeně řekl, že Jelena Georgijevna Bonnerová je přece jeho žena. „Byt tam máte, s tím

nebudou žádné problémy,“ pokračoval Gorbačov. „Můžete přistoupit k plnění svých vlasteneckých povinností. Posílám za vámi Marčuka¹¹⁾, který s vámi domluví všechny podrobnosti.“ Sacharov Gorbačovovi poděkoval, řekl, že toto rozhodnutí považuje za obnovení historické spravedlnosti, ale že ve svém dopise žádal také Gorbačova, aby byla vyhlášena všeobecná amnestie pro všechny politické vězně, a že před několika dny byl v Čistopolském vězení zločinně zabit jeho přítel Anatolij Marčenko, jehož jméno bylo jako první na seznamu osob, které měly být neodkladně osvobozeny. Gorbačov odpověděl, že tyto problémy jsou řešeny, že řada osob již byla osvobozena, ale že seznam obsahuje všelijaké lidi. Sacharov mu namítl, že všichni, kteří jsou uvedeni v jeho seznamu, jsou političtí vězňové a že je nutné je okamžitě osvobodit. „Je to nutné z hlediska prestiže naší země,“ dodal, „pro úspěch vaší politiky, a také z hlediska vašich osobních zájmů.“ Gorbačov na to odpověděl něco formálního, Sacharov se polekal, aby jeho dopis neodmítl, a opakoval, že Gorbačova snažně prosí, aby se znovu vrátil k otázce politických vězňů. Ještě jednou poděkoval za zavolání i za dovolení vrátit se do Moskvy, řekl na shledanou a zavěsil.

„Nebylo to asi z mé strany příliš slušné, ale už se stalo,“ poznamenal Sacharov a zase se tak zvláště provinile usmál. [...]

O triumfálním příjezdu Sacharova do Moskvy toho bylo napsáno již hodně – snad se jenom zmíním o tom, že hned první den se zúčastnil velkého semináře ve Fyzikálním ústavu. Když přišel, uvítali ho účastníci potleskem. Potlesk se ozval znovu, když přednášející začal svou přednášku slovy: „Jak ukázal v roce 1967 Sacharov, baryonovou asymetrii vesmíru lze vysvětlit...“

*Z knihy František Janouch: Případ Andrej Sacharov.
Atlantis, Brno 1994.*

11) Gurij Marčuk, prezident Akademie věd SSSR.

Kaciveli 96: Sentimentální putování na Krym po 33 letech

(1996)

Paměť mi zachovala pocit čehosi velmi příjemného: v roce 1963 jsem s manželkou a jejími rodiči strávil několik dnů v nevelkém krymském hnízdě s kuriózním gruzínským názvem Kaciveli. Byl jsem s horolezeckou expedicí na Pamíru a ženu jsem doháněl z Dušanbe přes Ašchabad, Baku, Adler a Simferopol.

Ubytovali jsme se v soukromí ve dvou maličkých, špinavých místnůstkách se smrdutým suchým záchodem, jedli jsme, jak se dalo, zato jsme dosyta užívali krásné mořské přírody. K tatarské pláži jsme se krkolomně prodírali hustým lesíkem zarostlým jalovcem, piniemi a duby. Plnými doušky jsme vdechovali neopakovatelné, léčivé a duši oblažující aroma, pro oblast Středozevního a Černého moře tak typické. „Tatarská pláž“ byla čistá a skoro prázdná. O skalisko zvané Kuba se třísťily vlny, zanechávající na mořské hladině bílé hřebínky. Určitě se tam líbilo i naší dosud nenarozené dcerce Kátě. Teplé a čisté vlnky laskaly břicho mé ženy, vytvářely pocit harmonie a bezpečí. Řekl bych, že od té doby naše Káťa miluje moře.

Všechny tyto vzpomínky ožívaly v mé paměti, když jsem v posledních srpnových dnech letošního roku nasedal v Ky-

jevě se synem Erikem do letadla. Mířili jsme do Simferopolu. Starý otrískaný Antonov 24 měl nepohodlná a ušmudlaná sedadla, nepříjemnou letušku, a jak jsme zjistili později, ještě horší piloty. Letuška se tvářila navýsost otráveně. Nejdříve nám prodávala minilahvičky whisky, džinu a vodky, koka-kolu, pivo, tavené sýry, čokoládu a sušenky. Teprve když jsme zahnali žízeň, nabídla nám zadarmo teplou minerálku.

K Simferopolu jsme se přiblížili po půldruhé hodině. Nad přistávací plochou letadlo s velkým rámusem vysunulo podvozek. Najednou to s námi silně škublo, Antonov začal nabírat výšku, podvozek zapadl zpět a za pár minut jsme byli opět v nízkých mracích. Vypadalo to hrozivě, ani kapitán ani letuška však neuznali za vhodné říci cestujícím jediné uklidňující slůvko. Erik znervózněl: co když se zasekla část podvozku?

Po deseti minutách se přistávací manévř opakovat a tentokrát se zdařil. Rolujeme, zastavujeme a letuška nám přísně nakazuje, že musíme zůstat sedět, dokud z letadla neodejde posádka. Odkdy kapitáni opouštějí palubu jako první? napadlo mě. Co když špatně zastavili, zapomněli něco odpojit, vypnout nějaký čudlík? Co mohu udělat já, řadový cestující, abych jejich opomenutí napravil?

Čekali jsme dlouho. Konečně se otevřely dveře pilotní kabiny a posádka zamířila k zadnímu východu. „Kapitáne,“ křikl jsem silným hlasem, „stalo se něco?“ „Všechno v pořádku,“ ucedil na půl pusy a zrychlil krok.

Nesnáším, když jsem někomu za blbce, takže jsem si zjistil, jak to bylo: podivný přistávací manévř si vynutila okolnost, že na ploše se zdrželo jiné letadlo. To se může stát, ale proč z toho dělají státní tajemství?

Ani na zpáteční cestě, tentokrát s krymskou leteckou společností, s námi nezacházeli o moc lépe. Přistáli jsme v Kyjevě, zahákli nás za traktor a trvalo dobrých deset minut, než se řidiči podařilo zaparkovat v nekonečné šňůře letadel daleko od letištní budovy. Letuška opět zahřímala, že jako první opustí letadlo posádka. Nevzdal jsem se; i tentokrát jsem zvolal do kapitánových zad, jak to, že odchází dřív než my. Odpovědi jsem se nedočkal.

V Simferopolu se na nás jako vosy na med vrhli taxikáři. Za jízdu do Kaciveli požadovali 150 dolarů. Po úporném dvacetiminutovém smlouvání slevili na osmdesát. Až v Kaciveli nám řekli místní znalci, že jízdné je padesát dolarů. Dělej co dělej, stejně umřeš jako hlupák

Na Krymu několik dnů přšlo a telefonní linky téměř nefungovaly. Dvě bábušky ve vrátnici vědeckého areálu, kde jsme měli vyjednáno bydlení, se nám všemožně snažily pomoci; stejně tak člověk obsluhující velký radioteleskop. Brodili jsme se blátem neudržovaných cestiček, odkud bylo vidět obrovské plošiny nad olověným mořem. Jedna vypadala jako kapitánský můstek potápějící se lodi.

Konečně jsme našli vedoucího, který nám přidělil apartmá de luxe v jedné ze tří budov výzkumného vědeckého ústavu. Domy vypadaly dost zchátrale; podivil jsem se, když nám řekli, že stojí teprve pět let. Upřímně jsem se snažil objevit v našem protěkčím obydlí aspoň něco, co by bylo možné pochválit. Bohužel marně. I když jsem zamhouřil obě oči, nacházel jsem jen nerovnou a skřípající podlahu, lajdácky nalepené tapety, dveře otvírané pomocí provázku a zavírané složenými novinami, sprchu na rezavém hřebíku, noční lampičky, které nevisely nad postelí, ale na protilehlé zdi. Za temných jižních nocí jsem se musel naučit, jak se po zhasnutí dostat do postele, aniž bych se přerazil o nábytek.

K večeri jsme se opozdili; přesto nám ochotně připravili salát a umíchali pár vajíček. Dobrosrdečný personál se snažil ze všech sil, aby nám zpříjemnil dovolenou. Nicméně musím říct, že jídelna s hliníkovými vidličkami a jedním nožem pro čtyři lidi na mne neudělala bůhvíjaký dojem.

Ale co, vždyť jsem se sem netrmácel kvůli vybrané kuchyni s přepychovým stolováním, běloskvoucím ubrusy, jemným porcelánem a křišťálovým sklem. V Kaciveli jsem byl zvyklý nocovat ve spacáku na pláži. Jednou, před pětatřiceti lety, mě tam probudilo lehké kopnutí. V přízračné, vlahé noci se nade mnou zjevili dva pohraničníci. „Vaši dokumenty,“ řekl strohý hlas. „Hele, di do... Co mě budíš?“ zamumlal jsem ospale se zdůrazněným volžským akcentem. „Naš,“ ucedil velitel hlídky a ozbro-

jená dvojice se odebrala lovit špióny, narušitele státní hranice a živly snažící se uplavat na vratké bárce ze sovětského ráje.

Začalo se stmívat, poháněl jsem Erika, abychom si šli zaplavat. Seběhli jsme dolů po kamenném chodníčku a mně se zatmělo před očima. Pláž nikde. Moře lemoval betonový pás, ubíhající podél pobřeží kamsi daleko na západ. „Raději tam nelezte, moře je tu velice špinavé,“ ozval se varovný hlas náhodného chodce. Uposlechli jsme. „Tak se aspoň projdeme,“ navrhl jsem synovi. Před námi se za večerního šíření plnou silou rozeřvaly rokenroly a jiné moderní rytmy. Ve dvou obskurních kioscích prodávali pivo a whisky, vedle pekli šašliky. Koupili jsme si lahvinku místního červeného vína a jeden špíz šašliku. Víno bylo dobré, i šašlik se dal jíst. Raději jsem zapomněl na hygienu; neměli tu tekoucí vodu a hned vedle, v nedostavěných betonových základech, páchly hory odpadu a lidských fekálií. Moje chyba: příští den měl Erik ošklivé žaludeční potíže. Nejvyšš deprimovaný jsem se vrátil na pokoj, vzal si prášek na spaní a přestal snít o překrásné pláži v Kaciveli.

Ranní realita překonala večerní můry. Dlouho jsem chodil po dálnici, nad níž trčely monumentální ruiny; ruiny nikoli středověké, leč současné. Sanatorium Akademie věd SSSR se budovalo asi 25 let; před pěti lety, po vzniku nezávislé Ukrajiny, výstavba uvázla. Měla to být gigantická stavba komunismu: přinejmenším pět set pokojů s výhledem na moře. Balkony. Velké restaurace. Lanovka na pláž. Na kdysi překrásnou pláž. Byla tady vůbec kdy jaká pláž? Co když nikdy žádná nebyla? Ta myšlenka mě neustále pronásleduje. Z někdejšího pobytu v Kaciveli nemám žádné fotografie. Zato mám ozvučený barevný videozáznam anno 1996. Co když Kaciveli nikdy nebylo, co když jsem si je pouze vysnil jako romantickou epizodu svého mládí?

Odpadky, odporný zápach a pár turistů, jimž se podařilo zajet autem až na pobřežní „dálnici“, aby se tu utábořili k odpočinku. Vaří na primusech, nádobí myjí v moři, tamtéž vyhazují zbytky jídla. Moře je velké, všechno odnese.

Kdesi na konci autostrády, tam, kde se zařizla do skalních útesů, jsem se přece jen vykoupal. Nemohl jsem opustit

Krym, aniž bych si zaplaval v moři. K útesu zvanému Kuba přivedli dlouhou lávku, na vrcholku vidím jakési pohozené nástroje. Lávku prožral rez. Varovný nápis sděluje, co je i bez něj každému zřejmé: nevstupujte, životu nebezpečno.

S Erikem jsme se dohadovali, kolik by asi stála obnova pláže. Padesát milionů dolarů? Sto milionů? Už vůbec jsme se neodvážili odhadnout, kolik peněz by si vyžádalo zvelebení celého krymského pobřeží, dokončení rozestavěných a rekonstrukce existujících ozdravoven.

Před polednem jsem zaběhl do „sluneční laboratoře“, kde jsem byl očekáván. Omylem jsem vpadl do jiné budovy. Bílý dům v novoklasicistním stylu s okázalým sloupořadím byl pustý; jen tři muži se poblíž šťourali ve vnitřnostech starého Moskviče. Všude otevřené dveře, v ústavních laboratořích a pracovnách ani živáčka. Až v poslední místnosti s balkonem směrem k moři stařík v bílé rubašce. Jen co mě zhlédl, vyskočil od stolu zavaleného papíry a radostně mě uvítal. Připadal jsem si jako v Kafkově *Zámku* neb při *Procesu*. Nepřípadná byla jen vnější kulisa: slunce, moře a pinie se v Kafkových románech nevyskytují. Starého pána jsem musel zklamat: nehledám jeho, v kacivelské beznaději nejsem poslem naděje. Nicméně se ochotně nabídl, že mě doprovodí do sousedního baráku. Ne, nepřerekl jsem se. Barák, v němž se nachází laboratoř, stojí na skále nad mořem. U stolku se slunečником seděl postarší pracovník a cosi počítal na kalkulačce.

Nechci vás nudit podrobným popisem svých pocitů a zážitků. Sluneční teleskopy zrezivěly, pokryly se solí a prachem. Šípková Růženka. Kdysi se zde zabývali nevšedním bádáním.

Vedoucí laboratoře byla v rozpacích. Zůstala zde skoro sama. Neměl jsem odvahu zeptat se na výši jejího posledního platu; dostala ho v dubnu. Přesněji: koncem srpna prý dostala třetinu své dubnové mzdy. Ovládl mne pocit trapnosti, smutek a sklíčenost. Po obědě jsme z Kaciveli utekli do Jalty. Další pobyt bych neunesl.

Erik někde vyčetl, že nejlepší jaltský hotel je Oreanda. Stojí v centru města a přitom prakticky na pláži. Zvenčí vypadá

zachovale a slušný je i uvnitř. Pochází z minulého století, před patnácti lety jej zrenovovala jedna jugoslávská firma. Zeptal jsem se recepční, mají-li pro nás volný pokoj. „Ale nejsme nejlevnější,“ varovala. Co jí na to říct? „Tak rovnou povězte, co stojí jedna noc.“ Zeptala se, jaké máme doklady. Předložil jsem svůj diplomatický a Erikův obyčejný pas. Vzala si je, šla se s kýmsi poradit a vrátila se s překvapivou odpovědí: já zaplatím 28 dolarů, můj syn, chudý švédský student, 64. Ó časy, ó mravy!

Erika napadlo, že bychom mohli zajet lodí do Oděsy. Ve všech turistických příručkách stojí, že tam každý den směřují rychlé „rakety“. Znuděné dívky u prázdných přístavních pokladen nám řekly, že to už dávno neplatí. „A co normální lodě?“ nevzdával jsem se. „Možná za týden, pokud bude nafta...“ Naštěstí se Erikovi podařilo sehnat poslední místenku na zahraniční rychlík Simferopol–Oděsa–Kišinev.

Výborně jsme se navečeřeli v jaltské restauraci Gurmán. Čerstvý jeseter byl skvělý. Zeptal jsem se číšníka, odkud tak vzácné ryby mají. „Od pytláků z Astrachaně. Nákladák sem dojede za jednu noc.“ Hranice, jak je vidět, nejsou překážkou. Noční Jalta byla rušná a veselá. Několik jazzových orchestrů soupeřilo v ryčnosti a razanci, jejich kakofonie nám dlouho nedovolila usnout.

Poblíž Nikitské botanické zahrady stojí nad mořem nevelká zotavovna Ukrajinské akademie zemědělských věd. Její vedoucí nás srdečně přijal a provedl domem, který nechal postavit ministr zemědělství Mackevič. Kromě dvou luxusních apartmánů je zde patnáct pokojů s příslušenstvím. Ministrův úmysl byl prostý: bude sem zvat ministry zemědělství svazových republik a projednávat s nimi věčný problém, jak vyvést sovětské zemědělství z krize, která trvá a prohlubuje se již několik desítek let.

Na Krymu jsou pouze dvě ekologicky čisté zóny: Foros, kde stojí dača generálního tajemníka strany, a Nikitská botanická zahrada. Údajně to potvrzují i americké údaje, získané ze satelitů. „Připlouvají sem dokonce delfini,“ chlubí se sympatický vedoucí.

Pochopil jsem delfíny, když jsem se podruhé odvážil smočit v černomořských vlnách. Pláž Mackevičova sanatoria je nádherná, s čistým a klidným mořem. Za plotem dál na východ je nudistická pláž. Co když sem delfíny netáhne jen krásná příroda, ale i krásné sluníci se ženy? Snažil jsem si představit rozsah krymské ekologické katastrofy. Dvě nedotčené oblasti o rozloze zhruba pěti kilometrů na celé krymské pobřeží, kdysi nazývané všesvazovou ozdravovnou! Kolik je to procent? Jedno? Jedna desetina procenta?

Před osmnácti lety mi přišla do rukou samizdatová práce s názvem *Zničená příroda*. Její autor se musel skrýt pod pseudonym Boris Komarov. Kniha na mne zapůsobila silným a zdrcujícím dojmem. Snažil jsem se o ní informovat ve švédském tisku. Neúspěšně. Redaktoři odmítli zveřejnit článek, který „zjevně odporuje skutečnosti“. Po patnácti letech vyšlo najevo, že Komarovova kniha (pseudonym Zeeva Volfsona) byla spíš optimisticky růžovým líčením sovětské skutečnosti.

Během krymského pobytu se mi úporně vracely otázky, které mě trápí už dávno: Jak dalece se někdejší Sovětský svaz zadlužil do budoucna, když po desítky let nevynakládal na udržení svého životního prostředí téměř nic? Obnáší to deset ročních rozpočtů? Dvacet? Nejhorší je, že nepředstavitelně vysoký dluh na úkor dětí a vnuků se dosud nezačal amortizovat. Ba co víc: dál rychle roste, neboť rozvrácené ekonomiky zemí Společenství nezávislých států nejenže nejsou schopny zlikvidovat následky minulé ekologické katastrofy, ale naopak ji nadále prohlubují.

Krymskou kuriozitu, proslulé „Vlaštovčí hnízdo“, jsem znal jen z obrázků. Konečně je vidím na vlastní oči. Dům visící nad mořem je úchvatný a v bezvadném stavu. Uvnitř je italská restaurace. Prohlížíme jídelní lístek a začínáme chápat, proč zeje prázdnotou. Přesto si dáváme oběd. Jídlo je sotva průměrné, ceny na nejvyšší světové úrovni. Dokonce jsem si italsky zanádal, ale nikoho to nevzrušilo, italští domácí zřejmě nejsou nablízku.

Opouštíme Krym, cestou na letiště se bavím s řidičem. Stejně jako osmdesát procent zdejších obyvatel je Rus. Říká,

že kromě karbovanců tu všude berou ruské ruble a samozřejmě dolary. Na obchodech, u silnic ani nikde jinde jsem nezahlédl jediný ukrajinský nápis. Každý, koho jsem se zeptal, jak si to mám vysvětlit, mi odpověděl: „Cítíme se být Rusy, patříme k Rusku.“ Obyčejných lidí se na jejich pocity nikdo neptá. Neptali se ani krymských Tatarů, které odtud Stalin nelítostně vysídlil. Teprve teď, po půl století, se na Krym zvolna vracejí.

A Josef Vissarionovič i Nikita Sergejevič se zatím smějí v nebi nebo smaží v pekle. (Názor na to, kde geniální vůdce všech národů tráví svůj posmrtný život, se mezi staříky diametrálně rozchází a mládež tato zásadní otázka zajímá jako loňský sníh.) Kaši, kterou zavařili, budou jejich potomci ještě dlouho a bolestně vyjídát. Po celé generace!

Od samého rozbřesku nabízejí vesničané podél silnic červenou sladkou krymskou cibuli. Koupil jsem si jí pořádný svazek. Druhý den, už v Kyjevě, mi stejný obrovský pletenec přinesla známá, která se právě vrátila z Krymu. Cibulí jsem na nadcházející zimu zásoben vrchovatě. Rád bych věděl, bude-li to platit také o elektřině, teple a plynu.

Podle rukopisu uloženého v autorově osobním archivu. Dátováno „Krym, Kyjev a Stockholm, srpen – září 1996“.

Švýcarské hodinky

(2003)

Po návratu z koncentráku v červnu 1945 dostal táta od jednoho z kamarádů krásné švýcarské hodinky. Závídel jsem mu je a táta mi je nakonec dal. Byl jsem na ně strašně pyšný.

Trávil jsem první poválečné léto v Kamenném Újezdě, vesnici, která byla na hranici spojenecké demarkační zóny: za rybníkem Štilcem, v malé vesničce Kosově, začínala zóna americká.

Jednou jsem se tam s bratrancem vypravil. Se zájmem jsme pozorovali americké vojáky, jejich stany, jejich vyžehlené a elegantní uniformy i zelené krabice ve voskovaném kartónu, obsahující celý oběd či večeři. Byl to jiný svět a vojáci nám dávali žvýkačky a jiné maličkosti. Zkoušel jsem použít své chabé znalosti angličtiny a rozmlouvat s Američany. Jeden uviděl na mé ruce nové hodinky a chtěl se na ně podívat. Sundal mi je z ruky a prohlížel si je. Potom je strčil do kapsy a odešel. Byl jsem zoufalý a nevěděl co dělat. Nakonec jsem našel nějakého důstojníka, ještě vyžehlenějšího a elegantnějšího, a snažil jsem se mu vysvětlit, že mi jeho podřízený právě ukradl hodinky. Dnes ani přesně nevím, co mě víc pobouřilo: ukradené hodinky či vojáková arogance.

Důstojník nakonec pochopil můj výklad, našli jsme v táboře vojáka s mými hodinkami, následovala velice hlasitá konverzace, voják zasalutoval, vytáhl z kapsy mé hodinky a vrátil mi je se slovy SORRY.

Od té doby uplynulo skoro 60 let. Poznal jsem Ameriku, nesčetněkrát v ní pobýval, spolupracoval s jejími vědci a diplomaty, měl těsné kontakty s americkými hnutími za lidská práva, přednášel na univerzitách a získal v této velké zemi mnoho dobrých a věrných přátel.

Dnes v noci jsem vyslechl projev prezidenta Bushe. Ač je mi již přes sedmdesát, pocítil jsem stejné zoufalství a bezmoc jako tenkrát, v roce 1945, v americkém vojenském táboře v Římově.

Navíc neskonale větší hrůzu při představě, co svět čeká v nejbližších dnech a týdnech. Mluvím dnes anglicky plynně. Obávám se však, že nenajdu důstojníka, který by dokázal postavit prezidenta Bushe do pozoru a přinutit ho pronést slovo SORRY: to, co hodlám udělat, je nepatřičné a neslušné, a omluvit se nám, lidem, kteří obývají tuto planetu za aroganci moci, která z prezidentovy řeči tryskala jako nafta z nově otevřeného vrtu.

Rukopis článku napsal František Janouch 18. 3. 2003, dva dny před zahájením americké invaze do Iráku. Článek byl uveřejněn v deníku Mladá fronta Dnes 22. 3. 2003. Janouch rozeslal článek e-mailovou poštou na několik set adres s tímto dodatkem:

„P.S. Použil jsem výraz *arogance moci*, který jsem si vypůjčil z knihy senátora W. Fulbrighta *Arrogance of Power* a z citátu prezidenta Johna F. Kennedyho:

When power leads man toward arrogance, poetry reminds him of his limitations.

When power narrows the area of man's concern, poetry reminds him of the richness and diversity of existence.

When power corrupts, poetry cleanses.

John F. Kennedy

Přibližný překlad: Když moc vede člověka k aroganci, poezie mu připomíná jeho omezení. Když moc zužuje oblast zájmů člověka, poezie mu připomíná bohatství a různorodost života. Když moc korumpuje, poezie očišťuje.“

Jak jsem potkal disidentku Jelenu Bonnerovou

(2011)

V sobotu v požehnaném věku 88 let zakončila svou životní dráhu známá sovětská disidentka Jelena Bonnerová, žena a spolubojovnice Andreje Sacharova.

Svou odvahou, svými názory, svou vytrvalostí a neústupností se stala legendou v sovětských disidentských kruzích. Ne všichni a ne ve všem s ní vždy souhlasili, ale všichni paní Bonnerovou a její názory brali vždy vážně. Nad jejími názory a stanovisky se často strhávaly bouřlivé diskuse, ba dokonce spory. Ne vždy Jelena Georgijevna z těchto diskusí vycházela jako vítěz, to však nikterak nezmenšovalo respekt, jaký k ní chovali jak její přátelé, tak její protivníci.

Spolu s Andrejem Sacharovem se významně angažovala za osvobození sovětských politických vězňů, za zlepšení podmínek jejich života v sovětských koncentracích a posléze po jejich případném propuštění. Desítky sovětských politických vězňů na to dodnes vděčně vzpomínají.

Setkání v Norsku

Když jsem v září roku 1973 odeslal z Prahy do londýnských *Timesů* svůj „přímlybný telex“ za Nobelovu cenu míru pro Andreje Sacharova, netušil jsem, že se za dva roky v Oslu s Jelenou Bonnerovou osobně seznámím. Sacharov totiž v roce 1975 Nobelovu cenu míru skutečně dostal a já se stal jedním z jeho několika málo osobních hostů, které on a Jelena Bonnerová na slavnostní předání ceny i na večeri s norským králem pozvali.

Protože Andrej Sacharov byl fyzik a Jelena Bonnerová „pouhá“ lékařka, stal jsem se v Oslu tak trochu jejím neoficiálním rádcem. V poslední den života Andrej Sacharov začal psát předmluvu k ruskému vydání mé knihy *Ne, nestěžuji si*. Po Sacharovově smrti Jelena Georgijevna dopsala k jeho předmluvě tyto řádky: „Doktora Janoucha známe dobře. Nejdříve jsme se znali z dopisů, které ne vždy zcela legálně překračovaly naši hranici, jež byla, jak známo, zavřena na zámek. Potom jsme se seznámili osobně. Nejdříve jsem ho poznala já: František byl hostem při slavnostním předání Nobelovy ceny míru Andreji Sacharovovi. Cenu jsem přebírala já, skutečného laureáta do Osla nepustili, z důvodu „utajení“. Během ceremonie a zvláště pak na dlouhé a náročné tiskové konferenci na jednu z otázek týkající se fyziky jsem poprosila o odpověď Františka, protože jsem se bála, že budu nepřesná...“

Kritika SSSR i Ruska

Jelena Bonnerová byla velice kritická k vývoji ruského státu nejen v letech devadesátých, ale fakticky až do dnešního dne. Její silně kritický vztah k dnešním ruským mocipánům způsobil i to, že se od rozpadu SSSR zdržovala převážně v USA, a to nejen proto, že tam žili její děti a vnuci. Z Bostonu do posledních měsíců života psala i své bojovné blogy, které často vyvolávaly bouřlivé diskuse a spory.

S Jelenou Bonnerovou odchází jeden z posledních mohykánů generace významných sovětských disidentů, kteří se výrazně zasloužili nejen o rozpad SSSR, ale i o změny, které se v této důležité světové mocnosti odehrávají za poslední dvě desetiletí.

Text byl otištěn v Mladé frontě DNES, 20. 6. 2011.

K finančním záležitostem Nadace Charty 77

(2013)

V souvislosti s oslavami 17. listopadu uveřejnil pan Miroslav Dolejší v internetových médiích (ac24.cz | 17. 11. 2013) obsáhlý článek, nazvaný: Analýza událostí 17. listopadu 1989.

Nemíním analyzovat či vyvracet stohy nesmyslů, o kterých pan Dolejší píše. Ukáži pouze na části jeho analýzy věnované Nadaci Charty 77, o jak zcela neseriózní text jde. Pan Dolejší píše o Nadaci Charty 77 mj. toto:

„Finanční prostředky pro činnost Charty 77 a zejména pro soukromou potřebu jejích vůdců, shromažďoval v Nadaci Charty 77 ve Stockholmu zeť sovětského akademika Arnošta Kolmanna [sic!], František Janouch, sám dlouhou dobu působící v sovětském jaderném výzkumu. Finanční prostředky pocházely především od sionistických mecenášů z mezinárodního PEN-klubu, Rotary-klubu, Jewish Agency, Guggenheimovy nadace v USA, Bnai B'rith, Masarykovy nadace při Masarykově museu v Izraeli, sionistických odborových svazů zejména v USA, Švédsku, atd. Nadace Charty 77 založila 6 vlastních literárních nadací (Cena J. Seiferta, Jiřího

Lederera, Fr. Kriegl, atd.)¹², jejich prostřednictvím udělovaly ceny za literaturu vybraným členům Charty za účelem jejich popularizace a propagace. Ze stejných zdrojů byla vyplácena tzv. stipendia. Nadace Charty měla prostřednictvím zednářských loží v Evropě a v USA vliv i na některé tradiční literární nadace, jejichž prostřednictvím pak dosahovala udělování mezinárodních cen těm signatářům Charty 77, kteří byli predestinováni pro budoucnost k politickým funkcím (Havel, Dienstbier, Battěk, Němcová, Palouš, Uhl, Šabata, atd.).

V období 1980–1989 bylo prostřednictvím Nadace Charty vyplaceno cca 376 tisíc US dolarů na činnost Charty 77 v Československu a cca 1,341 mil. US dolarů pro osobní potřebu vedoucích členů Charty. Tato částka nezahrnuje peníze vyplacené za literární a jiné ceny. Na osobní konta v zahraničí byla vedoucím osobám Charty převedena souhrnná částka cca 6 milionů US dolarů. Tato konta (osobní) jsou spravována advokátními kanceláři v zahraničí, které zastupují jednotlivé funkcionáře Charty 77.

V lednu 1990 obdržel Janouch jako jeden z prvních registrací od Federálního ministerstva vnitra /FMV/ a od února 1990 jsou finanční prostředky distribuovány pro Československo prostřednictvím této kanceláře. Z nich jsou rovněž financovány a odměňovány některé činnosti OF a jeho vedoucích funkcionářů.“

Potud úryvek z textu pana Dolejšího, týkající se Nadace Charty 77. Tolik nesmyslů a lží v jednom jediném článku jsem snad ještě nikdy nezaznamenal.

Mohl bych začít svůj komentář tím, že pan Dolejší zapomněl uvést jednoho z největších podporovatelů Nadace Charty 77: Byl jím Husákův režim, jehož hloupá, represivní politika vzbuzovala na Západě spousty protestů a sympatií, které významně pomáhaly Nadaci Charty 77 shromažďovat finanční prostředky na pomoc obětem represí Husákova normalizačního režimu.

12) Nadace Charty 77 nezaložila nikdy žádné literární nadace. Založila, a dodnes uděluje, ne šest, nýbrž dvě literární ceny (Jaroslava Seiferta a Toma Stopparda) a jednu cenu za občanskou statečnost (Františka Kriegla).

Pan Dolejší, zdá se, vůbec nezaregistroval hlubokou a dlouhotrvající ekonomickou krizi a hospodářské a technologické zaostávání, které postihly bez výjimky všechny země sovětského bloku a způsobily rozpad jak SSSR, tak i osvobození jeho satelitů z Varšavského „paktu“.

Co se Nadace Charty 77 týče: Ačkoliv švédské zákony umožňují skartování finančních dokumentů, pokud se nemýlím, již po pěti letech, rozhodl jsem se od počátku zachovávat veškeré, tedy nejen finanční, dokumenty Nadace Charty 77: účtenky, korespondenci, zápisy z jednání, tiskové materiály atd. Podotknu, že od samotného počátku, tj. založení a registrace Nadace, tedy od roku 1978–79, byly všechny účetní knihy, příjmy a výdaje, kontrolovány úředním revizorem, jehož závěry byly předkládány každoročně švédským daňovým úřadům, jejichž přísnost je pověstná po celém světě. Ani jednou tyto úřady neměly k našemu účetnictví a finančním zprávám sebemenší výhrady.

Celá dokumentace, zprávy, korespondence, finanční dokumenty (včetně všech potvrzenek) z let 1978–1991 jsou dnes uloženy spolu s archivy Prečanova Dokumentačního střediska v Tereziánském archivu.

Z dlouhého seznamu takzvaných sionistických organizací, které pan Dolejší vyjmenovává, znám pouze jedno jméno: PEN klub. Ano, skandinávské PEN kluby zpočátku pomáhaly Nadaci Charty 77, ale jejich příspěvky činily nejvýše několik málo procent z celkových příspěvků a darů, které Nadace Charty 77 dostávala. Ale nazývat PEN kluby sionistickými organizacemi – to snad může jen člověk zcela hloupý či neinformovaný. Mezi dárci byly však též studentské organizace, národní spisovatelské organizace z celé Skandinávie, odborové svazy, československé krajanské spolky, církevní organizace – např. švédská luteránská církev, ale i jednotlivci z celého světa.

Mezi největší přímé individuální finanční podporovatele Nadace Charty 77 patřil Václav Havel. Věnoval totiž Nadaci Charty 77 několik svých prestižních cen. Byla to cena Erazma Rotterdamského (400.000 guldenů, v té době kolem půl milionu západoněmeckých marek), dále 1/3 ceny

Olofa Palmeho a nakonec i celou cenu Sonningovu, která obnášela půl milionu dánských korun. Kromě toho vydala Nadace švédsky a anglicky dvě Havlovy eseje – „Politika a svědomí“ a „Anatomie jedné zdrženlivosti“ a uskutečnila ve Stockholmu inscenaci premiéry jeho divadelní hry *Chyba*. Za autorská práva mu Nadace nemusela zaplatit žádný honorář. Navíc Nadace „inkasovala“ i řadu honorářů za Havlovy články, interview atd., uveřejněné nejen ve Skandinávii.

Po panu Sorosovi byl tedy Václav Havel zcela jistě největším finančním přispěvovatelem Nadace Charty 77. Odhaduji, že Václav Havel věnoval v průběhu osmdesátých a počátkem devadesátých let Nadaci Charty 77 celkovou částku, blížící se ke 2 milionům tuzexových bonů (ale velice pravděpodobně tuto částku přesahující). Připomenu, že v osmdesátých letech se za tuzexový bon platilo nejméně 5 Kčs a průměrná penze se pohybovala mezi 1400 až 1800 Kčs. Václav Havel tedy věnoval Nadaci Charty 77 podle hrubého odhadu nejméně 10 milionů Kčs.

Havel byl přitom již od šedesátých let známým autorem, jehož zahraniční honoráře ho lehce uživily. Zastupovalo ho známé a velké západoněmecké nakladatelství Rowohlt Verlag, které mu převádělo jeho autorské honoráře, po odečtení běžné nakladatelské provize, na jeho tuzexové konto v Živnostenské bance. Havel dával nakladatelství Rowohlt pokyny, aby za jeho díla, která vydává či jejichž vydání zprostředkuje Nadace Charty 77, nebyl účtován žádný honorář.

Mezi kamarády v Praze měl ovšem Václav Havel, zřejmě kvůli svým zahraničním honorářům, pověst zámožného člověka. Pověst však zřejmě přesahovala jeho možnosti. V dopise z 4. 7. 1983 (byl uveřejněn v korespondenci *Václav Havel – František Janouch. Korespondence 1978–2001*, Akropolis, Praha 2007) Havel píše:

„Pokud jde o Nadaci Charty, měl bych určité dotazy. Jde zhruba o toto: vstoupilo jaksi ve známost, že jsem bohatý autor, a tak za mnou chodí všichni trochu jako do banky.

Palachova cena¹³ byla určena – tak to všichni právem chápou – na podporu nezávislých kulturních aktivit, celá na to byla postupně vydána, jenomže nejméně jednou tolik jsem do těchto věcí už investoval ze svého – a to nemluvím o všech těch „půjčkách“, o nichž vím, že se nikdy nevrátí. Peníze, které se mi u Klause¹⁴ nastrádaly za mé hry, se tak zvolna krátí, a když budu nadále hospodařit tak, jak hospodařím, totiž každému dám na všechno, brzo dojdou – a já bych přeci jen asi měl trochu myslet na zadní vrátka: co když už nic pořádného nenapišu, pojištění, důchod a nic takového nemám, zkrátka rozhodl jsem se, že už bych měl být opatrnější a tu a tam něco taky odmítnout (což, bohužel, moc neumím). Nejblbější mi ale je, když mám najednou odmítat peníze tam, kde evidentně by bylo ve všeobecném zájmu a dokonce výhodné je investovat. V téhle situaci jsem se začal trochu zajímat o to, jak to je s penězi, které na kulturní účely docházejí zvenčí, od Nadace Charty a nejen od ní. Ničeho jsem se však nedopátral. Což vůbec neznamená, že takové peníze zůstávají někomu za nehty: je to částečně důsledek zvýšené zakonspirovanosti, která v poměrech, kde nikdo konspirovat neumí, vede k jedinému efektu: že nikdo nic neví. Částečně to je také důsledek chaosu, který od počátku provází vše chartistické a který má tisíc a jednu pochopitelných příčin. Kdysi jsme se snažili vnést aspoň do finančních věcí určitý pořádek založením FOPu¹⁵, krátce na to nás však zavřeli a FOP už neexistuje. Tu a tam různí lidé peníze různého původu přirozeně dostávají, nikoho nepodezírám, že s nimi nesprávně hospodaří, nicméně není mi jasné, co mám dělat, když se setkám s evidentně naléhavou potřebou něco dobrého dotovat a když se mi už nechce to dávat ze svého. Má otázka tedy zní: má Nadace CH mimo toho, co dotuje venku (exilová nakladatelství atd.), vyčleněnu nějakou kvótu na do-

13) Cena Jana Palacha byla od roku 1980 udělena Mezinárodním výborem na podporu Charty 77 v Paříži, v roce 1981 byla udělena Václavu Havlovi.

14) Klaus Juncker, Havlův literární agent v nakladatelství Rowohlt.

15) Fond občanské pomoci – skupina signatářů Charty 77, která monitorovala hmotnou situaci chartistů a jejich rodin a pomáhala Nadaci spravedlivě rozdělovat finanční pomoc.

tace zdejších věcí? Jak velká ta kvóta je, resp. jak mnoho a jak vysokých eventuálních žádostí v tomto směru lze vznášet? Je někdo, kdo se o to zde centrálně stará, nebo se to řeší ad hoc prostě tak, že se to pošle vždy tomu, koho někdo doporučí nebo kdo o to požádá? Respektuji delikátnost a oprávněnou zakonspirovanost v této věci a nechci proto vědět nic víc, než je bezpodmínečně účelné, abych věděl, nicméně rád bych o tom něco věděl, abych se případně nedopouštěl nějakých trapasů – jako třeba že od Vás budu žádat nějakou neúnosnou částku na něco, co je mimo rámec podpor, jak jsou koncipovány (jak jsem Vás – byť na dálku – poznal, jsem přesvědčen, že máte jasnou koncepci a pořádek ve všem a že Vaše práce v sobě nenese a ani by nemohla nést sebemenší odlesk toho chaosu, jímž jsou tyto věci provázeny zde). Uvedu příklady: přijdou mladí chlapi filmaři-amatéri¹⁶, fajn lidi, že mají unikátní možnost koupit za 20 000 kameru, která má cenu 100 000, a prosí, abych jim na ni dal nebo půjčil (což je totéž). Nebo se ukáže, že když chtějí Plastici nebo jiná skupina nebo zpěvák něco pořádně nahrát, tak aby to šlo vydat jako desku (např. u Pallase¹⁷), musí si na to vždy vypůjčit pořádný studiový (resp. polostudiový) magnetofon, který se jim ovšem zvukaři oficiálních kapel půjčit bojí a který v našem prostředí téměř nikdo nemá, resp. existují asi dva, ale jejich majitelé je nevydávají z ruky, na čemž lečjaká dobrá šance zkrachuje. Nebo se tu natáčejí různé dokumentární filmy o neoficiálních výstavách, koncertech apod., přičemž film, benzín a všechno platí různí lidé ze svého, což u topičů a domovníků není vždy snadné. Atd. atd. Je samozřejmě velmi těžké posoudit, co ta či ona investice konkrétního přinese, co se povede a co ne, jaké z toho budou výsledky. Určitá opatrnost a zdrženlivost je tedy už z principu na místě. Nicméně tu a tam se mi zdá to, co už bylo vykonáno, dostatečnou zárukou, že by nešlo o vyhozené peníze (příklad: ten magnetofon). Zkrátka a dobře: potřeboval bych od Vás nic máň a nic víc než informaci, zda v případech, kdy se mi to bude zdát prokazatelně účelné, se mohu na Vás

16) Tato skupina byla později označována jako Čeněk.

17) Jiří Pallas.

s žádosti o peníze obrátit, jak často a v jakém rozsahu bych to eventuálně mohl dělat, případně zda existuje někdo, kdo se o takové věci tady stará a na něhož bych se v takových situacích měl obrátit. Nechci na Vás žádnou bilanci Nadace, to jsou věci, které snad ani není dobré svěřovat papíru a které vědět nemusím, tím spíš, že má důvěra ve smysluplnost Vašeho hospodaření je vskutku absolutní a že nejsem vlastně ani žádnou instancí, která by měla větší právo než kdokoliv jiný žádat v této věci nějaké informace; zajímám se o to opravdu jen jako soukromník, který shodou okolností (díků tomu, že je považován za bohatého) se častěji než mnozí jiní setkává s různými investičními potřebami či přáními či nároky či sny, aniž je přirozeně s to vždy posoudit kompetentně jejich oprávněnost. Ale to posouzení bych si prostě musel vzít na triko, k tomu mám přeci jen větší možnost než Vy. Jde mi jen o to, zda vůbec a pokud ano, tak v jaké míře, se mohu na Vás obracet a zda tedy vůbec se mám nějakým posuzováním vyslovených přání zabývat (pokud se zdráhám to dotovat sám). Týká se to opravdu jen větších investic, drobné dotování takových věcí, jako je například obnovená edice Expedice¹⁸, považuji pro sebe za samozřejmé. Budu Vám tedy vděčen za nějakou informaci v tomto směru. Ale – znovu opakuji – dejte mi jen takovou informaci, která je pro mne nezbytně nutná; o žádnou kompletnější zprávu z mnoha důvodů, z nichž některé jsem už naznačil, nežádám a ani bych nepovažoval za dobré o tom psát. Potud tedy má prosba.

Jinak Vás moc zdravím, přeju Vám pěkné léto a minimum starostí s potrhými exulanty, kteří kalí vody a maří dobrou práci!

Váš Václav

Odpověděl jsem Václavu Havlovi dopisem, ve kterém podrobně popisuji činnost Nadace Charty 77:

18) Edice Expedice, samizdatová edice nezávislé literatury, na jejímž vydávání se od roku 1975 podílel Václav Havel.

(František Janouch Václavu Havlovi, 1983, 24. července, Björknäs)

Milý Václave,

děkuji za poslední a obsáhlý dopis. Než se dám do odpovídání, navrhu ještě jedno zjednodušení v našich formálních vztazích, o kterém jsi v náznaku napsal v předposledním dopise – v kriminále a v kruzích Charty si stejně všichni tykají. Používám zase práva stařešinství a navrhuji si tykat, ale stroj mě vlastně předběhnul a už Ti jednou tyknul – promiň, nemá (ten stroj) ty správné móresy a oxfordské vzdělání.

Abych synchronizoval naši korespondenci, odpovídám hned na dva dopisy – a musí Ti být zřejmé, že to nebude jednoduché, lehké a krátké. Tvůj poslední dopis mě v jednom překvapil – takové zajímavé souznění myslí – říkal jsem si, že bys měl dostat nějakou podrobnější informaci o naší činnosti, o jejích principech či zásadách a o některých problémech, a přemýšlel jsem, jakým to udělat způsobem. Nejde o nějaké utajování – naše Nadace je založena na zásadě veřejnosti a snažím se všechno, co jenom trochu jde, dělat cestami a způsoby zcela otevřenými a legálními. A pokud něco nejde – není to má vina, ale těch, kteří nesou odpovědnost za tak hluboce nenormální situaci u nás doma.

Nejdříve k prvnímu dopisu.

Záležitost s Edou¹⁹ bude vyřízena, ve dvou ročních splátkách. Otázka Zajíčka²⁰ je složitější. Konzultoval jsem ji s Jiřím²¹ (jeho vyjádření příkládám), příkláním se k jeho názoru, aby si desku vydal sám. V Göteborgu, kde nyní žije, není vůbec problém si potřebné peníze vydělat, třeba letní roznáškou novin. A protože Zajíček nepracuje (tedy nemá celodenní zaměstnání) – může to lehce dokázat. A Tobě bych nedoporučoval, abys na to přispíval sám, již třeba jenom z důvodů, o kterých píšeš v druhém dopise a ke kterým se ještě vrátím. Souvisí s tím ještě jedna poznámka – honorář

19) Jedná se finanční podporu pro Edu Kriseovou.

20) Pavel Zajíček.

21) Jiří Pallas.

za *Chybu*²². Domluvil jsem zatím s Klausem²³, že Nadace má právo na bezplatné provedení (31. října) při premiéře ve Stockholmu (bylo by těžké žádat honorář – všichni švédští herci budou účinkovat bezplatně, a i divadlo jsme dostali zadarmo – potom práva přecházejí na Klause).

Nyní přecházím k dopisu č. 2. Příkládám dvě přílohy. První jsou naše stanovy, druhá je přehled našich financí za uplynulých pět let. Stanovy jsou jasné bez komentáře. K přehledu bych chtěl několik věcí dodat.

1. 1 šv. koruna se v průběhu tohoto období rovnala 1,3–0,8 Tk, za DM se platilo asi od 2,2–2,95 šv. k. Toto vysvětlení je nutné k pochopení přehledu.

2. Domů bylo tedy posláno kolem půl milionu šv. k. (v rubrice help provided jsou také zahrnuty nákupy léků, knih a malé příspěvky, které poskytujeme, k překonání prvního šoku, nově příchozím – ale to jsou celkem zanedbatelné částky: nemám po ruce starší výkazy, ale odhaduji, že to za pět let nebylo víc než 30–40 tisíc korun). Znamená to tedy, že domů bylo posláno za pět let přes půl milionu Tk, což se rovná cca 2,5 milionu Kčs.

3. V přehledu představují naše příjmy první dva sloupce. Rozděluje je na charitativní a „námi vydělané“ peníze. Začal jsem toto dělení dělat z jednoho důvodu: snažím se, aby naše výdaje byly co nejmenší, abychom našim dárcům a příznivcům mohli s čistým svědomím říkat, že vše, co pošlou, jde domů, je určeno na pomoc. Námi vydělané peníze jsou přirozeně zatíženy mnohem vyššími výdaji: musíme často platit překladatele, letenky (třeba pro Kryla, který vystupoval na večeru pro CH 77, který byl přenášen přímo rozhlasem, atd.). Jak vidíš, naše vlastní výdaje byly (s přebytkem přes 40 000 šv. k.) plně kryty „námi vydělanými penězi“. Ale i kdybychom vzali poměr „running costs“ / „charity contributions plus námi vydělané peníze“, dospěli

22) Pro večer solidarity, který ve Stockholmském městském divadle uspořádala Nadace Charty s několika švédskými organizacemi, napsal Václav Havel jednoaktovku *Chyba*.

23) Klaus Juncker.

bychom k 12,2 %, což znamená, ve srovnání s praxí podobných dobročinných organizací na Západě, velice nízké číslo (za normální se považují výdaje až do 25 %²⁴ z nasbíraných prostředků). Tyto dobré výsledky jsou však částečně optickým klamem: neměli jsme totiž žádnou administrativní sílu a celá Nadace byla umístěna v mé soukromé pracovně a pro-růstala mé fyzikální spisy, činnost literární a jinou. Kdybychom měli sekretářku jenom na 1/4 úvazku a pronajatou nejskromnější úřednicičku s telefonem, stálo by to za oněch pět let odhadem asi 180 000 na sekretářku a 70 000 na pronájem – tedy asi 250 000 –, což je tedy vlastně můj osobní příspěvek k činnosti Nadace. Tato situace je však osobně nadále naprosto neudržitelná – podařilo se mi dosáhnout dohody s jedním mecenášem, že nám bude platit kousíček sekretářky, pronájem maličké úřednicičky a některé jiné administrativní náklady – těším se na to nesmírně, protože jsem z toho předsednictví, spojeného s prací sekretářky, písařky, poslíčka, překladatele, baliče, uklízečky a kdovíještě-koho do krajnosti uondán. Navíc je to již životu nebezpečné, neboť má pracovna může z přeplněnosti vybuchnout, samovznítit se, nebo mohu být zasypán rukopisy, spisy, knihami, výpočty – jak krásný nápis na náhrobní kámen by se dal vymyslet: Zde leží F.J. ... jenž miloval svět a pro jehož... No, tohle nebezpečí je tedy zažehnáno, zbývá naši úřednicičku vymalovat a trochu zařídit, a už mám jednu trilinguální penzistku, která mi bude dvě-tři odpoledne v týdnu pomáhat. Ale zpět ke komentáři.

4. Kulturní subvence, jak vidíš, rostou dosti rychle, letos pravděpodobně dosáhnou skoro 60 000 šv. k. Letos přispíváme nebo jsme již přispěli na vydání Slovníku²⁵, Českého snáře²⁶, Černého Paměti²⁷, Hájkových Setkání a střetů²⁸, Vala-

24) Dnes vím, že výdaje řady amerických nadací na shromažďování finanční prostředků činí až 40 a někdy dokonce i 50%.

25) Jiří Brabec, Jiří Gruša, Petr Kabeš, Jan Lopatka, Igor Hájek: *Slovník českých spisovatelů*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1982.

26) Ludvík Vaculík: *Český snář*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1983.

27) Václav Černý: *Paměti IV*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1983.

28) Jiří Hájek: *Setkání a střety*, Index, Köln am Rhein 1983.

chové Nebe peklo ráj²⁹, Šiktance Jak se trhá srdce³⁰, Kolářova Očitého svědka³¹, Havlových polemických statí³², knížky fotografií Kyncla I. s textem K. Kyncla Žít v Praze³³, antologii čs. výtvarných umělců v emigraci³⁴, vydání a vypracování a výtisků rejstříku Listů za 10 let³⁵, a některé další menší projekty (ještě jsme založili Šafrán³⁶ na výrobu nějakých desek formou půjčky).

5. Special project – jde o náklady na výrobu zdravotní J. Seifertovi k 80tinám³⁷ a na výrobu katalogu k výstavě³⁸, který jsi snad již dostal. Oba projekty byly velice úspěšné a nápomocné při sbírání peněz.

6. Přecházím nyní k otázce pomoci domů. Je to nejsložitější, nejdělicatnější a nejproblematičtější (alespoň z určitých hledisek) bod naší činnosti. Je to břímě, které leží hlavně na mých ramenech a za veškeré chyby a nedostatky bych vlastně měl odpovídat já, protože správní rada delegovala odpovědnost i právo rozhodování na mne.

Protože psaní jednotlivých objednávek bylo nad mé síly – dělal jsem to první dva roky, vlastně skoro tři – zahájil jsem předloni nový systém. Vypracuji roční objednávku-výplatní listinu, kde jsou uvedeni všichni příjemci a periodicitu záselek (12× ročně, 6× ročně, 4× ročně, 3× ročně, 2× ročně a 1× ročně), konzultuji tuto listinu se všemi dostupnými znalci, „svěžími“ emigranty, abych posoudil oprávněnost

29) Marie Valachová: *Nebe, peklo, ráj*, PmD, München 1983.

30) Karel Šiktanc: *Jak se trhá srdce*, Pmd, München 1983.

31) Jiří Kolář: *Očitý svědek*, Arkýř, München 1983.

32) Václav Havel: *O lidskou identitu*, Rozmluvy, London 1984.

33) Karel Kyncl a Ivan Kyncl: *Efter vår kommer vinter*, Askelin & Hägglund, Stockholm 1983.

34) Geneviève Bénamou: *Sensibilités contemporaines. 70 Artists of Czech and Slovak Origin Living Outside Czechoslovakia*, Paris 1985.

35) Připravili za symbolickou odměnu Dagmar a Jaroslav Sukovi ve Švédsku.

36) Hudební vydavatelství Šafrán 78 v Uppsale, které založil Jiří Pallas.

37) Jaroslav Seifert: *Dvě básně. Two Poems. Tvá dikter*, Nadace Charty 77, Stockholm 1981.

38) Katalog k výstavě československého samizdatu *Psací stroj jako zbraň*. Putovní výstava o Chartě 77 a paralelní kultuře, která putovala po celé Skandinávii a v řadě dalších evropských zemí. Nyní je uložena v Praze v Libri Prohibiti.

a spravedlnost jednotlivých výplat – potom pošlu listinu agentovi³⁹ a platím mu pouze měsíčně účty, případně koriguji výplatní listinu. Její sestavení je velice složité: беру všechny žádosti z domova, doručené mi lidmi, které znám, či důvěřuji, respektuji, někdy s korekcemi, velkou většinu žádostí či upozornění z řad naší chartistické emigrace, ale také i z řad starší emigrace – tak se třeba dostali na výplatní listinu někteří staří katoličtí básníci, jeden starokatolický biskup⁴⁰ a někteří další lidé. Mám tady též velice problematickou „privilej“ – jakési právo veta: musím totiž plnit mj. určité „závazky“. Některé organizace i jednotlivci totiž poukážou peníze s podmínkou, že budou doručeny někomu určitému – a pokud to není v rozporu s našimi principy, respektuji to. Některí nakladatelé třeba poukazují nám menší honoráře – my je obvykle znásobíme, přidáme k nim něco a poukážeme autorům. O těchto finesách jsem však informován pouze já osobně – odtud nezbytnost onoho práva veta.

Jak vidíš, naše stanovy a praxe nemají teoreticky žádné fondy na podporu kulturních aktivit doma. Píší teoreticky, protože prakticky je situace jiná. Zásada, kterou úzkostlivě dodržuji, je legální převod peněz domů, tedy přes banku či přes Tuzex. Formou těchto příspěvků však můžeme poskytovat tvůrčí stipendia (na žádost Ludvíka⁴¹ jsme dvě taková stipendia začali vyplácet), a je nám v podstatě jedno, zda příjemce peníze použije pro sebe, rozdává je potřebnějším v okolí či je použije na jiné, kulturní účely. A pokud vím, určitá část peněz, a ještě ne malá, byla na tyto kulturní subvence vždy používána, a pokud jsem dostal žádost o podporu s dovětkem, že alespoň část peněz bude používána na podobné, kulturní účely, byl jsem zvláště „generózním“ při rozhodování.

Přirozeně jsem si vědom, že má výplatní listina není prostá nedostatků, že někteří dostávají snad moc, na jiné, potřebnější, se nedostalo. (Zapomněl jsem uvést, že se při rozhodování řídím i informacemi, pokud je dostávám, zda příjemci

39) Tuzexovému agentovi panu Svenu Perssonovi v Göteborgu.

40) Biskup Starokatolické církve Augustin Podolák.

41) Ludvík Vaculík.

nedostávají pomoc i z jiných zdrojů, například AI⁴², se kterou si vyměňují informace. Tak například, rodina V. B.⁴³, kterého prosím srdečně ode mne pozdrav – jsem mu dlužen odpověď na dopis, který mi napsal těsně před tím, než ho zašili, dostávala a dostává od nás podporu pouze 4× ročně, protože zbytek obstarávala AI). Uvažoval jsem, že bych Ti nějak dopravil naši výplatní listinu a nechal ji Vámi prověřit a zrevidovat. Radil jsem se o tom i s Vilémem⁴⁴ – ale máme obavy, zda by takovýto postup byl prospěšný, zda by nevyvolal zbytečné rozpory, animozity a napětí v kruzích našich přátel. Posudte to sami – hlediska nějakého utajení nehrají žádnou roli – úřady si mohou podobnou listinu lehce sestavit podle počtu doporučených zásilek⁴⁵ z Göteborgu na jednotlivé osoby. Napadá mě ovšem alternativní možnost. Plánuji letos poslat domů nejméně 200 000 šv. k. Obávám se, že tuto částku nebudu moci zvýšit, abych se nedostal do finančních problémů. Abychom mohli letos nějak výrazněji přispět na kulturní aktivity, potřeboval bych zredukovat nějak naši výplatní listinu. Budu přemýšlet jak na to, a uvítal bych Tvé a Tvých přátel návrhy.

Na příští rok bych však navrhoval tento postup. Vycházíme ze 180 000 šv. k. pro pomoc domů na rok 1984. Co kdybys Ty a Tví přátelé sestavili výplatní listinu na rok 1984 na 120 000 šv. k., 60 000 bych si ponechal na rozdělení sám podle určitých závazků, které mám a o kterých vím pouze sám. Nejméně 20 000 bychom mohli ponechat v jakési operativní rezervě na všechny nepředvídané okolnosti, které nám kulturní události a „vis majori“ roku 1984 mohou přinést. Co tomu říkáš? 120 000 šv. k. je skoro 100 000 Tk – tedy dost peněz. (Jedna zásilka je 500 šv. k., dávám tedy k vašemu rozdělení 240 měsíčních poukazů.)

Tím jsem vlastně skončil komentář k přehledu i návrhy. Myslím, že by uvedený návrh byl velice prospěšný, já bych ho

42) Amnesty International.

43) Václav Benda.

44) Vilém Prečan.

45) Šlo o zásilky ve formě tuzexových poukázek, které platily ve speciálních prodejnách Tuzex v Československu.

uvítal moc, a současně by vyřešil i Tvou osobní mecenášskou situaci. Nepovažuji za správné a únosné, abys financoval všechny ty kulturní aktivity z vlastní kapsy, která jistě není bezzedná. Mimochodem, napadá mě jedna věc. Na mém soukromém kontu jsou, či v nejbližších dnech budou, honoráře za Tvá interview ve Skandinávii – je to asi kolem 6 000 šv. k., po odečtení asi 500 šv. k., které jsem proplatil Jirkovi Pallasovi za nějaké desky, které prý nakoupil pro Tebe (mimochodem, posílám Ti současně od něho asi 6 desek, ale ty jsou gratis, přirozeně) a po odečtení 10% „provize“, která jde do mého osobního fondu pro „nezúčtovatelné“ výdaje a podpory, máš k dispozici 5 000 šv. k. Mám je poslat celé Spirovi⁴⁶? Nebo je mám poslat Tobě? A jakou cestou? Jsem se Spirem ve spojení – mohu s ním cokoli dojednat.

Psal jsem dopis celý den na verandě, mám skoro spálená záda od slunce – ale odpoledne jsem se s manželkou a synem vydal hledat takové krásné jezero tady v okolí – našli jsme ho po hodině hledání: vodou připomínalo rašelinová jezírka na Šumavě, ale kolem do něho padaly velké, ledovci ohlazené žulové skály – kolem sosnové lesy, syn chytil okouna, byl krásný horký letní den, já se nakoupal – ale teď nějak nemohu chytit niť souvislosti a vrátit se k dopisu.

Na jednu věc jsem zapomněl: vzkazoval jsem do Prahy neustále (Ludvíkovi⁴⁷ i mnoha jiným), že potřebuji jakýsi povinný výtisk od všech Petlic, Expedic a jiných edicí i časopisů. Je to strašně důležité, abych měl takovou kolekci doma, při ruce – velice to pomáhá přesvědčovat příznivce, aby dali peníze, nebo aby dali víc. Jenom malý příklad: léta jsem znal jednoho velkého, snad z největších amerických nakladatelů, ale nedostal jsem od něj ani vindru. Byl jsem nedávno v USA, navštívil ho a ukázal mu několik Petlicí⁴⁸, které jsem prozřetelně vzal s sebou. Byl nadšen, čuchal k nim, prohlížel vazbu,

46) Spire Antoine – francouzský novinář, člen Londonova výboru. Poznámka v roce 2013: nevím, zda nejde o omyl a zda jsem nechtěl napsat Klausovi, tedy jméno osobního Havlova agenta v nakladatelství Rowohlt.

47) Ludvík Vaculík.

48) Jde o svazky samizdatové Edice Petlice, kterou řídil Ludvík Vaculík.

písmena, ilustrace, sezval své spolupracovníky – za týden jsme dostali od něho osobní šek a příslib, že „někoho vydá“. Takže prosím znovu: pokud se někde ještě najdou duplikáty starších věcí – prosím poslat. A od věcí, které budou vznikat s naší podporou, budu vyžadovat „povinný výtisk“. Doufám, že tento můj požadavek chápeš a že ho podpoříš.

Myslím, že budu muset již končit, napsal jsem toho až dost – doufám, že Ti to pomůže udělat si obrázek o naší činnosti a ukáže Ti, kde a jak bys nám mohl pomáhat.

Mimochodem – možná, že přijede do Prahy jeden z mých švédských přátel, člen naší správní rady P. L.⁴⁹, pokusí se Tě navštívit. Dělá dlouhá léta ve švédském divadelním životě a trochu novináří a velice mi pomáhá. Je to takový československý nadšenec – nedávno si dokonce založil malou divadelní agentuřičku (*Laterna Magica*) a snaží se prosadit víc čs. her do švédských divadel, radia a televize.

Last but not least – posledně jsem psal hlavně o potížích, problémech a frustracích, se kterými jsem se potýkal. Dnes mohu říci, že ne všechno je tak černé – dostal jsem právě osobní cenu společnosti „Open Society“⁵⁰, udělovanou New Yorkskou akademií věd, za svou humanitní činnost, pomoc postiženým atd. atp., dotovanou „slušnou“ částkou 10 000 dol. Zvýší to mou mobilitu a možnosti a umožní dělat některé věci, na které nezbyval čas či peníze, protože švédský profesor se švédskými daněmi není žádný boháč. Ale nestěžuji si (knížku se stejným názvem jsem před 1,5 rokem vydal ve Švédsku a teď vychází v Indexu⁵¹, tak ji snad k Vánocům dostaneš), nechybí mi tu skoro nic, až na Prahu a kamarády a přátele.

Končím, srdečně Tě zdravím
Tvůj F.

49) Peter Larsson.

50) Nadace Open Society byla založena v New Yorku v roce 1993 Georgem Sorosem.

51) František Janouch: *Ne, nestěžuju si*, Index, Köln am Rhein 1983.

Potud dopis Václava Havla mně a má odpověď Havlovi. Tyto dva dopisy podávají autentický obraz toho, jak fungovala Nadace Charty 77 a jaké byly vztahy mezi ní a představiteli hnutí Charty 77 v Československu.

Myslím, že nemá smysl odpovídat na bláboly – jinak to ani nemohu nazvat – pana Dolejšího o poukazování milionů dolarů na zahraniční konta vedoucích činitelů hnutí Charty 77.

Kdybych chtěl být trochu jedovatější, mohl bych pana Dolejšího ještě upozornit, že můj zeť Kolman se píše s jedním „n“ a že já sám jsem nepracoval ani jeden den v sovětském jaderném výzkumu: vystudoval jsem v St. Petersburgu univerzitu (1949–1954) a na Moskevské univerzitě jsem ukončil aspiranturu a obhájil disertaci (1955–1959). Ve srovnání s tím, jak hází miliony dolarů, jsou však tyto nepřesnosti v „analýze“ pana Dolejšího drobné a nepodstatné chybičky...

Nechci ztrácet čas reagováním na ostatní nesmysly uvedené v páně Dolejšího článku.

František Janouch,
zakladatel Nadace Charty 77 a předseda její správní rady,
Stockholm 21. 11. 2013.

Text byl převzat z webových stránek Konta Bariéry, viz <http://www.kontobariery.cz/Tiskove-centrum/Archiv/2013/Reakce-Frantiska-Janoucha-na-text-Miroslava-Dolejs.aspx>.

K publikační činnosti Františka Janoucha

Soupis všech publikací Františka Janoucha od roku 1954 (datum 1. záznamu) do současnosti obsahuje přes 800 záznamů, nepočítáme-li duplikáty na internetových souborech některých serverů. Typologicky jde o monografie, sborníky, předmluvy, vědecké články a studie, články na četná společensko-politická témata, biografické črty či medailony k různým výročím, nekrology, recenze, překlady, otevřené dopisy, záznamy rozhovorů, články cestopisného rázu. Také jazyk těchto různorodých textů je velmi pestrý: čeština, angličtina, ruština, švédština, němčina, norština, italština, čínština.

Bibliografický soupis Janouchovy publikační činnosti by přesáhl možnosti tohoto sborníku. Omezujeme se na souhrnné údaje a na bibliografický seznam knižních publikací, který připravila Věra Břeňová. Ani tento seznam nemohl být úplný, protože v existujících databázích chybí údaje o publikacích zveřejněných anonymně (*Sedm dopisů z Prahy*, které vyšly v letech 1974–75 knižně v řadě jazykových mutací, viz kapitola Stručná kronika života F. J.).

Od roku 1954 a až do doby zakázanosti na začátku 70. let publikoval František Janouch okolo devadesáti vědeckých textů

převážně z oboru fyziky. Kromě toho vyšla v československém denním tisku a časopisech řada jeho cestopisných črt. Od roku 1972 se mezi jeho publikacemi objevují četnější články věnované normalizační perzekuci československých vědců. Tyto články vycházely anonymně v západních časopisech.

V exilových *Listech* začal Janouch publikovat v roce 1973. Články „Respektovat ústavu republiky“, „Návrhy na změnu v čs. právním řádu“, „Některé poznámky a návrhy k čs. trestnímu zákonodárství“, „Vyhodil bych i Einsteina“ vyšly anonymně, zatímco Otevřený dopis F. Janoucha J. Havlíkovi otiskla redakce *Listů* tzv. bez vědomí autora. Od roku 1974 vycházely jeho články v *Listech* pod pseudonymem Advokát chudých. První autorsky podepsaný článek v *Listech* byl úvodník „Umět hájit svá práva“ v pátém čísle ročníku 1976. Podle statistiky Dušana Havlíčka uveřejnil Janouch v *Listech* za léta 1973–1989 celkem 40 článků na 83 stránkách (*Listy v exilu*, Olomouc 2008, s. 27), a byl tak podle počtu otištěných příspěvků osmým nejpilnějším příspěvatelem *Listů*.

Od roku 1990 se přirozeně tematický obzor Janouchovy publicistiky velmi rozšířil, mj. výrazně přibýlo téma mírového využití atomové energie. Několik desítek článků a polemických komentářů k tomuto tématu vyšlo znovu souborně ve sborníku *Myslím zeleně, proto volím jádro* z roku 2011. Kromě všech okruhů činnosti Nadace Charty 77 bylo v jeho publicistice zastoupeno téma ruských disidentů, zejména Andreje Sacharova.

Janouch, František – knihy

- 1963 *Úvod do teorie atomového jádra : určeno pro posl. fak. techn. a jaderné fyziky. 2. díl* / Aut. Jozef [na tit. listu chybně] Josef Kvasnica, František Janouch. 1. vyd. Praha : SNTL, 1963. 265 s. (KNT 6)
- 1964 *Internal bremsstrahlung by ist forbidden beta-transitions* / Miloslav Havránek-fyzik, František Janouch. Řež : Inform. střed. pro jadernou energii, 1964. 18 s.

- 1970 *Internal bremsstrahlung and the mechanism of direct nuclear reactions II. : the triangle mechanism* / František Janouch, Rostislav Mach. Řež u Prahy : ČSAV - Ústav jaderného výzkumu, 1970. 32 s. : příl. (Práce ÚJV ; 2407-F) *Semileptonic decays of hyperons* / J. Dittrich, Fr. Janouch. Řež u Prahy : ČSAV - Ústav jaderného výzkumu, 1970. 29 s. (Práce ÚJV ; 2400-F)
- 1974 *Sonnets de Prague* / Jaroslav Seifert ; traduction de Henri Deluy avec Jean-Pierre Faye ; [doslov] František Janouch. [S.l.] : Change errant/Action poétique, 1974. 23 s.
- 1976 *Poslední mohykán : „Jak jste tak mohli žít?“ : dialog generací* / František Janouch, Arnošt Kolman. [S.l.] : [s.n.] : samizdat, 1976. 188 s.
- 1977 *Poslední mohykán : „jak jste tak mohli žít?“* / František Janouch, Arnošt Kolman. S.l. : s.n., 1977. 82 s. – Na volných listech.
- 1980 *Karpene : En julefortelling om sammensvergelseser* / Ivan Klíma ; Oversatt av Milada Blekastad ; Illustrasjoner av Anna Poustová. Oslo : Fabritius forlagshus, 1980. 47 s. : obr. (Fritt Ords skriftserie) - Obsahuje též povídku Om litteratur bak lås og slå / František Janouch. *Mars är en naken gud* / Gabriel Laub; Översättning från tyska Egon Lánský; Förord av Alvar Alsterdal ; Epilog av František Janouch ; Illustrationer Hans-Georg Rauch. [Stockholm] : Oktoberförlaget, c1980. 80 s. : il. *Neretušované pohlednice z Číny* / Napsal a fotogr. František Janouch. 1. vyd. *Köln : Index, 1980. 132 s. : 16 s. barev. fotogr.*
- 1981 *Nej, jag klagar inte : [dagbok från „normaliseringen“ i Tjeckoslovakien 1968-75]* / František Janouch ; övers. Josef Brettschneider ; il. Jan Kristofori ; förord till den svenska utgåvan Bengt Alexanderson ; förord František Kriegel. Stockholm : Tiden, 1981. 270 s. : il.
- 1982 *Den siste Mohikanen* / František Janouch, Arnošt Kolman ; översättning av Anders Björnsson. Stockholm : Askelin och Häggglund, 1982. 154 s. : obr. příl. *Die verirrte Generation : so hätten wir nicht leben sollen eine Autobiographie : ergänzt durch Wie habt ihr so le-*

- ben? : ein Dialog zwischen František Janouch und Arnošt Kolman / Arnošt Kolman ; Hrsg. von Hanswilhelm Haefs und František Janouch. Frankfurt a.M., Fischer, 1982. 456 s. : fotogr.*
- 1983 *Franz Kafka och Prag / Pavel Eisner ; översättning av Dagmar Chvojková-Pallasová och Harry Järv ; efterskrift av František Janouch ; illustrationer av Jan Kristofori och Franz Kafka. [Stockolm] : Askelin & Hägglund, c1983. 96 s. : il. - Vydáno k 100. výročí narození F. Kafky.*
- 1985 *After the Spring Came Winter / Karel Kyncl ; introd. by František Janouch, Jeri Laber ; transl. by G ; introd. George Theiner ; fotogr. Ivan Kyncl. Stockholm : Askelin and Hägglund, 1985. 104 s. : fotogr. – Fotogr. publikace vyd. Nadací Charty 77 a U.S. Helsinki Watch Committee v New Yorku.*
A Besieged Culture : Czechoslovakia Ten Years after Helsinki / Ed. A. Heneka, František Janouch, Vilém Prečan, Jan Vladislav ; transl. by Joyce Dahlberg, Erazim Kohák aj. : il. Jiří Kolář. Stockholm : Charta 77 Foundation, 1985. 300 s. : il.
Ne, nestěžuji si : malá normalizační mozaika / František Janouch ; il. Jan Kristofori. 1. vyd. Köln : Index, 1985. 221 s. : il.
- 1986 *Att vara poet : Jaroslav Seifert mellan poesi och politik / I urval av František Janouch, Miloslava Slavičková. Stockholm : Ordfronts förlag och Charta 77-stiftelsen, 1986. 192 s. : čb. obr.*
Politics and conscience / Václav Havel ; preface František Janouch ; transl. by E. Kohak and R. Scruton. Stockholm : Charta 77 Foundation, 1986. 23 s. (Voices from Czechoslovakia ; 2) – Přel. z češtiny.
Vems är världen / Ludvík Vaculík; kåserier och andra texter, valda och utgivna av František Janouch och Miloslava Slavičková ; översättning fran tjeckiskan Birgitta Blomqvist ... [et al.] Stockholm : Charta 77-stiftelsen, 1986. 67 s. (Röster fran Tjeckoslovakien ; nr. 6-7)

- 1987 *Fjärrförhör [Dálkový výslech] : Samtal med Karel Hvižďala : Bonn-Prag 1985-1986 / Václav Havel ; översättning [z češ. do švéd.] Karin Mossdal i samarbete med Miloslava Slavíčková ; förord František Janouch. Stockholm : Ordfronts förlag, 1987. 183 s.*
- 1990 *Äntligen! / Václav Havel ; översättning Karin Agneta ; doslov František Janouch. (Röster fran Tjeckoslovakien ; Nr. 20)*
Fjärrförhör [Dálkový výslech] : Samtal med Karel Hvižďala : Bonn-Prag 1985-1986 / Václav Havel ; översättning av Karin Mossdal i samarbete med Miloslava Slavíčková ; förord František Janouch. Stockholm : Ordfronts förlag, 1990. 183 s. (ManPocket)
Den „leende revolutionens“ rötter / Översättning [z češ. do švéd.] Lenka Elvinson och Karin Mossdal ; Förord František Janouch. Stockholm : Charta 77-stiftelsen, 1990. 47 s. : fotogr. (Röster fran Tjeckoslovakien ; Nr. 19)
Ne, nestěžuji si : malá normalizační mozaika / František Janouch, Milan Hübl ; sest. Eliška Skřenková ; předml. František Šamalík. 1. vyd. v ČSR. Praha : Mladá fronta, 1990. 219 s.
- 1991 *Československá nadace Charty 77 : výroční zpráva 1989 – 1990 / Úv. pozn. František Janouch. Praha : s.n., 1991. 64 s. : tab.*
- 1992 *Leksellöv gama nůž je v provozu : zpráva o slavnostním uvedení Leksellova nože do klinického provozu v nemocnici Na Homolce 5. 11. 1992 / Přípr. Božena Jirků, úvod Olga Havlová a František Janouch. Praha : Československá nadace Charty 77, 1992. 32 s. : il., tab.*
Stará demokracie, nová demokracie : konference na zámku Dobříš, říjen 1991 / sest. a redig. Věra Nováková ; [úvod Hans Landberg, František Janouch ; texty švédských účastníků z angličtiny přel. Petr Kedzior]. Stockholm : Swedish Council for Planning and Coordination of Research ; Praha : Československá nadace Charty 77, 1992. 51 s.
Vasspipan : Nutida slovakisk poesi i urval / urval och översättning Håkan Edgren ; forord Håkan Edgren,

- Miloslava Slavičková ; efterword František Janouch.
Stockholm : Charta 77-stiftelsen, 1992. 91 s. (Röster
fran Tjeckoslovakien ; nr. 32) – Přel. ze slovenštiny.
- 1993 *Aukční katalog : první aukční salon výtvarníků : [Kat. aukce], Praha 6. června 1993* / [Předml.] František Janouch ; graf. úprava Erik Janouch. Praha : Československá nadace Charty 77, 1993. 52 s.
- 1994 *Alla dessa stiftelser / urval och redigering František Janouch, Miloslava Slavičková ; överstättning Thomas Björkman aj. Stockholm : Charta 77-stiftelsen, 1994. 56 s. : il. (Theckiska och slovakiska röster ; Nr. 37)*
En fattig diktare gick sig ut i världen : till minne av Jaroslav Seifert och Nobelpris i litteratur 1984 / urval och redigering Miloslava Slavičková ; översättning Jan von Hofsten aj. ; förord František Janouch. Stockholm : Charta 77-stiftelsen, 1994. 102 s. : fotogr. (Tjeckiska och slovakiska röster ; nr. 38-39. - Převážně přel. z češ. Nadace Charty 77 a podpora nezávislé literatury a jejich tvůrců : téze, poznámky a materiály pro seminář: Nezávislá literatura po pěti letech, Praha, 17–18. listopadu 1994 / František Janouch. Stockholm ; Praha : Nadace Charty 77, 1994. 22 s., příl. - Rozmnoženo. Případ Andrej Sacharov : [korespondence, kontakty a setkání s akademikem Sacharovem] / František Janouch. 1. vyd. Brno : Atlantis, 1994. 120 s. : fotogr.
- 1995 *Šel básník chudě do světa : Nobelova cena pro Jaroslava Seiferta* / František Janouch. 1. vyd. Praha : Český spisovatel, 1995. 356 s. : fotogr.
- 1997 *Paměti / Jiří Hájek ; předmluva František Janouch. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1997. 349 s. : fotogr.*
- 1998 *The Charta 77 foundation : twenty years Předmluva František Janouch ; k vyd. přípr. Jitka Uhdeová. 1st ed. Brno : Atlantis, 1998. 143 s., 36 s. obr. příl. : il., portréty. – Přel. z češtiny. Nadace Charty 77 : dvacet let / K vyd. přípr. Jitka Uhdeová ; předmluva František Janouch. 1. vyd. Brno : Atlantis, 1998. 130 s., 36 s. obr. příl. : il., portréty.*

- 2003 *Sám ďábel by se rděl* / František Janouch ; otcovy dopisy z nacistického koncentráku shromáždil, vybr., úvodem a kom. opatřil František Janouch. 1. vyd. Praha : Akropolis, 2003. 141 s. : fotogr., il.
- 2005 *Energy for Sustainable Development : CZ-AT EEG 2005 : research papers of Czech-Austrian Energy Expert Group* / Ed. František Janouch and Stefan Schleicher. 1st ed. Prague : Karolinum, 2005. 279 s. : il. (převážně barev.), mapy. *Zaslepená generace : paměti starého bolševika* / Arnošt Kolman ; [z ruštiny přel. Vladimír Tosek ; k vyd. přípr. František Janouch a Ada Kolmanová ; předmluva k čes. vydání František Janouch]. 1. vyd. Brno : Host, 2005. 426 s., [16] s. obr. příl. : il., portréty, faksim.
- 2007 *Korespondence 1978–2001* / Václav Havel, František Janouch ; [úvodní studie Jíří Suk]. Praha : Akropolis, 2007. 593 s. : il., portréty, faksim. *Výpověď* / Yekta Uzunoglu, Petr Žantovský ; předml. František Janouch. Praha : Akropolis, 2007. 167 s., 16 s. obr. příl. : portréty.
- 2008 *Andrei Sakharov on nuclear energy* / Andrej Dmitrijevič Sacharov, František Janouch, Jelena Bonner. Olomouc : Nadační ústav regionální spolupráce, c2008. 11 s. : portréty, faksim. *Ne, nestěžuji si : malá normalizační mozaika. 3. vyd.* Praha : Akropolis, 2008. 304 s. : faksim. *Net, ja ne sožaleju ... : malaja mozaika perioda „normalizacii“* / František Janouch ; avtorizovannyj perevod Ady Kol'man. Praha : Nakl. Olga Krylová, 2008. 274 s. : il.
- 2009 *Na smutek není čas : korespondence mezi Františkem a Rivou Krieglovými a Františkem Janouchem a Adou Kolmanovou (1974–1979)* / Ed. František Janouch, Martin Groman, Daniel Štěpánek. Praha : Nadace Charty 77, 2009. 328 s. : portréty, faksim. *Nas sblizila pražskaja vesna : moi vstreči, kontakty i korrespondencija s Andrejem Sacharovym* / František Janouch ; avtorizovannyj perevod Ady Kol'man. Praha : Nakl. Olga Krylová, 2009. 110 s. : il., portréty. – Přel. z češtiny, angličtiny, švédštiny.

- 2010 *Net, ja ne sožaleju ... : malaja mozaika perioda „normalizaciji“* / František Janouch ; [avtorizovannyj perevod s češskogo Ady Kol'man]. Moskva : MFD, 2010. 274 s.
- 2011 *Jak jste tak mohli žít? : dialog generací* / František Janouch, Arnošt Kolman. 1. vyd. Praha : Novela bohemica, 2011. 146 s. : portréty, 1 faksim. (Dokument ; sv. 2) - Res.: Rozhovor jaderného fyzika Františka Janoucha se svým tchánem - matematikem a marxistickým filozofem Arnoštem Kolmanem.
Myslím zeleně, proto volím jádro : úvahy o energii, životním prostředí a politice / František Janouch. 1. vyd. Praha : Akropolit, 2011. 350 s. : 1 portrét. - Část. anglický a ruský text.
- 2012 *Korespondence* / František Janouch, Ludvík Vaculík. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 2012. 222 s. : il., faksim.
- 2015 *Korespondence* / František Janouch, Jiří Pelikán ; [edičně přípr. Petr Orsag]. 1. vyd. Praha : Novela bohemica, 2015. 361 s. : portréty, faksim. (Dokument ; sv. a3)

Z databázi zpracovala Věra Břeňová.

Autoři sborníku

Frode Bakken (1950), norský knihovník a veřejně činná osobnost. Mezi lety 1981–1990 byl tajemníkem Fondu na podporu Charty 77 v Norsku (Støttefondet for Charta 77 i Norge) a v letech 1984–1990 členem správní rady Nadace Charty 77 ve Stockholmu. V roce 1998 byl v Praze oceněn Cenou Nadace Charty 77 (Charta 77 Foundation Reward 1998). V současné době je ředitelem knihovny Vysoké školy jihovýchodního Norska (Høgskolen i Sørøst-Norge).

Věra Břeňová (1935), česká bibliografka, historička a knihovnice. Vystudovala obory knihovnictví a česká literatura na UK v Praze, ve své disertační práci se zabývala historií premonstrátské knihovny na Strahově, zejména příspěvky strahovských bibliotekářů k dějinám knihtisku a knihovnictví. Svou profesní dráhu započala v roce 1954 v knihovně Národního muzea, následně pracovala v Památníku národního písemnictví. V roce 1975 začala pracovat v Národní knihovně (v té době Státní knihovně ČSR) jako vedoucí pro speciální dokumenty v odboru bibliografie. V 90. letech nastoupila na místo bibliografky v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. V časopise

Soudobé dějiny pravidelně publikovala soupisy nejnovějších zahraničních knih, sborníků a článků. Z jejích rozsáhlejších prací uvádíme bibliografie „Czech and Czechoslovak History, 1918–2004“ či „Bibliografii k dějinám Československa 1969–1990“, dále je autorkou personálních bibliografií významných historiků, bibliografií k československým konferencím ve 2. pol. 20. stol. či soupisu literatury při příležitosti vydání dokumentů o Chartě 77.

Zdeněk Formánek (1928), bývalý příslušník čs. bezpečnostních složek. Vystudoval Právnickou fakultu UK v Praze. Od roku 1953 pracoval ve Státní bezpečnosti na úseku ochrany ekonomiky, v roce 1963 byl odtud v souvislosti s vyšetřováním kritiky Antonína Novotného propuštěn. Na jaře 1968 byl přijat zpět a od 1. srpna jmenován náčelníkem kontrarozvědky. V noci z 22. na 23. srpna byl Sověty deportován na několik dnů do NDR, v roce 1970 byl vyloučen z KSČ a propuštěn z bezpečnostních složek. Do začátku roku 1990 pracoval v dopravním podniku Metrostav. V roce 1976 se jej StB pokoušela získat ke spolupráci, což odmítl. V únoru 1990 se stal prvním ředitelem Úřadu pro ochranu ústavy a demokracie, tuto funkci vykonával několik měsíců. Pak pracoval v sekretariátu Nadace Charty 77 až do roku 1995, kdy odešel do důchodu.

Antonín Hošťálek (1950), český novinář a publicista. V letech 1973–1983 působil jako sportovní redaktor a grafik v deníku *Mladá fronta*, následně do konce 80. let v brněnské redakci *Svobodého slova*. Od roku 1990 do 1994 byl členem brněnské redakce deníku *Lidová demokracie*, poté redaktorem deníku *Rovnost a Katolického týdeníku*. Vedl časopisy *Bariéry* (1996–2004) a *Konec konců* (2004–2008). Podílel se na řadě sborníků, je autorem publicistických výborů, memoárových próz či životopisných esejů.

Květa Jechová (1932), česká historička a socioložka. Vystudovala moderní dějiny na historické fakultě MSU v Moskvě a estetiku na UK v Praze, kde obhájila kandidátskou práci z dějin kultury (*Devětsil a čs. proletkult*). V letech 1969–1989

pracovala jako projektant-sociolog na urbanistickém pracovišti v Praze. Po roce 1990 vyučovala sociologii města a bydlení, sociologii marginálních skupin, podílela se na sociologickém výzkumu životních podmínek dětí ve velkoměstě. K původní historické profesi se vrátila účastí na biografickém výzkumu chartistů (*Lidé Charty 77*, 2003), prací na historii Nadace Charty 77 aj. Jako externí spolupracovnice Ústavu pro soudobé dějiny zpracovala několik studií v projektu „Sociální dějiny české společnosti po roce 1945“.

Olof Kleberg (1938), švédský novinář a publicista. V 60. letech byl stipendistou v Praze, v letech 1969–1970 lektorem švédštiny na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Působil v letech 1976–1977 a 1980–1986 jako hlavní politický komentátor deníku *Dagens Nyheter* a v letech 1986–2001 jako šéfredaktor liberálního deníku *Västerbottens-Kuriren*. Přispěl do četných publikací o východní Evropě a Československu. Nyní je nezávislým publicistou.

Morten Nielsen (1947), dánský lékař a veřejně činná osobnost. V letech 1986–1990 byl předsedou sdružení Dánský dialog s Chartou 77 a ve stejné době byl členem správní rady Nadace Charty 77 ve Stockholmu. V roce 1998 byl v Praze oceněn Cenou Nadace Charty 77 (Charta 77 Foundation Reward 1998).

Petr Pithart (1941), český politik a docent Právnické fakulty UK v Praze. Před rokem 1989 působil v disentu, byl jedním ze signatářů Charty 77. V roce 1989 se angažoval v Občanském fóru, za které v lednu 1990 zasedl do Federálního shromáždění jako poslanec. Od února 1990 do července 1992 byl předsedou české vlády v rámci čs. federace. V letech 1996–1998 a 2000–2004 stál v čele Senátu, v letech 1998–2000 a 2004–2008 byl jeho místopředsedou. Post senátora za KDU-ČSL zastával od roku 1996 do 2012. Na Právnické fakultě UK působil krátce v roce 1990, od roku 1994 po svém vládním angažmá již stále až do současnosti (do roku 2011 jako vedoucí Katedry politologie a sociologie). Byl dlouholetým předsedou Společnosti Bernarda Bolzana.

Vilém Prečan (1933), český historik a předseda správní rady obecně prospěšné společnosti Československé dokumentační středisko. Absolvent Filozofické fakulty UK v Praze, v letech 1957–1970 pracoval v Historickém ústavu ČSAV, 1976–1989 žil v exilu ve Spolkové republice, kde založil a vedl Dokumentační středisko na podporu nezávislé literatury v Československu. V lednu 1990 byl pověřen založením Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd, jehož byl ředitelem do června 1998. Badatelsky pracuje a publikuje v oboru československých, českých a slovenských dějin ve 20. století.

Miloslava Slavičková (1933), česká bohemistka, překladatelka a publicistka. Absolvovala obory čeština, francouzština a ruština na Masarykově univerzitě v Brně. Doktorský titul v oboru slovanských jazyků získala na Lundske univerzitě ve Švédsku. Ve Slovanském ústavu univerzity v Lundu učila od roku 1974 do 2002 češtinu, českou literaturu a kulturní historii. Za tuto svou činnost získala švédské státní ocenění – zlatou medaili a stříbrnou medaili od Masarykovy univerzity v Brně. Je autorkou řady literárněvědných studií a populárních článků, překladů z češtiny do švédštiny a ze švédštiny do češtiny, rozhlasových pásem z oblasti české a švédské literatury a vztahů mezi českou a švédskou kulturou. Redigovala čtvrtletník *Röster från Tjeckoslovakien (Hlasy z Československa; později Tjeckiska och slovakiska röster/České a slovenské hlasy)* a různé sborníky. Byla členkou správní rady Nadace Charty 77 ve Stockholmu.

Jiřina Šiklová (1935), česká socioložka, publicistka a politická aktivistka. Vystudovala historii a filosofii na UK v Praze, kde poté působila jako odborná asistentka. V roce 1965 se podílela na založení Katedry sociologie Filozofické fakulty UK. Signatářka manifestu Dva tisíce slov. V roce 1969 byla v rámci normalizačních čistek propuštěna z fakulty, pracovala jako uklízečka a mezi roky 1970–1988 jako sociální pracovnice ve Fakultní Thomayerově nemocnici. Od 70. let spolupracovala s Petrem Pithartem na distribuci zahraniční a exilové literatury, až do roku 1989 zprostředkovávala velkou část

písemného styku mezi disentem a exilem, od 7. května 1981 do 22. března 1982 byla vězněna ve vyšetřovací vazbě. V roce 1990 iniciovala založení Katedry sociální práce, kde následujících deset let působila jako pedagožka. Od 90. let je členkou mnoha nadací jako např. Nadace Charty 77, Nadace Dagmar a Václava Havlových nebo Nadace VIA.

Milan Uhde (1936), český spisovatel, dramatik, scenárista a politik. Vystudoval češtinu a ruštinu na Masarykově univerzitě v Brně. Byl redaktorem literárního časopisu *Host do domu*, který vycházel v letech 1954–1970. Po zákazu vydávání *Hosta* v roce 1970 se stal spisovatelem z povolání. O dva roky později byl umístěn na seznam zakázaných spisovatelů a jeho tvorba se tak nesměla publikovat až do sametové revoluce. Byl signatářem Hnutí za občanskou svobodu (1988). V roce 1989 založil spolu s jinými disidenty nakladatelství Atlantis a stal se jeho šéfredaktorem. V letech 1990–1992 zastával post ministra kultury. Byl poslancem České národní rady a od 29. června do 31. prosince 1992 jejím předsedou. Od ledna 1993 do 6. června 1996 byl předsedou poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (za ODS). Po odchodu z aktivní politiky se se opět věnoval spisovatelské práci, současně učil na vysokých školách. Od roku 2008 byl členem Rady České televize, v letech 2011–2014 jako její předseda.

Ondřej Valtus (1989), český archivář. Vystudoval obor archivnictví na Masarykově univerzitě v Brně. Během let 2010–2016 pracoval v Národním archivu na oddělení fondů nestátní proveniencí a archivních sbírek. V letech 2014–2015 se podílel na digitalizačním projektu Archivu Univerzity Karlovy „Studenti pražských univerzit 1882–1945“. V současnosti pracuje pro obecně prospěšnou společnost Československé dokumentační středisko.

Milena Vojtková (1963), česká literární historička, lexikografka, nakladatelská redaktorka a editorka. Vystudovala bohemistiku na UJEP v Ústí nad Labem a po několikaletém pedagogickém působení nastoupila jako odborná pracov-

nice do Ústavu pro českou literaturu AV ČR, kde se autorsky a redakčně podílela na rozsáhlých lexikografických a literárněhistorických projektech (mj. Slovník českých spisovatelů od roku 1945, Lexikon české literatury, Dějiny české literatury 1945–1989). V současné době pracuje na volné noze jako redaktorka a editorka pro různá nakladatelství (Academia, Torst, Cherm aj.).

Urban Westling (1956), švédský grafik, tiskař a veřejně činná osobnost. Po absolvování Grafického institutu ve Stockholmu se zabýval zpracováváním informací, pracoval s tiskem v reklamní agentuře, tiskárně a PR agentuře. Aktivně se zapojil do činnosti uskupení Východoevropský výbor solidarity (ÖESK), Pracovní skupina 21. srpna a Výbor 21. srpna. Tvořil grafickou úpravu a podílel se na technické redakci celé série *Hlasy z Československa* (později *České a slovenské hlasy*). Byl dlouholetým členem správní rady Nadace Charty 77. V roce 1998 byl v Praze oceněn Cenou Nadace Charty 77 (Charta 77 Foundation Reward 1998). V současné době vede speciální tiskařský ateliér West Studios AB ve Stockholmu.

Doslov – namísto úvodu

Co se Františka Janoucha týká, zvykli jsme si, že zařídí vše potřebné včas, a my ostatní se musíme jen rozhodnout, zda se nám jeho pozvání na tu či onu událost hodí do našeho vlastního programu, či nikoli. Ve chvíli, kdy jsme si uvědomili, že mu bude za tři měsíce pětadesát, zjistili jsme, že se tentokrát nepostaral o nic. Báli jsme se nechat to až na mnohem důstojnější a slavnější devadesátku, především proto, že bychom se toho my, co ho známe ještě z doby před Listopadem, nemuseli dočkat.

Společenský večer v restauraci Písecká brána? No dobrá, ale jistě také něco v Knihovně Václava Havla. A co tak sborník na způsob *Kočky, která nikdy nespí*? Dá se to vůbec stihnout? Tak jsme uvažovali v trojici, spolu s Květou Jechovou a Mílou Slavičkovou. Květa znala Františka od Silvestra 1948, kdy se náhodou setkali na rekreačním pobytu pro zasloužilé úředníky ze staveb mládeže: zatímco se ostatní svazáci dívali sklenicím na dno, abstinent František na chodbě recitoval básně; o půl století později strávila několik týdnů ve Stockholmu pořádáním archivu Nadace Charty 77 před jeho transportem do Česka a několik měsíců jeho pořádáním v Praze. Miloslava

Františka potkala „až“ v roce 1980 a jak o tom píše ve svém textu, strávila v práci pro Nadaci Charty 77 pod jeho taktovkou i samostatně dvacet let.

My dva s Františkem jsme o sebe zakopli v exilu koncem sedmdesátých let. Až jednou vyjde naše rozsáhlá korespondence, vyjde najevo, že jsme spolu podnikali mnohé, ale že rozdílnost našich povah občas vedla ke konfliktu. Opravdu jsem si někdy myslel, že už ho nebudu chtít ani vidět. Abych nakonec uznal, že kdyby nebyl takový, jaký je, nikdy by nedokázal udělat to, co se mu podařilo – jako nikomu jinému – a že způsoby manažera pohybuujícího se ve velkém světě jsou nutně jiné než historikovy, který si může dovolit „sedávat v koutě“.

Nebylo těžké dohodnout se, koho oslovit, zvláště když nám nešlo o počet výpovědí, ale o to, aby sborník tvořil kompo-
novaný celek, v němž se jeho složky doplňují tak, že výsledná mozaika tvoří ucelený vícerozměrný obraz. Horší to bylo s kronikou Františkova života a s jeho texty, které měly vypovídat o pokud možno většině sfér jeho počínání i podnikání, a napovédět něco o různorodosti témat i způsobu, jak o nich pojednal. Aniž by ovšem množství těchto textů, a tím rozměr knihy, odradily potenciální čtenáře od toho, aby ji vzali do rukou.

Nezbylo než zapřáhnout do káry i jeho samotného. A tak jsem mu zatelefonoval do Stockholmu s tím, že potřebujeme jeho pomoc a obracíme se na něho, protože víme, že dovede být diskrétní. Musíme se toho spoustu dovědět z těch a z těch důvodů o jistém Františku Janouchovi, kterého on dobře zná, ale nesmí mu nic říct, protože to má být překvapení k narozeninám. Když pochopil, oč jde, byl v takových rozpacích, jaké jsem ještě nikdy za všechna ta léta u něho nepoznal. Ale dal se do našich služeb, pátral ve svém elektronickém archivu a posílal nám to bez nejmenší podmínky, co si z toho vybereme a co s tím uděláme. Vedle toho, co jsme měli k dispozici v jeho dosavadních publikacích, toho bylo nakonec několikrát víc, než kolik se mohlo vejít do zamýšleného sborníku. Pomohla i Ada, Františkova celoživotní věrná družka, poté co se ukázalo, že bez jejího životního příběhu by Františkův portrét byl neúplný.

Ale i tak bychom to nestihli bez řady obětavých pomocníků. Jana Červenková nám dala k dispozici záznam rozhovoru s Adou Kolmanovou a Milena Vojtková z něho a z článku o Adině matce zkomponovala koncept Adina medailonu. Milan Drápala zredigoval přepis magnetofonového záznamu rozhovoru Ilony Christl s Františkem Janouchem z roku 1996 na publikovatelný text. Věra Břeňová pohotově připravila bibliografii Františkových knižních publikací. Mladý archivař Ondřej Valtus se mnou strávil desítky hodin při kolaci-onování některých textů a při sestavování rukopisu. Helena Kašová byla vždy po ruce, když bylo třeba něco zařídit či oskenovat, Milada Milerová obratem poslala přepis textu, který jsme neměli v elektronické podobě a Derek Paton se postaral o vzornou angličtinu v příloze.

Ještě v jedné nesnázi se nám dostalo rady a pomoci od mnoha oslovených přátel. To když jsme hledali nejhodnější název pro knihu. Líbilo se nám Grušovo zpola obdivné, zpola žertovné dvojverší, měli jsme však v živé paměti, že svého času se touto průpovídkou snažili Františka Janoucha zesměšnit ti, jimž se zdálo být jeho ego příliš velké. Výsledek malé telefonické ankety nás zbavil rozpaků, dopadlo to stoprocentně ve prospěch našeho návrhu.

Naše díky by nebyly úplné, kdybychom nezmínili zásluhu Studia Marvil na tom, že kniha leží na stole v této podobě 22. září 2016 a ani o den později.

Všechny texty v tomto sborníku byly redigovány v souladu se současnými platnými pravopisnými pravidly. O to se nejvíce zasloužily Míla Slavičková a Květa Jechová díky svým odborným zkušenostem a orlímu zraku, jemuž stěží unikne překlep, přebytečná čárka nebo chybějící pomlčka.

Za redakční trojici Vilém Prečan

Příloha

The Charta 77 Foundation

Stockholm–Prague

History, Main Activities, Goals (1978–2011)

František Janouch
Stockholm, September 2011

Source:

Swedish–Czechoslovak Solidarity 1968–1989.

Published on the occasion of the “Swedish–Czechoslovak Solidarity 1968–1989” event, Stockholm, 27 september 2011.

Embassy of the Czech Republic in Sweden; graphic design and print:
West Studios + Urban Print. Stockholm 2011 – ISBN 978-91-633-9554-3.

A Short History

- Founded in Stockholm in December 1978 to support the signatories of the Charter 77 manifesto, immediately after the Charter 77 received the Monismanien Prize.
- Active in Sweden until 1995.
- Active in Czechoslovakia and then the Czech and Slovak Republics from 1989 until today.

Branches active before 1989

- Støttefondet for Charta 77, Norway
- Dialog med Charta 77, Denmark
- The Charter 77 Foundation, New York

On 14 December 1989, following a meeting with Prime Minister Marián Čalfa, Karel Schwarzenberg, George Soros, and František Janouch, the Czechoslovak Charta 77 Foundation was established in Prague with branch offices in Prague, Brno, and Bratislava.

Members of the Charta 77 Foundation in 1989

Frode Bakken (Skien), Malin Beijer (Stockholm), Alvar Ericsson (Lund), František Janouch (Stockholm), Jan Lisinski (Stockholm), Morten Nilsen (Copenhagen), Miloslava Slavičková (Lund), Urban Westling (Stockholm).

Members of the Board, 1979-89

Kenne Fant (Stockholm), Jaroslav Hutka (Rotterdam), Peter Larsson (Lund), Carlo Ripa di Meana (Venice, Brussels), Arthur Miller (New York), Giacomo Morpurgo (Genoa), Lars Persson (Stockholm), Per Wästberg (Stockholm).

Secretaries of the Charta 77 Foundation

Inger Bichara, Suzanne Nash, Anna-Lena Löfberg

The Charta 77 Foundation had numerous committees, with many members outside Sweden and even in pectore members inside Czechoslovakia, advising and deciding on:

- Cultural subventions,
- Seifert Prize,
- Kriegel Prize,
- Tom Stoppard Prize (the entire jury in pectore was in Czechoslovakia)
- Tatarka Prize.
- For many years the agendas for the cultural subventions and the Seifert Prize were supervised by Miloslava Slavičková.

Urban Westling took care of the PR and most of the printing of leaflets, the Röster, stationary, and so on.

Professor Jan Lisinski was indispensable in, among other things, preparing the large Charter 77 solidarity events.

Frode Bakken and Dr Morten Nilsen represented the Foundation with great success in Norway and Denmark.

A large group advised the Computers project. Among them were friends from Solidarity in Stockholm, Joachim Bruss, Přemysl Janýr, Lord Eric Avebury, and Erik Janouch.

Charter 77 activities were always consulted in detail with the Charter spokesmen and other signatories, most importantly by Václav Benda, Jiří Dientsbier, Jiří Hájek, Ivan and Michal Klíma, Eva Kantůrková and Jiří Kantůrek, Anna Marvanová, Jiří Müller, Lenka Procházková, Jiří and Jan Ruml, Jaroslav Šabata, Jiřina Šiklová, Milan Šimečka, Věra Štovičková, Milan Uhde, Ludvík Vaculík.

The activities of Charter 77 were also always consulted in detail with many exiled Czechoslovaks, most importantly Zdeněk Hejzlar, Cyril John, Pavel Kohout, Karel Kyncl, Milan Kundera, Ivan Medek, Zdeněk Mlynář, Adolf Müller,

Vilém Prečan, Jiří Pelikán, Josef Škvorecký, Pavel Tigrid, Jan Vladislav, and Josef Žíla.

The Charta 77 Foundation also maintained close contact with the Czechoslovak sections of the BBC World Service, Radio Free Europe, and the Voice of America) and the editors of the Czechoslovak exile journals, including Dialog, Listy, Obrysy, Svědectví, and Západ.



Václav Havel was among the most active advisers to the Charta 77 Foundation

(See Václav Havel – František Janouch, *Korespondence 1978–2001*, Prague: Akropolis, 2007. 222 letters, 595 pp.)

Prizes and Awards Received by Charter 77 and the Charta 77 Foundation, 1978-1990

- Monismanien Prize, Sweden (1978)
- Erasmus Prize, the Netherlands (1986)
(awarded to Václav Havel)
- Dagens Nyheter Politiken Grand Freedom Prize, Sweden and Denmark (1989)
- Rothko Chapel Award, USA (1989)
- Olof Palme Prize, Sweden (1989)
(awarded to Václav Havel and two others)
- Fritt Ord Award, Norway (1990)



The diploma of the Monismanien Prize: 'To the signatories of Charter 77'

Main Activities, 1978–1989

Humanitarian aid and fellowships for dissidents

Cultural support for publishing samizdat abroad

Technical projects to support Czechoslovak dissent:

Audio programme (the Jazz Section); Video Programme (Original Videojournal, Home Cinema); Portable digital receivers to enable one to listen to jammed broadcasting; Computerization of samizdat; Development of a Czech and Slovak professional-quality desktop publishing system

Prizes established by the Charta 77 Foundation:

Tom Stoppard Literary Prize (from 1983 to the present); František Kriegel Prize for Civil Courage (from 1983 to the present); Jaroslav Seifert Literary Prize (from 1986 to the present); Dominik Tatarka Prize (1989–90, currently awarded in Slovakia); Josef Vavroušek Environmental Prize (from 1997 to the present)

Jaroslav Seifert Literary Prize

was awarded, for example, to Viktor Fischl, Václav Havel, Bohumil Hrabal, Ivan Martin Jirous, Jiří Kolář, Milan Kundera, Věra Linhartová, Karel Šiktanc, Josef Škvorecký, Dominik Tatarka, Jáchym Topol, Ludvík Vaculík



Josef Škvorecký and Viktor Fischl, the Seifert Prize 2004



The ceremony of the Seifert prize in Prague Carolinum (2004)

PR for Czechoslovak Dissent

- An evening of solidarity at the Scala Theatre, Stockholm (1980)
- 'Without the Approval of Prague' – An evening of solidarity in the City Theatre, Stockholm (1985) with the world premiere of Václav Havel's A Mistake
- An evening of solidarity in Copenhagen (1988)
- A special performance of a Pushkin play (directed by Yuri Lyubimov) at the Royal Dramatic Theatre, Stockholm (1988)
- Collaboration on the Oslo exhibition of Czechoslovak cartoonists (1988)
- An evening of solidarity at the National Theatre, Oslo (1988)
- A travelling exhibition on Czechoslovak parallel culture (1981–2007)

Support for Exile Activities

- Support for Ivan Medek's Information Service, Vienna
- Support for Vilém Prečan's Documentation Centre, Scheinfeld
- Voices from Czechoslovakia (50 issues, in Swedish, but some in English)
- Information about Charter 77 – English abstracts

Support for and/or co-organization of various exile activities

- Festival of Free Czechoslovak Culture, Toulouse (1984)
- Festival of Free Czechoslovak Culture, Wrocław (1989)

Technical Projects

An Audio Project

(assistance to the banned Jazz Section): professional tape recorders, tape recorders for copying, banned records, equipment for the Living-room Theatre, portable shortwave radios

A Video Project

Neutralizing Censorship in Czechoslovakia (home cinema: colour TVs and video recorders sent via Tuzex, banned movies on VHS, support for the Original videojournal)

A Computer Project

(a professional desktop publishing system for Czech, Slovak, and other East-European languages): more than 100 desktops, laptops, printers and so forth delivered to Czechoslovakia, Poland, and the Soviet Union before November 1989

Financing Our Activities

Prizes

Fundraising

Support of different organizations

- PEN clubs, writers unions, trade unions
- Student organizations, religious organizations, Folket i Bild/Kulturfront
- Foundations
- Fritt Ord (Oslo)
- Soros's Open Society Foundation
- Oxford East European Publishing Project

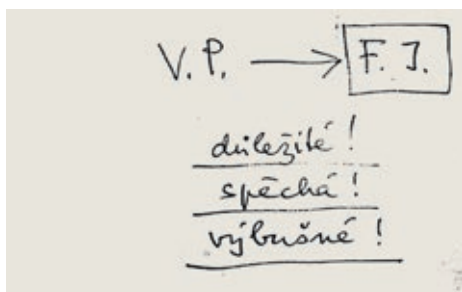
The Charta 77 Foundation was and continues to be a Foundation of Mendicant Friars:

Formulate a project – Find money for it – Do it!

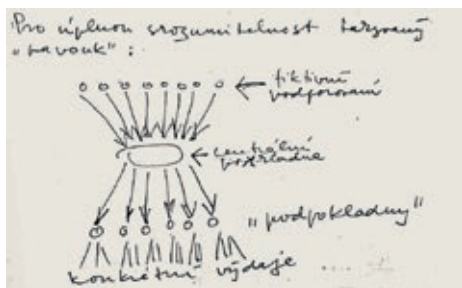


Every crown raised
was important...

Financial help to Czechoslovakia



A letter from Havel to Janouch, explaining how the humanitarian aid was used in Czechoslovakia



Some of the recipients of aid

Rudolf Battěk, Otká Bednářová, Václav Benda, Kamila Bendová, Jiří Brabec, Pavel Bratinka, Petr Brodský, Petr Cibulka, Josef Císařovský, Ján Čarnogurský, Václav Černý, Miroslav Červenka, Jiří Daníček, Ivan Dejmal, Stanislav Devátý, Luboš Dobrovský, Jiří Doležal, Vrat. Effenberger, Zdena Erteltová, Zbyněk Fišer, Jiří Gruntorád, Jiří Gruša, Bohumila Grögerová, Jiří Hájek, Miloš Hájek, Václav Havel, Ivan Havel, Olga Havelová, Zbyněk Hejda, Ladislav Hejdánek, Josef Hiršal, Jiřina Hrábková, Čestmír Huňát, Milan Hubl, Mikuláš Chadima, Vlasta Chramostová, Jozef Jablonický, Marie Jirásková, Ivan Jirous, Věra Jirousková, Jaroslav Jírů, Petr Kabeš, Ivan Kadlečík, Zdeněk Kalista, Jiří Kantůrek, Eva Kantůrková, Svatopluk Karásek, František Kautman, Mojmír Klánský, Ivan Klíma, Alexandr Kliment, Tereza Kohoutová, Božena Komárková, Josef Kořán, Karel Kosík, Karel Kostroun, Iva Kotrlá, Jiří

Kratochvíl, Karel Kraus, František Kriegel, Eva Kriseová, Andrej Krob, Daniel Kroupa, Jan Křen, Tomáš Křivánek, Marie Rút Křížková, Marta Kubišová, Miroslav Kusý, Karel Kyncl, Ján Langoš, Ivan Lemper, Jiří Lederer, Ladislav Lis, Jaromír Litera, Jan Lopatka, Klement Lukeš, Sergej Machonin, Václav Malý, Anna Marvanová, Jaroslav Mezník, Jiří Müller, Dana Němcová, Jaroslav Opat, Milan Otáhal, Radim Palouš, Ludvík Pacovský, Karel Pecka, Jan Petránek, Zdeněk Pinc, Petr Pithart, Augustin Podolák, Petr Pospíchal, Lenka Procházková, Miloš Rejchrt, Zdeněk Rotrekl, Jan Ruml, Jiří Ruml, Pavel Seifter, Truda Sekaninová, Jan Skácel, Karel Sidon, Rudolf Slánský, Eliška Skřenková, Andrej Stankovič, Karel Srp, Julius Strinka, Čestmír Suchý, Oleg Sus, Jaromír Šavrda, Jaroslav Šedivý, Jiřina Šiklová, Libuše Šilhanová, Milan Šimečka Sr, Milan Šimečka Jr, Jan Šimsa, Anna Šabatová, Jaroslav Šabata, Petruška Šustrová, Dominik Tatarka, Julius Tomín, Zdena Tomínová, Jáchym Topol, Josef Topol, Jan Trefulka, Vlastimil Třešňák, Milan Uhde, Petr Uhl, Jan Urban, Zdenek Urbánek, Richard Urx, Ludvík Vaculík, Marie Valchová, Jan Vodňanský, Josef Vohryzek, Vladimír Vokolek, Václav Vrabec, Ivan Wernisch, Jiřina Zelenková, Rudolf Zukal, Josef Zvěřina

This list includes only some of the aid recipients in Czechoslovakia. The complete lists are kept in our archives.

Money was transferred monthly, bimonthly, four times, three times, twice or even only once a year (usually in small amounts of about 500 Swedish crowns – at the time that was about 2,500 Czechoslovak crowns, more than the average monthly pension [about 1,500 Czechoslovak crowns]), by way of the official Tuzex agent Mr Sven Persson in Gothenburg. It is a remarkable list!

Among the addressees are a future Czechoslovak president, prime Minister, former and future ministers, ambassadors, rectors of universities in Bratislava and Prague, dozens of professors, senior Roman Catholic, Protestant, Eastern Orthodox, and Jewish religious leaders, former and future members of parliament, well-known writers, artists, actors,

singers, a journalist – in a word, many of the intellectual elite of the nation.

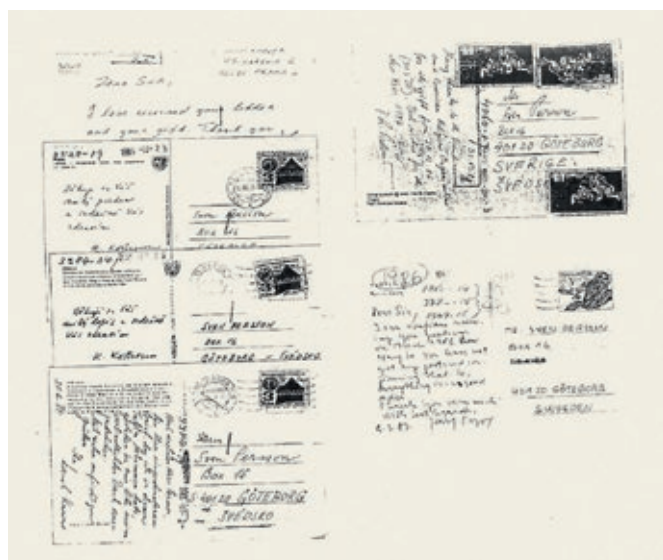
All money sent was insured at Československá pojišťovna: several times, when registered or insured envelopes were ‘lost’ (read: stolen), Mr Persson saw to the full reimbursement of the Charta 77 Foundation!

Later, when the agenda became too large and complicated for an aging Swedish gentleman, the Charta 77 Foundation started to mail the Tuzex coupons directly – Mr Persson purchased the Tuzex coupons from Prague, and provided us with his stationary and rubber-stamp signature.

He even offered – in the strictest confidence – to provide half of his Tuzex commission to the Foundation.

Tuzex, a Communist enterprise, was thus actually supporting the Charta 77 Foundation. How absurd!

Our executive secretary, Susanne Nash, did an excellent job. Thank you, Susanne!



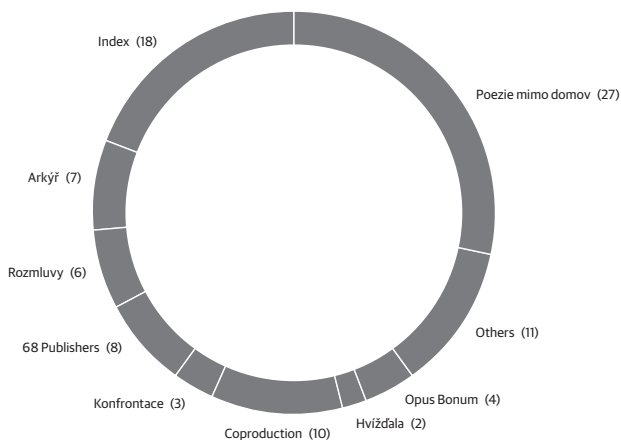
The Charta 77 Foundation developed a simple control system: Recipients sent postcards to Mr Persson in Gothenburg (thousands of postcards are now in the archive in Terezín)

Cultural Subventions

The Charta 77 Foundation served for years as the 'Ministry of Culture in Exile', and supported the publishing of more than a hundred books in dozens of exile publishing houses and also supported a dozen journals.

(Man does not live by bread alone ...)

Support for Czech exile publishing houses and the publishing of books and periodicals



Books published with Charta 77 Foundation support

- Geneviève Bénamou, *Sensibilités contemporaines: 70 artistes d'origine tchèque et slovaque hors Tchécoslovaquie / Contemporary Artistic Sensibilities*:
- *70 Artists of Czech and Slovak Origin Living outside Czechoslovakia*. Paris: G. Bénamou, 1985, 297 pp.
- Egon Bondy, *Pražský život*. Munich: PmD, 1985, 51 pp.

- Jiří Brabec (ed.), *Slovník českých spisovatelů: Pokus o rekonstrukci dějin české literatury 1948–1979*. Toronto: 68 Publishers, 1982, 537 pp.
- Václav Černý, Jaroslav Seifert – náčrt k portrétu. Cologne: Index, 1984, 21 pp.
- ---, *Paměti*, Toronto: 68 Publishers, 1982, 483 pp.
- ---, *Paměti 4*. Toronto: 68 Publishers, 1983, 602 pp.
- Miroslav Červenka, *Dvacet tři patnáct*. Munich: PmD, 1986, 54 pp.
- Lumír Čivrný, *Na dech*. Munich: PmD, 1984, 57 pp.
- Jindřich Chalupecký, *Na hranicích umění*. Munich: Edice Arkýř, 1987, 158 pp.
- Ladislav Dvořák, *Šavle meče*. London: Rozmluvy, 1986, 171 pp.
- Vratislav Effenberger, *Lov na černého žraloka*. Munich: PmD, 1987, 152 pp.
- Ladislav Fikar, *Kamen a hrob*. Munich: PmD, 1988, 100 pp.
- Karel Hvizďala (ed.), *Generace 35–45: Sborník*, Munich: Edice Arkýř, 1986, 344 p.
- Karel Goliath-Gorovsky, *Zápisky ze stalinských koncentráku*. Cologne: Index, 1986, 135 pp.
- Jiří Gruša, *Máma, táta, já a Eda: Česká abeceda*. Illustrated by M. Wagner, Vienna: Österreichischer Bundesverlag, 1988, 307 pp.
- Jiří Hájek, *Setkání a střety*. Cologne: Index, 1983, 293 pp.
- Jiřina Hauková, *Letorosty: Vybor z díla*. Munich: PmD, 1987, 133 pp.
- ---, *Spodní proudy: Verše z let 1985–1987*. Munich: Opus Bonum, 1989, 85 pp.
- Václav Havel, *Asanace: Hra o pěti jednáních*. Munich: PmD, 1988, 97 pp.
- ---, *Dopisy Olze*. Toronto: 68 Publishers, 1985, 474 pp.
- ---, *Largo desolato: Hra o sedmi obrazech*. Munich: PmD, 1985, 99 pp.
- ---, *O lidskou identitu, 1969–1979*. Ed. Vilém Prečan and Alexander Tomský. London: Rozmluvy, 1984, 397 pp.
- ---, *Pokoušení: Hra o deseti obrazech*. Munich: PmD, 1986, 109 pp.

- Zbyněk Hejda, Blízkosti smrti. Munich: PmD, 1985, 70 pp.
- Josef Hiršal, Vínek vzpomínek. London: Rozmluvy, 1989, 351 pp.
- Jaromír Hořec, Anežka Česká. Munich: Opus Bonum, 1989, 90 pp.
- ---, Špatně rozdané karty. Munich: PmD, 1984, 86 pp.
- Václav Hrabě, Černé nebe nad městem. Munich: PmD, 1985, 70 pp.
- Zdeněk Hrubý (ed.), Na střepech volnosti: Almanach české poezie. Munich: Obrys/Kontur-PmD, 1989, 167 pp.
- Pavel Janský, Území tekutých písků. Munich: PmD, 1982, 51 pp.
- Ivan Jirous, Magorovy labutí písně. Munich: PmD, 1986, 102 pp.
- Emil Juliš, Blížíme se ohni. Munich: PmD, 1987, 50 pp.
- Milan Jungmann, Cesty a rozcestí: Kritické stati z let 1982–87. London: Rozmluvy, 1988, 386 pp.
- Petr Kabeš, Pěší věc. Munich: PmD, 1987, 54 pp.
- Ivan Kadlečík, Rapsódie a miniatury. Cologne: Index, 1988, 65 pp.
- Zdeněk Kalista, Veliká noc. Munich: PmD, 1987, 78 pp.
- Eva Kantůrková, Černá hvězda. Cologne: Index, 1982, 485 pp.
- ---, Sešly jsme se v této knize. Cologne: Index, 1980, 191 pp.
- --- and Josef Zvěřina, Dialog o víře. Munich: Opus Bonum, 1984, 69 pp.
- Ivan Klíma, Soudece z milosti. London: Rozmluvy, 1986, 637 pp.
- Jaroslav Klofáč, Sociální struktura ČSSR a její změny v letech 1945–1980. Cologne: Index, 176 pp.
- Jiří Kolář, Odpovědi. Cologne: Index, 1984, 81 pp.
- ---, Očitý svědek: Deník z roku 1949. Munich: Edice Arkýř, 1983, 172 pp.
- ---, Prometheova játra. Toronto: 68 Publishers, 1985, 221 pp.
- Božena Komárková, Původ a význam lidských práv. Zurich: Konfrontation, 1986, 254 pp.
- ---, Sekularizovaný svět a evangelium. Zurich: Konfrontace, 1981, 103 pp.

- Petr Král, *Era živých a jiné texty: Výbor z poesie 1959–1980*. Munich: Edice Arkýř,
- 1989, 183 pp.
- Eda Kriseová, *Arboretum*. Cologne: Index, 1987, 131 pp.
- ---, *Terežka a Majda na horách*. Purley: Rozmluvy, 1988, 115 pp.
- Pavel Landovský, *Soukromá vzpoura: Rozhovor s Karlem Hvizďalou*. Bonn: Karel Ritter Verlag, 1988, 236 pp.
- Jaroslav Opat, *Filozof a politik – T. G. Masaryk 1882–1893*. Cologne: Index, 1987, 560 pp.
- Jan Patočka, *La crise du sens. Vol. 1: Comte, Masaryk, Husserl.*, Brussels: OUSIA,
- 1985, 216 pp.
- ---, *La crise du sens. Vol. 2: Masaryk et l'action*. Brussels: OUSIA, 1986, 259 pp.
- Lenka Procházková, *... a co si o tom myslíte vy? Odpovědi na anketu*. Munich: PmD, 1986, 100 pp.
- Sylvie Richterová, *Slova a ticho*. Munich: Edice Arkýř, 1986, 155 pp.
- Jaroslav Seifert, *Knížka polibků*, Zurich: Konfrontace, 1984, 192 pp.
- ---, *Všecky krásy světa*. Cologne and Toronto: Index and 68 Publishers, 1981, 480 pp.
- *Srpen 1968*. Cologne: Index, 1989, 203 pp.
- Andrej Stankovič, *Význam Josefa Floriana*. Munich: Opus Bonum, 1983, 207 pp.
- Ivan Steiger, Jan Kristofori, Pavel Taussig, Ota Jelinek, and Karel Trinkewitz,
- *Humor og stumme skrik/Humor and Silent Screams*. Oslo: Charta 77 Foundation,
- Norwegian Branch, 1987.
- Jaromír Šavrdla, *Cestovní deník*. Munich: PmD, 1984, 76 pp.
- ---, *Druhý sešit deníku*. Munich: PmD, 1986, 62 pp.
- Karel Šiktanc, *Jak se trhá srdce*. Munich: PmD, 1983, 68 pp.
- Martin M. Šimečka, *Žabí rok*. Cologne: Index, 1985, 259 pp.
- Pavel Šrut, *Malá domů: Výbor z díla*. Munich: PmD, 1989, 83 pp.
- Dominik Tatarka, *Listy do věčnosti*. Toronto: 68 Publishers, 1988, 159 pp.

- ---, Navrávačky. Cologne: Index, 1988, 192 pp.
- ---, Sám proti noci. Munich: Edice Arkýř, 1984, 116 pp.
- Vlastimil Třešňák, Bermudský trojúhelník. Cologne: Index, Edice Paternoster, 1986, 227 pp.
- Ludvik Vaculík, Jaro je tady. Cologne: Index, 1988, 331 pp.
- --, Český snář. Toronto: 68 Publishers, 1983, 629 pp.
- ---, Milí spolužáci! Výbor písemných prací 1939–1979: 1. kniha indiánská. Cologne: Index, 1986, 123 pp.
- Jan Vladislav, Adresát Vladimír Vokolek. Munich: PmD, 1984, 76 pp.
- ---, Malé morality. Munich: Edice Arkýř, 1984, 154 pp.
- Ivan Wernisch, Žil, nebyl: Výbor z díla. Munich: PmD, 1988, 116 pp.

Periodicals published with Charta 77 Foundation support

- Obrys (Munich), 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989.
- Paternoster (Vienna), 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989.
- Listy (Rome) – author and subject index.
- Listy – Charter 77 documents; since 1984.
- Listy – Čtení na léto, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989.
- Katalog českých a slovenských knih uveřejněných v zahraničí (Dialog, Frankfurt).
- Spektrum (Index on Censorship, London), reprint.

Gramophone records issued with Charta 77 Foundation support

- Jaroslav Seifert, Všecky krásy světa, recorded in 1978. (Uppsala: Šafrán).
- Václav Havel and Pavel Landovský, Audience, recorded in 1978. (Uppsala: Šafrán).
- Berani, recorded in 1978, released in 1985 (Uppsala: Šafrán).

Foundations Own Publications

In 1981 Charter 77 published a festschrift (in 999 numbered copies) to mark the 80th birthday of Jaroslav Seifert with two previously unpublished poems in Czech, Swedish, and English.

Three years later, in 1984, Jaroslav Seifert was awarded the Nobel Prize for Literature





King Carl XIV Gustaf presenting Jana Seifertová with the Nobel Prize for her father (1984)



The Czechoslovak government considered this a provocation

From a secret report by Czechoslovak Ambassador Vachata (No. 7492/84) to the Ministry of Foreign Affairs, Prague: ‚Janouch abused the situation, contacted Seifertová and danced with her. The embassy is convinced that it was a planned provocation, since the next day photos of Seifertová dancing with Janouch were published on the front pages of Swedish newspapers’



**To be a Poet: Jaroslav Seifert
between Poetry and Politics**

The first Seifert anthology,
published by the Charta 77
Foundation together with
Ordfront (Sweden).

Edited by Miloslava Slavíčková
and František Janouch



**Recollections and documents
about the first Czechoslovak
Nobel Prize for Literature,
awarded in 1984 to the poet
Jaroslav Seifert.**

Its Own Publications



A Besieged Culture: Czechoslovakia Ten Years after Helsinki

A 300-page book prepared for the Cultural Forum, which was convened by the CSCE in Budapest, in 1985, documenting the fate of Czechoslovak culture. Printed and distributed in more than 2,000 copies.

Published in co-operation with the International Helsinki Federation for Human Rights, Vienna.

Edited by František Janouch, Helena Krulichová-Ghassemli, Vilém Prečan, and Jan Vladislav.



The lives of Charter 77 signatories in words and pictures, in English and Swedish, published by the Charta 77 Foundation in cooperation with the US Helsinki Watch Committee and nine other human-rights groups in Europe:

Fritt ord, Oslo; Help and Action, Paris; Index on Censorship, London; Informatie over Charta, Holland; International Committee for the Support of Charter 77, Paris; Listy, Rome; Norwegian Helsinki Committee, Oslo; Stichting European Human Rights Foundation, London; Støttefondet for Charta 77, Skien, Norway.



Published in Swedish on the initiative of the Charta 77 Foundation



Bohumil Hrabal, *Obsluhoval jsem anglického krále* (I Served the King of England) Stockholm: Askelin & Hägglund, 1985 (Initiative of the Charta 77 Foundation)



Published by the Documentation Centre in Scheinfeld in cooperation with the Charta 77 Foundation.

This is the first book in to be completely prepared on a computer in Czechoslovakia. The Charta 77 Foundation sent the computer to Václav Havel, and the typescript was smuggled on floppy disk to Germany, where it was printed.



Forbidden Thoughts

An exhibition about parallel culture in Czechoslovakia, organized by the Swedish 21st August Committee, the Charta 77 Foundation, the Swedish State Exhibition Co., Arbetarnas Bildningsförbund, and the Swedish Writers' Union.

It was shown in about 30 Swedish cities, and also in Oslo, Helsinki, Copenhagen, Rotterdam, Toulouse, Prague, and Berlin.



The Power of the Powerless

A catalogue for the travelling exhibition (Stockholm 1982)

Forbidden Thoughts

Travelling exhibition in two collapsible boxes (Box 1). The Forbidden Thoughts exhibition is now deposited at Libri prohibiti in Prague



Without the Permission of Prague

The programme for a gala evening, Stockholm, 1983

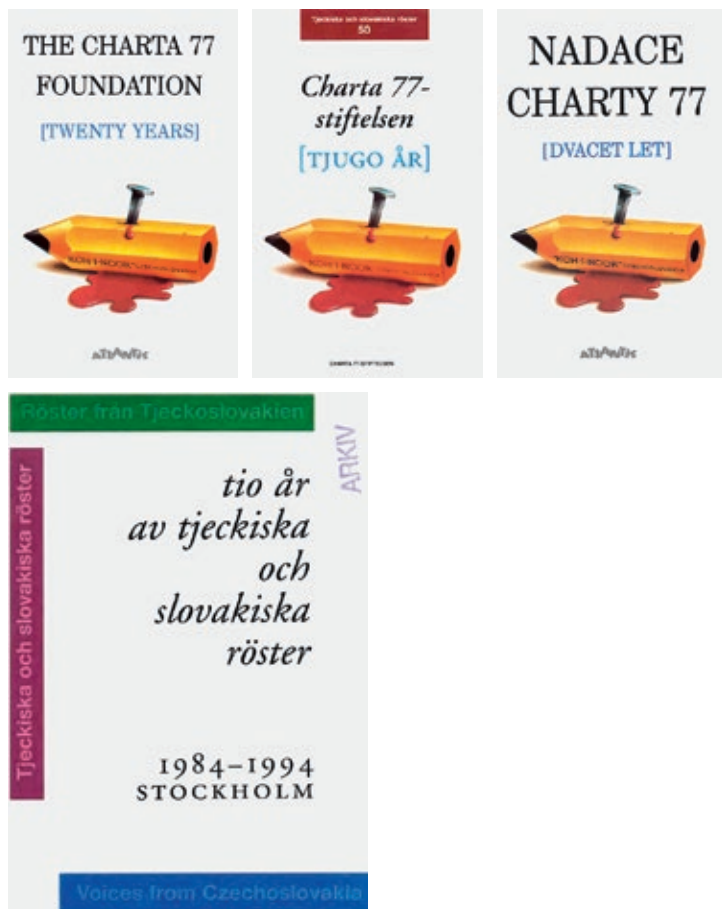
Röster från Tjeckoslovakien Tjeckiska och Slovakiska Röster

A periodical, published by the Charta 77 Foundation (1984–98)



**Röster från Tjeckoslovakien Tjeckiska och Slovakiska Röster (1984–98)
Röster från Tjeckoslovakien.**

Altogether fifty issues published in Swedish, in English, Norwegian,
and Czech



DÄRFÖR STÖDER VI CHARTA 77



Foto: Per-Olof Nil

Charta 77 kämpar inte för något annat än primära mänskliga rättigheter i sitt land. Varin på jorden mänskliga rättigheter hotas är det vår rätt och vår skyldighet att ta ställning. Stöd den här insamlingen till att börja med!

Astrid Lindgren
Författare

Charta 77 för en viktig kamp för grundläggande mänskliga fri- och rättigheter, där rätten till ord och tanke inte känner några politiska gränser. Därför uppmanar jag alla att stödja Charta 77. Det är ett uttryck för den värdegemenskap som svensk fackföreningsrörelse känner för Charta 77.

Sigvard Marjan
Förbundsordförande Svenska
kommunalarbetareförbundet



Foto: Per-Olof Nil



Foto: Per-Olof Nil

För mig är Charta 77 en rörelse som motverkar vår olyckliga benägenhet att vänja oss vid äiktsförtryck i världen. Jag tror det skulle vara en västvärldens nedlåtenhet om man inte kräver den frihet lika fullt i öst som i väst, i nord som i syd, i vårt eget land som i andra länder.

Det måste vara så för mig som har en psalmbok där det står: "Allt människosläkte av ett blod den store Guden danat..."

Krister Stenlund
Biskop i Stockholms Stift

Jag tänker på alla mina kollegor i Tjeckoslovakien som är förhindrade att spela på en scen och att tala fritt. Charta 77 arbetar för yttrandefriheten i sitt land och det angår oss alla.

Esabritt Strandberg
Skådespelare



Foto: Åke Östergren

...GÖR DET DU OCKSÅ!
POSTGIRO 194164-0

CHARTA 77-STIFTELSEN
Box 50041, 104 05 Stockholm
Telefon 08-33 48 22

Tens of thousands of posters and postcards were distributed in Europe and the United States



A poster calling upon people to demonstrate against the Soviet invasion of Czechoslovakia in 1968.

(Organized by the 21 augusti kommittén, Osteuropeiska Solidaritetskommittén and Folket i Bild/Kulturfront)



The poster for the gala performance for the Charta 77 'Without the Permission of Prague' with the world premiere of Václav Havel's *The Mistake* and the Swedish premiere of Samuel Beckett's *Catastrophe* (dedicated to Václav Havel), Stockholm, 1984



Without the Permission of Prague – an illuminated advertisement in central Stockholm for an evening of solidarity with Charter 77 in Stockholm, 1984

Poster from the mid-1980s (by Peter Puide) and its 'corrected' 1990 version



Support Charter 77



Arvid Lindgren
Author

Charter 77 is fighting for nothing more than elementary human rights in its own country. Wherever human rights are being threatened, it is our obligation to take a stand. Begin by supporting the Charter 77 Foundation collection.

In this, Charter 77 is a movement which transcends our national borders to become a movement in support of rights around the world. I believe that it would be a contribution on the part of the West not to demand the freedom in the East as much as in the West, to the North as much as in the South, in our own country as much as in others.



Tomas Tranströmer
Secretary of the Swedish Academy

It needs to be so our language I have a prebunk which were "all needed in of my blood which always God has created..."



Boris Pasternak

I can never speak not only on my behalf but in the name of every my friends and all humans, when I express the joy I feel on hearing of the collection of funds... in the hearts of the Scandinavian independent nations. There is of course no doubt of the importance of an occasional material support for an artist who is deprived of his right of public activity or of one whose work is not to come his being, but the main cause of my joy was something different, to be the act of solidarity from a large set when of the East that again... a group of people in aware of the interdependence of nations being in different world spheres, of the indivisibility of culture, of the common responsibility for one before the culture in the broad world of today, else there's none to be much visible hope for I am quite a lot of it just in itself for this, I mean, in the circumstances and the most serious act of solidarity which unites all people in whom the human they are and institutions, who believe in the power of truth.

Boris Pasternak
Russian (1920)

A few words about The Charta 77 Foundation

The Charta 77 Foundation came into existence in 1983 in Czechoslovakia. It is a cultural and humanistic institution with the principal goal to support people in Czechoslovakia who are persecuted for their political, religious or cultural beliefs and beliefs.

During the past years of its activities, the Foundation has organized and a half million Swedish crowns in projects in Czechoslovakia, mostly using public, banking services. The Charta 77 Foundation also administered Czechoslovak publishing houses to help by more than 100,000, thus enabling the publication of some 500 books, magazines, records etc. The Foundation itself published and republished a number of books in Swedish, English and Czech languages, to say a middle exhibition which has been touring Scandinavia in the last year or so, and it organized two cultural events in Stockholm including a world premiere of Yvonne Rainer's play "The Miraculous".

The Foundation has established two cultural awards in 1986: The Jaroslav Ivanek Prize, which has been awarded to the Slovak writer Dušan Stančík, and the František Křižík Prize, where the first recipient will be chosen in 1987.

The financial means of the Foundation originate from collections in the Scandinavian countries and all over the world, and from contributions and donations made by important European as well as American cultural institutions and foundations, such as several art and religious organizations. We shall account of this, donors, journalists, artists and many others.

The Charta 77 Foundation is managed by an international board of trustees, and its finances are under the control of an authorized auditor and the Swedish tax authorities.

Any contribution, however small, helps!



"Normalised" Prague
as seen by Czechoslovak artist JIŘÍ KALDŮ

The Charta 77 Foundation

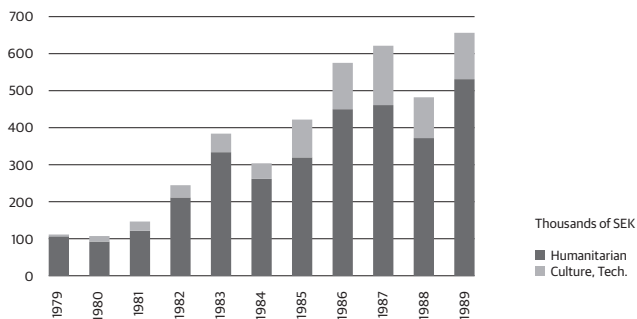
Box 30081, S-101 65 Stockholm, Sweden
Telephone +46 8-53 48 22
Nordisk Program 191340-9

Charta 77 Foundation
S-101 65 Stockholm 100 000 000
Kungliga de Kongliga Sveriges, 1311 Gustav
S, rue de Stockholm, 100 104, 104
Stockholm, 1000 1000 102

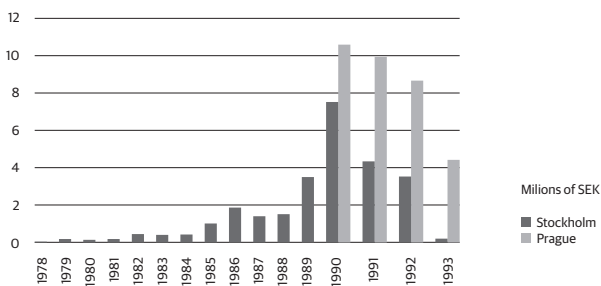
Printing: printing of Charta 77, Pustok 48, Jilovka, Austria, 1988

Some Figures

Support for the Persecuted, Cultural and Technical Aid, 1979-1989



Income of the Charta 77 Foundation in Stockholm and Prague



The Charta 77 Foundation was the only exile organization that succeeded in establishing itself in Czechoslovakia.

It became an example to others and a driving force for the incredible boom in foundations in the Czechoslovakia and then the Czech Republic in the 1990s.

The Main Activities of the Czechoslovak Charta 77 Foundation, 1989–2011

Support for civil society

- access to modern communications, computerization
- technical and financial support for a free press and publishing houses

Ending isolation and removing barriers in society:

- financing trips abroad, providing fellowships
- purchasing books and journals
- language training

Support for the publication of books and the holding of exhibitions and festivals

Project Míša

a Leksell Gamma Knife for Czechoslovakia, 1991–92

Barriers

from 1992 to the present

Ostrový Života

Article 35

from 1994 to 1998

Astra 2000

from 1998 to 2003

Art Salons And Auctions

ten prior to 2011

Funding for Charta 77 Foundation Activities in Czechoslovakia and the Czech Republic

**1990-92, partly from the Soros Foundation and from
Charta 77 Foundation assets**

After 1993, exclusively by means of

- large-scale fundraising from the public,
- from Czech companies,
- by means of the art salons and auctions and also
- by a one-off contribution from the State Foundation Fund

In 2010 the Charta 77 Foundation was among the second or third largest in foundations in the Czech Republic and number one among 'self-financed' foundations.

From the Charta 77 Foundation 2010 Annual Report:

Income: 75,291,311 Kč

Foundation capital: 76,616,350 Kč

Míša Account

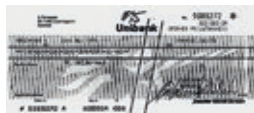
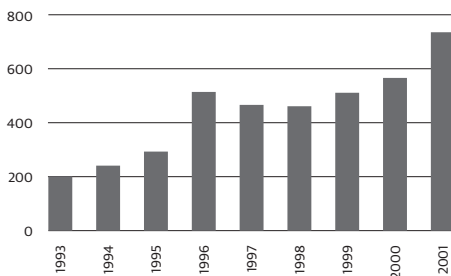
In 1990 the Charta 77 Foundation was asked to finance a brain operation in Stockholm for a Slovak boy, Míša, using the Leksell Gamma Knife, a unique Swedish medical instrument. A nationwide fundraising campaign started and within 17 months more than US\$ 3,000,000 were raised from millions of citizens. In October 1992 the Czechoslovak Leksell Gamma Knife was first used at the Na Homolce Hospital in Prague and in 2009 10,455 operations were performed. The instrument was owned by the Charta 77 Foundation. The Foundation provides ten free operations a year for Ukrainian children.



Míša Budinský

Number of patients treated with LGK in Prague

26. 10. 1992-31. 12. 2001 (3988 radiosurgical procedures)



Astrid Lindgren donated the first 4,280 Swedish kronor for Míša's operation



Barriers Account

The project goal is to remove all barriers preventing Czechs with disabilities from being fully integrated into society.

The project was started in 1993 in a unique fund-raising campaign: each month about 50,000 Czech citizens contributed at least 20 Kč. The project is fully transparent – everybody can see on the Web how the collected money is used.

Since 1993 the Barriers Account has raised and distributed 142,029,919 Kč to 8,113 applicants.

The Barriers Account project supports in particular the purchase of Orthopedic mechanical trucks, digital headphones, Special three-wheelers, car seats, folding carriages, Electric scooters, barrier-free arrangements, The special Barriers scholarship, personal assistance



Since 1993 ten art salons and auctions have been held, raising more than 40 million Czech crowns for the Barriers Account.

Islands of life

The goal of the project is to finance the purchase of equipment for intensive-care units and trauma units in children's clinics throughout the Czech Republic.

The partners in the project are Danone, Opavia LU, Procter & Gamble, Pepsi Cola, and Vitana.

The chief idea of the project is that companies will donate a small sum from each sold product to the foundation.

From a few cents the Foundation is getting millions.

The Charta 77 Foundation thus tested a new way of raising funds for the non-profit sector.

In the course of three years the Charta 77 Foundation raised 25,000,000 Kč.

Eighteen clinics were supplied with sophisticated equipment and the lives of many children were saved.

Computers against Barriers

The Project was started in 1996 with Microsoft as the General Partner.

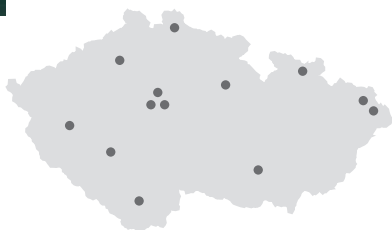
Main tasks

- Support of individuals and organizations (cash, software, hardware)
- Education, requalification, employment
- Fourteen teaching centres, over 4,000 trainees, 400 new jobs for people with disabilities
- Microsoft donated more than US\$ 600,000 in cash and more than 3,000 licences.
- More than a thousand second-hand computers were donated and distributed

The total value of the project is over US\$ 4,000,000.



Bill Gates meeting with the trainees in Prague, 2004



The network of teaching centres in the Czech Republic

Microsoft

February 11, 2004

František Janouch
Chairman of Board
Foundation Charta 77
Melantrichova 5, 110 00 Prague 1
Czech Republic

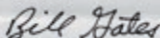
Dear Mr. Janouch:

It was a pleasure to meet with you during my recent visit to the Czech Republic. I enjoyed the opportunity to discuss the Microsoft Unlimited Potential global initiative and our commitment to improving lifelong learning for underserved young people and adults by providing technology skills through community centers.

Our partnership in the "PCs Against Barriers" program has been a great achievement in helping handicapped people throughout Central and Eastern Europe overcome their disabilities through the use of Information Technology. We are pleased with the growth and progress between the Foundation Charta 77 and the local Microsoft Prague team. I look forward to receiving updates from them on the success of our continued efforts to empower those with disabilities to realize their full potential.

I appreciate your taking time with me during my visit.

Sincerely,



Bill Gates
Chairman & Chief Software Architect

cc: Jiri Devat, General Manager, Microsoft Czech & Slovak Republics

Letter from Bill Gates to the Chairman of the Charta 77 Foundation (2004)

From 1978 to 2010 the Charta 77 Foundation raised and distributed about 1,000 million Czechoslovak and Czech crowns

(Because the Foundation's assets for the first fifteen years were held in six different currencies (Swedish kronor, German marks, Swiss francs US dollars, and Czechoslovak and Czech crowns), and because exchange rates fluctuated greatly for more than thirty years, it is extremely difficult to provide a more precise estimate.)

The Charta 77 Foundation

Board of Directors

- František Janouch, Chairman, physicist, Stockholm and Prague
- Gita Tučná, Vice Chairman, economist, Prague
- Evžen Hart, manager, Prague

Members

- Andrea Bartoňová Ferancová, manager, Prague
- Robert Bezděk, lawyer, Prague
- Martin Bojar, physician, Prague
- Jiří Fárek, economist, Prague
- Petra Mašínová, manager, Prague
- Anna Veverková, journalist, Prague,

Supervisory Board

- Petr Simčák, manager, chairman, Prague

Members

- Marie Kousalíková, financial officer, Prague
- Jan Mühlfeit, manager, Munich and Prague
- Božena Jirků, executive director

Melantrichova 5

110 00 Praha 1

Tel: + 420 224214452

Fax: +420 224213647

nadace77@bariery.cz

www.bariery.cz

The Leksell Gamma Knife (LGK)

purchased in 1992 and owned by the Charta 77 Foundation, was used at the Na Homolce Hospital, and became one of the most successful LGKs among the 280 LGK centres worldwide. The Prague LGK performed 10,525 treatments. (This LGK was exchanged for a newer model in 2010.)



The last LGK patient after treatment (2009)